

NÜKLEER ENERJİ ALANINDA ÜÇÜNCÜ ŞAHIS SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN 1960 TARİHLİ PARİS SÖZLEŞMESİ'Nİ DEĞİŞTİREN 2004 PROTOKOLÜ İLE 7381 SAYILI NÜKLEER DÜZENLEME KANUNU'NUN MUKAYESE VE DEĞERLENDİRİLMESİ^(*)

Arş. Gör. Zehra KORKMAZ^(**)

Öz

Bu çalışmada öncelikle uluslararası nükleer sorumluluk rejimlerine duyulan ihtiyaç, uluslararası nükleer sorumluluk hukuku rejimleri, ilgili sözleşmeler, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıs Sorumluluğuna İlişkin 1960 Tarihli Paris Sözleşmesi ve ilgili protokolleri ile 7381 Sayılı Nükleer Düzenleme Kanunu hakkında bilgi verilmiştir. Uluslararası nükleer sorumluluk hukukuna hakim olan temel ilkeler bağlamında Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıs Sorumluluğuna İlişkin 1960 Tarihli Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren 2004 Protokolü ve 7381 Sayılı Kanun mukayese edilmiştir. Bu çerçevede münhasır sorumluluk, kusursuz sorumluluk, sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılması, zorunlu malî güvence, sorumluluğun zaman bakımından sınırlandırılması, yargılama yetkisi, uygulanacak hukuk ve kararların icrası ile ayrımcılık yapmama temel ilkeleri izah edilerek mukayese ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Sonunda da buna ilişkin kapsamlı bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Nükleer Enerji Hukuku, Paris Sözleşmesi, 2004 Protokolü, 7381 Sayılı Kanun, Uluslararası Nükleer Sorumluluk Hukukuna Hakim Olan İlkeler, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıs Sorumluluğu.

^(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 17.05.2023 - Kabul Edildiği Tarih: 31.05.2023.

Atıf Şekli: Zehra Korkmaz, "Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıs Sorumluluğuna İlişkin 1960 Tarihli Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren 2004 Protokolü ile 7381 Sayılı Nükleer Düzenleme Kanunu'nun Mukayese ve Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S. 1, 2023, s. 417-500.

DOI: 10.52273/sduhfd..1298643.

^(**) Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı, Isparta, Türkiye; Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi, İstanbul, Türkiye.

E-posta: zehrakorkmaz@sdu.edu.tr.

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-9015-5457>.

COMPARISON AND ASSESSMENT OF 1960 PARIS CONVENTION ON THE THIRD PARTY LIABILITY IN THE FIELD OF NUCLEAR ENERGY AS AMENDED BY THE PROTOCOL OF 2004 AND THE NUCLEAR REGULATORY ACT NO. 7381

Abstract

In this article, information about the need for international nuclear liability regimes, the law of international nuclear liability regimes, related conventions, 1960 Paris Convention on the Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy and its relevant protocols and the Nuclear Regulatory Act No. 7381 are given. 1960 Paris Convention on the Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy as amended by the Protocol of 2004 and Act No. 7381 have been compared in the context of the basic principles in international nuclear liability law. In this context, the principles of exclusive liability, strict liability, liability limits: amount, compulsory financial security, liability limits: time, jurisdiction, applicable law, enforcement of judgments and non-discrimination were explained. At the end, comparisons and a comprehensive assessments were made in the context of these principles.

Keywords

Nuclear Energy Law, Paris Convention, The Protocol of 2004, The Act No. 7381, Basic Principles In International Nuclear Liability Law, The Third Party Liability In the Field of Nuclear Energy.

GİRİŞ

Dünya üzerinde enerjiye olan talep her geçen gün artmaktadır ve bu talebi karşılamak için devletler yeni enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Yenilenebilir olmayan enerji kaynaklarının sınırlı oluşu, çevreye verdiği zararlar vs. göz önüne alındığında; yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelimin arttığı söylenebilmektedir. Yenilenebilir olmayan enerji kaynakları içerisinde de maksimum enerji elde etme yönteminin nükleer enerji olduğu ve dünyada zaman zaman sekteye uğrasa da nükleer enerjiye yönelik bir talebin olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Devletler hem artan enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmek hem de enerji dışı bağımlılıklarını en aza indirmek gayesiyle nükleer enerji yatırımları yapma ya da söz konusu yatırımlarını artırma yolunu seçmektedir. Nükleer bir kaza gerçekleşme riskinin her ne kadar az olduğu ifade edilse de nükleer bir kaza yaşanması halinde bu kazanın sebep olduğu zararlar çok büyük çapta olabilmekte ve sınırlar aşabilmektedir. Bu sebeple, uluslararası nükleer sorumluluk konusu oldukça önemlidir. Nitekim bu alanda uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmeleri ihdas edilmiştir.

Dünya üzerinde uluslararası nükleer sorumluluk hukuku alanında Paris ve Viyana Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin Ortak Protokolü ayrı bir rejim olarak saymaz isek; esas itibarıyla üç temel rejimin var olduğu görülmektedir. Bu düzenlemeler; 1960 Tarihli Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukuki Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesi, 1963 Tarihli Nükleer Zararlar Hakkında Hukuki Sorumluluğa İlişkin Viyana Sözleşmesi ve son olarak 2015 yılında yürürlüğe giren Nükleer Zararların Ek Tazminine İlişkin Sözleşme'dir. Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıs Sorumluluğuna İlişkin 1960 tarihli Paris Sözleşmesi, 1964 Ek Protokolü, 1982 Protokolü ve son olarak 2004 Protokolü ile değişikliklere uğramıştır.

Türkiye açısından durumu değerlendirdiğimizde de hem komşu ülkelerinin nükleer santrale sahip olması hem de hali hazırda kendi nükleer santral projelerine sahip olması sebebiyle uluslararası nükleer sorumluluk konusu Türkiye için de çok daha önemli hale gelmiştir. Türkiye, 1960 Tarihli Paris Sözleşmesi'ne, 1964 ve 1982 tarihli Ek Protokoller ile Ortak Protokol'e taraftır. Son olarak 2004 Protokolü'ne de taraf olmuştur. Anayasa madde 90/V'e göre "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir...*" hükmü gereğince söz konusu anlaşma Türk hukuku açısından kanun hükmündedir. 08.03.2022 tarihine kadar Türk iç hukukunda bu konuda özel bir kanuni

düzenleme bulunmamaktaydı. Bu konuda ciddi bir ihtiyaç var olsa da doğrudan uygulanabilir hükümlere sahip olması sebebiyle Paris Sözleşmesi, Türk hukuku açısından nükleer sorumluluk hukukunun temelini teşkil etmekteydi. 08.03.2022 tarihinde nükleer sorumluluğu hüküm altına alan kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye açısından Paris Sözleşmesi ve 7381 sayılı Nükleer Düzenleme Kanunu nükleer sorumluluk hukukunun temel dayanaklarını oluşturmaktadır.

Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıs Sorumluluğuna İlişkin 1960 tarihli Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren 2004 Protokolü 01.01.2022 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Bu protokolün yürürlüğe girmesiyle birlikte Paris Sözleşmesi'nin yürürlükte olan son hali bu halidir. Nükleer Düzenleme Kanunu ise, 08.03.2022 tarihli ve 31772 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 7381 sayılı Nükleer Düzenleme Kanunu'nun "Nükleer Zararlara İlişkin Hukuki Sorumluluk" başlıklı beşinci bölümünde nükleer zararlardan kaynaklanan hukuki sorumluluk hüküm altına alınmıştır. Bu çalışmada 2004 Protokolü ile Paris Sözleşmesi'nin almış olduğu son hali ve 7381 sayılı Kanun'un nükleer zararlara ilişkin hukuki sorumluluğu ele alan hükümleri uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmelerinin dayandığı temel ilkeler bağlamında¹ mukayese edilecek ve bu açıdan değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Bu kapsamda öncelikle uluslararası nükleer sorumluluk rejimlerine neden ihtiyaç duyulduğuna değinilecektir. Akabinde uluslararası nükleer sorumluluk hukuku rejimleri hakkında genel bilgiler verilecektir. Sonrasında uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmeleri ve Paris Sözleşmesi ile 7381 Sayılı Kanun'a ilişkin açıklamalarda bulunulacaktır. Bu sözleşmelerin dayandığı temel ilkeler ele alınacaktır. Aynı başlık altında 2004 Protokolü² ve 7381 Sayılı Kanun mün-

¹ Temel ilkeler tüm nükleer sorumluluk sözleşmelerinde aynı şekilde yer almaktadır. Her bir maddenin ayrıntılı bir şekilde ele alınması hem makalenin hacmini genişletecek hem konunun anlaşılmasını zorlaştıracak hem de çalışmanın kapsamını aşacaktır. Bu sebeple çalışmada temel ilkeler bağlamında bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

² Paris Sözleşmesinin 1960 tarihli ilk haline, 1964 Ek Protokolü ve 1982 Protokolü ile sözleşmede yapılmış olan değişikliklerine konunun anlaşılabilirliğinin sağlanması adına dipnotta yer verilmesi uygun görülmüştür. Sözleşme hükümlerinin ve sözleşmenin gerekçesi olarak ifade edebileceğimiz "Expose des Motifs"inin çevirileri tarafımızca yapılmıştır. Ancak, 2004 Protokolü ile önemli ölçüde değişikliğe uğramış ilkeler açısından değişikliklerin tam olarak görülebilmesi adına Paris Sözleşmesi hükümleri ele alınırken 1982 ve 2004 Protokolü başlıklandırılması yapılması tercih edilmiştir. 1982 Protokolü'ndeki düzenlemeler ele alınırken -miş ya da -di'li ifade kullanmanın akıcılığa zarar vereceği düşünüldüğünden geniş zaman ifadesi kullanılması tercih edilmiştir.

hasır sorumluluk, kusursuz sorumluluk, sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılması, zorunlu malî güvence, sorumluluğun zaman bakımından sınırlandırılması, yargılama yetkisi, uygulanacak hukuk ve kararların icrası ve ayrımcılık yapmama ilkeleri açısından mukayese edilecek ve buna ilişkin değerlendirmeler sonuç bölümünde yapılacaktır.

I. ULUSLARARASI NÜKLEER SORUMLULUK HUKUKU REJİMLERİNE DUYULAN İHTİYAÇ

Nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla üretimi ve kullanımı³, özel nitelikte riskler içermektedir ve etki alanı geniş zararlar meydana getirme potansiyeline sahiptir. Nükleer enerji üretimi ve kullanımı alanında yüksek seviyede güvenlik önlemleri elde edilmiştir. Bu güvenlik önlemleri neticesinde bir nükleer hadisenin gerçekleşme olasılığı oldukça düşük de olsa; hem büyük çapta zararların meydana gelmesine sebep olabilecek hadiselerin vuku bulma olasılığı⁴ hem de radyoaktif sızıntı riski göz ardı edilmemelidir. Bir zamanlar nükleer teknoloji ile ilgili tek deneyim İkinci Dünya Savaşı'nda yaşananlara dayanmaktaydı. Ve bu durumun doğal sonucu olarak ilk ticari nükleer reaktörler ortaya çıkar çıkmaz, ciddi bir nükleer kazanın olası etkilerinden ve bu tür bir kazanın üçüncü şahıslara yönelik sonuçlarından kimin sorumlu olacağı konusunda endişeler ortaya çıkmıştı.⁵ Nükleer Enerji Ajansı Hukuk İşleri eski başkanı Julia Schwartz'ın da ifade ettiği gibi nükleer enerjiye direniş büyük ölçüde bir nükleer santralde ya da nükleer nakliye işlemleri sırasında meydana gelen bir kazanın ardından halkın zarar görme korkusundan kaynaklanmaktadır⁶ ve bu korku bugün dahi varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle hem bu yeni ve gelecek vaad eden endüstriyi

³ 1982 Protokolü'ne ait Expose des Motifs'in girişinin ilk paragrafında "nükleer enerji üretimi ve kullanımı" ifadesi yer alırken, 2004 Protokolü'ne ait Expose des Motifs'de "barışçıl amaçlarla nükleer enerjinin üretimi ve kullanılması" ifadesi yer almaktadır. Her ne kadar 1982 Protokolü'ne ait Expose des motifs'de de bu şekilde ifade kullanılarak kastedilenin "barış amaçlarla" nükleer enerji üretimi ve kullanımı olduğu anlaşılrsa da bu ifadenin açıkça yer alması Sözleşme'nin ruhuna daha uygundur. Bu nedenle, burada 2004'te yer alan ifadenin kullanılması uygun bulunmuştur.

⁴ Expose des motifs (16.11.1982 tarihinde OECD Konseyi tarafından onaylanan Paris Sözleşmesi'nin Expose des Motifs'inin gözden geçirilmiş metni), Giriş, Paragraf 1. https://www.oecdnea.org/law/nlparis_motif.html (10.03.2023).

⁵ Alain Quéré, "Challenges Facing the Insurance Industry since the Modernisation of the International Nuclear Third Party Liability Regime", *Nuclear Law Bulletin*, 2014, S. 94, s. 79.

⁶ Julia Schwartz, "Liability and Compensation for Nuclear Damage", *International School of Nuclear Law, NEA and University of Montpellier 1*, 2012, aktaran Quéré, s. 79.

geliştirmek hem de halkın korunmasını sağlamak için bir çözümün bulunmasına ihtiyaç duyulmuştur.⁷

1950'li yıllarda nükleer endüstrinin gelişmesini teşvik eden devletler, nükleer bir kazanın etkilerinin siyasi ya da coğrafi sınırlarda durmayabileceğinin farkına varmışlardır. Komşu bir ülkede meydana gelen nükleer bir hadise neticesinde zarara uğrayan ülkedeki mağdurlara yeterli tazminatın sağlanması bu alanda uluslararası düzenlemelerin kabul edilmesi gerektiği anlamına geliyordu. Bu durum özellikle dünyadaki reaktörlerin ve ilgili tesislerin büyük bir bölümünün bulunduğu ya da yapım aşamasında olduğu Batı Avrupa için elzem görülmüştü. Bu ülkeler arasındaki anlaşma düzenlemeleri, nükleer zarar tazminat taleplerini ele almak için hangi ülkenin mahkemelerinin yetkili olacağı, hangi ülkenin yasalarının uygulanacağı ve bu kararların mağdurların faydalarına olacak şekilde nasıl icra edileceği gibi karmaşık soruları çözüme kavuşturacaktı.⁸ Ayrıca, nükleer bir hadisenin muhtemel büyüklüğü, ulusal sigorta havuzları arasında uluslararası işbirliğini gerektiriyordu.⁹ Olası tazminat taleplerini karşılamak için yeterli malî güvence ancak, uluslararası sigorta piyasasının kaynaklarının koasürans ve reasürans¹⁰ yoluyla etkili bir şekilde düzenlenmesiyle sağlanabilirdi. Sigortacılar tarafından uluslararası düzeyde bir iş birliği sağlanması, uluslararası düzeyde tek tip üçüncü şahıs sorumluluk kuralları oluşturulmasını da zorunlu hale getirecek idi. Sonuç olarak, üçüncü şahıs sorumluluğu nükleer enerjinin barışçıl kullanımından sorumlu olan tüm uluslararası örgütlerde¹¹ tartışma konusu haline gelmişti.¹²

⁷ Quéré, "Challenges Facing the Insurance Industry since the Modernisation of the International Nuclear Third Party Liability Regime", s. 79.

⁸ Julia, Schwartz, "Liability and Compensation for Third Party Damage Resulting from a Nuclear Incident" içerisinde *International Law: History, Evolution and Outlook*, OECD Publications, 2010, s. 313-314.

⁹ Ulusal nükleer sigorta havuzları genellikle yeterli kapasiteyi elde etmek için uluslararası nükleer sigorta piyasasına başvurur. Bkz. Schwartz, 2010, s. 314.

¹⁰ Koasürans, birkaç sigortacının belirli bir riski, bireysel hisselerinin toplamının %100'ü olacak şekilde müştereken sigortalaması anlamına gelmektedir. Reasürans ise, bir sigortacının ya da müşterek sigortacının üstlendiği riskin bir kısmını, esasen kendisinin sigortaladığı riski sigortalamak üzere prim ödediği başka bir sigortacıya devretmesi olarak tanımlanmaktadır. Schwartz, 2010, s. 314.

¹¹ Bu örgütler, Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü (OEEC, daha sonra Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü adını almış ve kısaltması, OECD olmuştur.), Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)'dur. Schwartz, 2010, s. 314.

¹² Schwartz, 2010, s. 313.314.

Ulusal hukukları uyumlu hale getirmenin hukuki kesinlik oluşturacağı, mağdurlar arasında ayırım yapma ihtimalini ortadan kaldıracığı ve uyumlaştırılmış mevzuata sahip ülkelerdeki davacıların kazanın ya da zararın meydana geldiği yer dikkate alınmaksızın davalarının benzer hükümlerle muhakeme edilmesini sağlayacağı ifade edilmiştir.¹³ Olası mağdurlar için nükleer maddelerin bir ülkeden diğerine nakliyesinden kaynaklanan zararlar için sorumluluğu tayin etmek ve tazminat taleplerini ele almak için hangi ülke mahkemelerinin yargı yetkisine sahip olacağı, bu taleplere hangi ülke kanunlarının uygulanacağı gibi karmaşık soruları çözen sınır ötesi faaliyetlere ilişkin ortak bir kurallar dizisi belirlemek oldukça önemli olmuştur.¹⁴

Devletler, halkın nükleer enerji üretiminden kaynaklanan özel nitelikteki risklerden¹⁵ korunması gerektiği konusunda hemfikirdiler. Bu korumayı sağlarken de bir yandan nükleer enerji endüstrisinin gelişiminin sağlanmasına bir yandan da bu endüstriden elde edilecek ekonomik menfaatler ile yatırımcılara ve tedarikçilere yönelik yıkıcı tazminat talepleri arasında bir denge kurulmasına ihtiyaç duyulduğunu fark etmişlerdir.¹⁶ Nükleer enerji endüstrisinin gelişimine yönelik hukuki ve malî engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik atılan adımlar, masum üçüncü kişilerin maruz kalacağı olası zararların tazmininin garanti altına alınması ihtiyacını doğurmuştur. Bu durum da nükleer kaza durumunda hangi kuralların uygulanması gerektiği meselesini gündeme getirmiştir. Haksız fiil hukukuna ilişkin kuralların nükleer kazalara uygulanması, olası mağdurların zararlarını tazmin etmekte sorun yaşamalarına neden olabilecektir. Mağdurlar, olası bir kaza durumunda nükleer kazaya karışan kişilerden hangisi ya da hangilerinin hukuki olarak zarardan sorumlu olacaklarını tespit etme noktasında zorluk yaşayacaklardır. Zira, bu alanda karmaşık teknolojik ayrıntılar bulunmaktadır. Tesisi dizayn eden mi, inşa eden mi, tesisin tedarikçisi mi, tesisi işleten mi zarardan sorumlu olacaktır? Ayrıca haksız fiil hukukuna ilişkin kurallar uygulandığı takdirde, mağdurların kazaya ilişkin faillerin biri ya da birkaçının fiilleri ile kaza arasında bir illiyet bağı kurmaları da gerekecektir. Tüm bu durumlar dikkate alınarak, haksız fiil kuralları yerine nükleer enerji üretiminde yer alan özel

¹³ International Atomic Energy Agency, *The 1997 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage and the 1997 Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage Explanatory Texts*, IAEA Publications, 2017, s. 5.

¹⁴ Schwartz, 2010, s. 314.

¹⁵ Carlton Stoiber - Alec Baer - Norbert Pelzer - Wolfram Tonhauser, *Handbook on Nuclear Law*, International Atomic Energy Agency, Vienna, 2003, s. 107.

¹⁶ Raphael J. Heffron - Stephen F. Ashley - William J. Nuttall, "The Global Nuclear Liability Regime Post Fukushima Daiichi", *Progress in Nuclear Energy*, 2016, S. 90, s. 1.

nitelikteki risklerin dikkate alındığı özel bir rejimin formüle edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Ve bu rejim, günümüzde birçok sanayileşmiş ülkede kabul gören uluslararası nükleer sorumluluk hukukunun temelini oluşturmuştur.¹⁷

Nükleer faaliyetlerde bulunan tüm devletlerin geleneksel haksız fiil hukukunun nükleer enerjinin ihtiva ettiği özel risklere uygun bir araç olmadığı sonucuna ulaşmasıyla birlikte¹⁸ birkaç yıl içerisinde nükleer zararlardan kaynaklanan hukuki sorumluluğu ele alan iki ana sözleşme ortaya çıkmıştır.¹⁹ 1960 yılında, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahısların Sorumluluğuna İlişkin Paris Sözleşmesi, OEEC²⁰'nin önderliğinde Batı Avrupa üye ülkeleri tarafından kabul edilmiştir. Ancak, uluslararası bir rejime olan ihtiyacı önceden gören yalnızca bu bölgesel uluslar grubu olmamıştır. Bundan yalnızca 3 yıl sonra 1963 yılında, Orta ve Güney Amerika, Afrika, Asya Pasifik ve Doğu Avrupa'dan IAEA²¹ üyesi olan bazı devletler, Paris Sözleşmesi'nde belirtilenlerle aynı temel ilkelere sahip olan ikinci bir uluslararası düzenlemeyi kabul etmiştir. Bu hukuki düzenleme, Nükleer Zararlardan Hukuki Sorumluluğa İlişkin Viyana Sözleşmesi olmuştur.

II. GENEL OLARAK ULUSLARARASI NÜKLEER SORUMLULUK HUKUKU REJİMLERİ

1950'li yıllarda nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla üretimi ve kullanımı geliştikçe, hem nükleer bir kazadan kaynaklanan kişilere ve mallara verilen zararların yeterli bir şekilde tazmininin sağlanması hem de sektörü, nükleer teknolojinin geliştirilmesine ve belirsiz ve yıkıcı olma potansiyeline sahip sorumluluk yüklerine maruz bırakmadan sorumluluk üstlenmeye teşvik etmek için üçüncü şahısların nükleer sorumluluğunu ele alan özel bir hukuki çerçeve oluşturulmuştur.²² Uluslararası ve ulusal düzeylerde yüksek seviyede güvenlik, emniyet ve koruma elde

¹⁷ Schwartz, 2010, s. 307-308, Ayşe Aslıhan Erbaşı Çuhadar, "Uluslararası Nükleer Sorumluluk Rejimi Çerçevesinde Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin Hukuki Sorumluluğu", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, C. 6, S. 3, s. 343-344.

¹⁸ Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 107, Schwartz, 2010, s. 307-308, Serdar Demirci, "Nuclear Energy and Insurance Problematic of Turkey", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, S. 2, s. 262.

¹⁹ Simon Carroll, "Perspective on the Pros and Cons of a Pooling-type Approach to Nuclear Third Party Liability", *Nuclear Law Bulletin*, 2008/1, S. 81, s. 76.

²⁰ Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü, şimdiki adı OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)'dir.

²¹ Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı.

²² Norbert Pelzer, "Focus on the Future Nuclear Liability Law", *Journal of Energy&Natural Resources Law*, 1999, C. 17, S. 4, s. 332.

etmek için güçlü programların geliştirilmesine anlaşılır bir şekilde büyük bir özen gösterilmektedir. Yüksek güvenlik seviyelerine ulaşma çabalarına rağmen, nükleer bir tesiste (yani, yalnızca nükleer enerji santrali değil aynı zamanda içerisinde nükleer yakıt, nükleer maddeler, radyoaktif ürün ya da atık bulunan herhangi bir tesis) veya nükleer maddelerin nükleer bir tesise ya da tesisten nakliyesi sırasında kazaların meydana gelebilme olasılığı devam etmektedir. 1979'da Üç Mil Adası, 1986'da Çernobil ve 2011'de Fukushima Daiichi kazalarından edinilen tecrübeler, ciddi kazaların hem insanları hem de malları etkileyen çeşitli ve geniş kapsamlı sonuçları olabileceğini göstermiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, olağan haksız fiil hukukuna ilişkin kuralların klasik riskler için uygun olduğu ancak, bu kuralların nükleer zarar mağdurlarının yeterli ve zamanında tazminat elde etmelerine yardımcı olmaktan ziyade buna engel olacağı görüşü nükleer sorumluluk rejimlerinin gelişimin dayanak noktasını oluşturmuştur.²³ Bu nedenlerle çeşitli uluslararası nükleer sorumluluk düzenlemeleri oluşturulmuş ve kabul edilmiştir. Bu düzenlemeler, uluslararası nükleer sorumluluk hukukunun temel dayanaklarını oluşturmaktadır.

1960'ların başından itibaren oluşturulan uluslararası nükleer sorumluluk hukuku rejimleri dört temel amaca hizmet etmektedir. Bu amaçlar, nükleer güvenliği güçlendirerek ve nükleer hadiseleri önleyerek halkı korumak, nükleer zarar mağdurlarının zararlarını tazmin etmek, nükleer endüstrinin ve özellikle nükleer güvenlik gereçleri ve teknolojisi tedarikçilerinin varlığını sürdürmesini muhafaza etmek ve bu rejime katılan ülkelerin mevzuatlarını uyumlu hale getirmektir. Böylece, ortak ilkeler aracılığıyla nükleer enerji kullanımının daha güvenli gelişmesi sağlanacaktır.²⁴ Şu anda bu temel amaçları ihtiva eden altı²⁵ uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmesi mevcuttur.²⁶ Bu sözleşmeler şu şekilde sıralanmaktadır²⁷;

²³ https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31319/nuclear-liability (14.05.2023).

²⁴ Jeffrey A. Miller, "Putting the Cart Before the Horse - The Case Against a New Regime Covering Radioactive Incidents During Transport", *Nuclear Law Bulletin*, 2004/1, S. 73, s. 9.

²⁵ Miller, "Putting the Cart Before the Horse - The Case Against a New Regime Covering Radioactive Incidents During Transport", s. 9-10.

²⁶ Miller, "Putting the Cart Before the Horse - The Case Against a New Regime Covering Radioactive Incidents During Transport", s. 8-11, Steven McIntosh, "Nuclear Liability and Post-Fukushima Developments", içinde *Nuclear Law: The Global Debate*, Asser Press, Vienna, 2022, s. 250, Mohamed El Baradei - Edwin Nwogugu - John Rames, "International Law and Nuclear Energy: Overview of the Legal Framework", *IAEA Bulletin*, 1995, S. 3, s. 19.

²⁷ Sözleşmeler hakkında bilgiler ilerleyen dipnotlarda ve "Uluslararası Nükleer Sorumluluk Rejimlerine İlişkin Sözleşmeler" başlığı altında yer almaktadır. Paris ve Brüksel rejimi hakkında ayrıntılı bilgilere "Paris Sözleşmesi ve 7381 Sayılı Kanun" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Burada kısaca zikredilmiştir.

- 1) Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıs Sorumluluğuna İlişkin 1960 tarihli Paris Sözleşmesi²⁸ ve 1964, 1982 ve 2004 Protokolleri ve Paris Sözleşmesi'ne Ek 1963 tarihli Brüksel Ek Sözleşmesi²⁹ ve 1964, 1982 ve 2004 Protokolleri,
- 2) Nükleer Zararlardan Hukuki Sorumluluğa İlişkin 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi³⁰ ve 1997 Protokolü³¹,
- 3) Viyana ve Paris Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin 1988 tarihli Ortak Protokol³²,

²⁸ The Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy (Paris Convention - PC). Sözleşme, 1960 yılında OECD öncülüğünde Paris'te imzaya açılmıştır. Kısaca Paris Sözleşmesi.

²⁹ The Convention Supplementary to the Paris Convention (Brussels Supplementary Convention - BSC). 1963 yılında Brüksel'de imzaya açılmıştır. Kısaca Brüksel Ek Sözleşmesi.

³⁰ The Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage (Vienna Convention - VC). Kısaca Viyana Sözleşmesi. Nükleer Zararlar Hakkında Hukuki Sorumluluğa İlişkin Viyana Sözleşmesi, 21.05.1963 tarihinde imzaya açılmış ve 12.11.1977'de yürürlüğe girmiştir. Sekreteryası IAEA tarafından yürütülmektedir. Arjantin, Ermenistan, Belarus, Benin, Bolivya, Bosna Hersek, Brezilya, Bulgaristan, Kamerun, Şili, Hırvatistan, Küba, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Estonya, Gana, Macaristan, Ürdün, Kazakistan, Letonya, Lübnan, Litvanya, Morityus, Meksika, Karadağ, Fas, Nijer, Nijerya, Kuzey Makedonya, Peru, Filipinler, Polonya, Moldova Cumhuriyeti, Romanya, Rusya Federasyonu, Ruanda, Saint Vincent ve Grenadine Adaları, Suudi Arabistan, Senegal, Sırbistan, Slovakya, Trinidad ve Tobago, Ukrayna ve Uruguay Viyana Sözleşmesi'ne taraftır. Kolombiya, İsrail, İspanya ve Birleşik Krallık sözleşmeyi imzalamışlar ancak onaylamamışlardır. Bkz. https://www.iaea.org/sites/default/files/22/06/liability_status.pdf (14.05.2023).

³¹ 12.09.1997 yılında revize edilen Viyana Sözleşmesi'nin revize hali 04.10.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sekreteryası IAEA tarafından yürütülmektedir. Arjantin, Belarus, Benin, Bosna Hersek, Gana, Ürdün, Kazakistan, Letonya, Karadağ, Fas, Nijer, Polonya, Romanya Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri 1997 Protokolü'ne taraftır. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Endonezya, İtalya, Lübnan, Litvanya, Peru, Filipinler ve Ukrayna sözleşmeyi imzalamışlar ancak onaylamamışlardır. Bkz. https://www.iaea.org/sites/default/files/22/06/protamend_status.pdf (14.05.2023).

³² The Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention (Joint Protocol). Kısaca Ortak Protokol. Paris Sözleşmesi ve Viyana Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Ortak Protokol, 21.09.1988 tarihinde imzaya açılmış ve gerekli onay prosedürlerinin tamamlanmasıyla 27.04.1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sekreteryası IAEA tarafından yürütülen protokole, otuz üç ülke taraftır. Taraf olan ülkeler şunlardır; Benin(VC), Bulgaristan(VC)*, Kamerun(VC), Şili(VC), Hırvatistan(VC), Çek Cumhuriyeti(VC)*, Danimarka(PC), Mısır(VC), Estonya(VC), Finlandiya(PC)*, Fransa(PC)*, Almanya(PC)*, Gana(VC), Yunanistan(PC), Macaristan(VC)*, İtalya(PC), Letonya(VC), Litvanya(VC), Karadağ(VC), Fas(VC), Hollanda(PC)*, Norveç(PC), Polonya(VC), Romanya(VC)*, Saint Vincent ve Grenadinler(VC), Slovakya(VC)*, Slovenya(VC)*, İsveç(PC)*, İsviçre(PC)*, Türkiye(PC), Ukrayna(VC)*, Birleşik Arap Emirlikleri(VC)* ve Uruguay(VC)'dir. * işareti ile gösterilen ülkeler, halihazırda işletilmekte olan en az bir nükleer santrale sahip ülkeler olarak protokole taraf olan devletlerin yer aldığı listede belirtilmiştir. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_29284/joint-protocol

- 4) Nükleer Zararların Ek Tazminine İlişkin Sözleşme³³,
- 5) Nükleer Maddelerin Deniz Yoluyla Taşınmasına İlişkin Hukuki Sorumluluğa Dair 1971 tarihli Brüksel Sözleşmesi³⁴ ve
- 6) Nükleer Gemi İşletenlerinin Sorumluluğuna İlişkin Brüksel Sözleşmesi.³⁵

relating-to-the-application-of-the-vienna-convention-and-the-paris-convention-joint-protocol (14.05.2023). Ortak Protokol, Paris ve Viyana Sözleşmeleri arasında bir köprü görevi görmektedir ve bir sözleşmenin ülkesinde bulunan mağdurlara sağlamış olduğu faydalardan diğer sözleşmeye katılmış olanların da etkin bir şekilde yararlanmalarını sağlayacak şekilde uygulama alanını genişletmektedir. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_29284/joint-protocol-relating-to-the-application-of-the-vienna-convention-and-the-paris-convention-joint-protocol (14.05.2023).

³³ The Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage (CSC). Kısaca Ek Tazmin Sözleşmesi. Ek Tazminat Sözleşmesi, 12.09.1997 tarihinde imzaya açılmış ve 15.04.2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Arjantin (V), Benin (V), Kanada (A), Gana (V), Hindistan (A), Japonya (A), Karadağ (V), Fas (V), Romanya (V), Birleşik Arap Emirlikleri (V) ve Amerika Birleşik Devletleri (A) sözleşmeye taraf olmuştur. Avustralya, Çek Cumhuriyeti (V), Endonezya, İtalya (P), Lübnan (V), Litvanya (V), Morityus (V), Peru (V), Filipinler (V), Senegal (V) ve Ukrayna (V) sözleşmeyi imzalamış olmalarına rağmen, onay belgelerini tevdi etmemişlerdir. Bkz. https://www-legacy.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/supcomp_status.pdf (14.05.2023). “V”, Nükleer Zararların Ek Tazmini Sözleşmesi’nde I/a maddesinde tanımlandığı şekliyle “Viyana Sözleşmesi’ne taraf devleti ifade etmektedir. “A”, ulusal/İç hukukunun Sözleşme Eki hükümlerine uygun olduğunu beyan eden devleti ifade etmektedir. “P”, Nükleer Zararların Ek Tazmini Sözleşmesi’nde I/b maddesinde tanımlandığı şekliyle “Paris Sözleşmesi’ne taraf devleti ifade etmektedir. Bkz. https://www.iaea.org/sites/default/files/22/06/supcomp_status.pdf (14.05.2023).

³⁴ Convention Relating to Civil Liability in the Field of Maritime Carriage of Nuclear Material (The Maritime Convention). Kısaca 1971 Brüksel Sözleşmesi. Kısaca Denizcilik Sözleşmesi. 17.12.1971’de imzaya açılan sözleşme, 15.07.1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sekreteryası, Uluslararası Denizcilik Örgütü tarafından yürütülmektedir. [Orijinal adı Hükümetlerarası Denizcilik Danışma Örgütü (IMCO- Inter-Governmental Maritime Consultative Organization) idi ancak, 1982 yılında Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO-International Maritime Organization) olarak değiştirildi. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.imo.org/en/About/History/Of-IMO/Pages/Default.aspx> (14.05.2023). Sözleşme’nin tarafları; Arjantin, Belçika, Bulgaristan, Danimarka, Dominik, Almanya Federal Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Gabon, İtalya, Letonya, Liberya, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç ve Yemen’dir. Bkz. [https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/Convention-relating-to-Civil-Liability-in-the-Field-of-Maritime-Carriage-of-Nuclear-Material-\(NUCLEAR\).aspx](https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/Convention-relating-to-Civil-Liability-in-the-Field-of-Maritime-Carriage-of-Nuclear-Material-(NUCLEAR).aspx) (14.05.2023).

³⁵ Convention on the Liability of Operators of Nuclear Ships. 25.05.1962’de imzaya açılmıştır. Bu alanda yasal ve düzenleyici bir çerçeve oluşturma ihtiyacı kendinden tahrikli gemi teknolojisi yeterli kârlılık seviyesine ulaşamadığından ve talep görmediğinden durmuştur. 1962 tarihli Nükleer Gemi İşletenlerinin Sorumluluğuna İlişkin Brüksel Sözleşmesi, hiçbir nükleer gemi sahibi devlet tarafından imzalanmadığı için yürürlüğe girmemiştir. Bkz. Andrey Popov, “Russian Vision of the Problems and Prospects of the International Legal Framework in the Context of Small Modular Reactors and Transportable Nuclear Power Units” içinde **Nuclear Law the Global Debate**, Asser Press, Vienna, 2022, s. 47.

Esasen birçok kaynakta uluslararası nükleer sorumluluk rejiminin Paris Sözleşmesi, Viyana Sözleşmesi ve Nükleer Zararların Ek Tazmini Sözleşmesi'nden teşekkül ettiği ifade edilmektedir.³⁶ Ortak Protokol ayrı bir rejim olarak değerlendirilmemiştir. Oldukça az sayıda kaynak beşinci ve altıncı maddelerde yer alan sözleşmelere de yer vermektedir. Tüm uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmelerinin bir bütün halinde görülmesi adına çalışmamızda tüm bu sözleşmelerin zikredilmesi uygun görülmüştür.

III. ULUSLARARASI NÜKLEER SORUMLULUK HUKUKU REJİMLERİNE İLİŞKİN SÖZLEŞMELER

1986 yılındaki yaşanan Çernobil felaketi, 1963 yılında Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı öncülüğünde kabul edilen Nükleer Zarardan Hukuki Sorumluluğa İlişkin Viyana Sözleşmesi'nin tabiri yerindeyse "güzellik uykusundan uyanması-na"³⁷ neden olmuştur. Yukarıda ifade edildiği üzere, Viyana Sözleşmesi, 1960 tarihli Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıs Sorumluluğuna İlişkin Paris Sözleşmesi'nden 3 yıl sonra kabul edilmiş ve nükleer zarara ilişkin hukuki sorumluluğu Paris Sözleşmesi ile aynı kavramsal temelde düzenlemiştir.³⁸ İki sözleşme arasında hükümlerinden kaynaklananlar³⁹ haricindeki temel fark, Paris Sözleş-

³⁶ Andrea Gioia, "Damage Giving Rise to Compensation Under the International Nuclear Liability Regime", içinde *Nuclear Law Institute a Collective View on a Decade of Capacity Building and Development in Nuclear Law*, International Atomic Energy Agency, Vienna, 2022, s. 140, Helen Cook, Helen, *The Law of Nuclear Energy*, Second Edition, Thomson Reuters/Sweet&Maxwell, London, 2018, s. 40, Raphael J. Heffron - Ashley - Nuttall, "The Global Nuclear Liability Regime Post Fukushima Daiichi", s. 2.

³⁷ Vanda Lamm, "The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention", *Nuclear Law Bulletin*, 1998, S. 61, s. 7.

³⁸ Lamm, "The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention", s. 7, Jakub Handrlica, "European Nuclear Liability Law: Reflecting the Most Recent Developments", *Common Law Review*, 2012, S. 12, s. 37, Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 108, Julia A. Schwartz, "Liability and Compensation for Third Party Damage Resulting From a Nuclear Incident", *Principles and Practice of International Nuclear Law*, Nuclear Energy Agency, 2022, s. 425.

³⁹ Örneğin; Viyana Sözleşmesi yalnızca 5 milyon USD tutarında bir asgarî sorumluluk limiti öngörmekteydi. Hükmün bu şekilde kaleme alınması taraf devletlere daha yüksek bir azamî sorumluluk tutarı belirleme imkanı verdiği gibi hiç limit koymamasına imkan sağlıyordu. Yine, işleten tarafından sağlanacak mali teminatın tutarı taraf devletin takdirine bırakılmıştı. Nükleer hasar kavramına Viyana Sözleşmesi'nde yer verilmişti ve işletenin sorumluluğu açıkça mutlak sorumluluk olarak düzenlenmişti. Ve işletenin mali teminatı zararları karşılayamadığı durumlarda devletin tazminat ödemesini garanti altına almasına açıkça şart koşmaktaydı. Son Protokollerin yürürlüğü girmesi ile bu farklar giderek kapanmıştır. Bu örnekler 2004 Protokolü'nün yürürlüğe girmesinden önceki dönem için geçerlidir. Bkz. Schwartz, 2022, s. 425.

mesi'nin tümü Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi olan bir devletler grubu tarafından imzalanmış olması, Viyana Sözleşmesi'nin ise, dünya çapında bir nükleer sorumluluk meselesini ele almayı amaçlamasıdır.⁴⁰

1960'ların ortalarından itibaren iki sözleşme oldukça farklı şekilde gelişim göstermiştir. 1960'lar ve 1970'ler boyunca Paris Sözleşmesi gelişmeye devam etmiş, giderek daha fazla devletin sözleşmeye katılmasıyla ve birçok kez sorumluluk sınırının yükseltilmesiyle güncelliğini korumuştur.⁴¹ 1963 yılında Paris Sözleşmesi uyarınca ödenmesi gereken tazminat miktarına ek olarak kamu fonlarından tazminat sağlanması için Paris Sözleşmesi'ne Ek Brüksel Sözleşmesi kabul edilmiştir.⁴² Brüksel Ek Sözleşmesi'nin amacı, Paris Sözleşmesi kapsamındaki tazminatın zararın tümünü karşılamaya yetmediği durumlarda ulusal ve uluslararası kamu fonları aracılığıyla ek tazminat sağlamaktır.⁴³

Paris Sözleşmesi'nde yaşanan bu gelişmelere karşın, Viyana Sözleşmesi'nin yürürlüğe girebilmesi için en az 5 devlet tarafından onaylanmış olması gerekmesine rağmen, 15 yıla yakın bir süre yürürlüğe girememiştir. Bu kadar yıl sonra Viyana Sözleşmesi yürürlüğe girdiği zaman da bazı hükümlerinin gözden geçirilmesi için çağrıda bulunulmuştur. 1980'lerin sonuna gelindiğinde yalnızca 11 devletin taraf olmuş olmasının sözleşmenin “işlevsiz/uyuyan” durumunu bir kez daha ortaya koyduğu ifade edilmiştir.⁴⁴

Çernobil felaketi, nükleer bir kazanın yalnızca tesis devletinde değil, binlerce km uzakta da büyük zararlara neden olabileceğini açıkça göstermiştir.⁴⁵ Bu kaza-

⁴⁰ Lamm, “The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention”, s. 7, International Atomic Energy Agency *The 1988 Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention - Explanatory Text*, IAEA International Law Series No. 5, IAEA Publications, Vienna, 2013, s. 2.

⁴¹ Lamm, “The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention”, s. 7-8.

⁴² Carroll, “Perspective on the Pros and Cons of a Pooling-type Approach to Nuclear Third Party Liability”, s. 76, Andrea Gioia, “Maritime Zones and the New Provisions on Jurisdiction in the 1997 Vienna Protocol and in the 1997 Convention on Supplementary Compensation”, *Nuclear Law Bulletin*, 1999/1, S. 63, s. 26.

⁴³ Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 108.

⁴⁴ Lamm, “The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention”, s. 7-8.

⁴⁵ Norbert Pelzer, “Safer Nuclear Energy through a Higher Degree of Internationalisation? International Involvement Versus National Sovereignty”, *Nuclear Law Bulletin*, 2013/1, S. 91, s. 44-45, Arda İnal, “An Analysis and Discussion on the Concepts of State Responsibility and State Liability in the Context of a Nuclear Accident or Radiological Emergency with Transboundary Effects”, *International School of Nuclear Law*, Montpellier, 2016, s. 6, M. P. Ram Mohan, *Nuclear Energy and Liability in South Asia Institutions, Legal Frameworks and Risk*

dan sonra işlevsiz/uykuda olarak addedilen Viyana Sözleşmesi'nin benzer davalarda yabancı mağdurların tazminat taleplerini çözmek için uygun bir hukuki düzenleme olacağı düşünülmüştür. Son 25 yıldaki teknolojik gelişmelere cevap vermek için Viyana Sözleşmesi hükümlerinin revize edilmesinin mutlak gerekliliğinin farkına varılmıştır.⁴⁶ Ayrıca, bu kaza uluslararası toplumun mevcut diğer uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmeleri ve bunların iyileştirilmesi noktasında kapsamlı bir çalışmaya başlamasını sağlamıştır.⁴⁷ Çernobil kazasından sonra, Sovyetler Birliği'nin yabancı mağdurlara tazminat ödemeyi reddettiği bilinmektedir. Eğer Sovyetler Birliği Viyana Sözleşmesi'ne taraf olsaydı⁴⁸, yabancı mağdurların en azından bir miktar tazminat alma şansına sahip olacağını dile getiren görüşler olmuştur. Viyana Sözleşmesi uyarınca ödenmesi gereken nihaî tazminat miktarının kazanın boyutuna kıyasla tazminat taleplerinin küçük bir kısmı dışında herhangi bir şeyi karşılamak için yeterli olup olmayacağı ise, ayrı bir konu olmuştur.⁴⁹

Gerek Viyana gerekse de Paris/Brüksel Sözleşmeleri tarafından kurulan sorumluluk rejimi özellikle Çernobil kazasından sonra ciddi bir şekilde eleştirilmiş ve açıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.⁵⁰ Çernobil kazasının neden olduğu zararın boyutu ile mukayese edildiğinde bu sözleşmelerdeki sorumluluk ve tazminat

Assessment Within SAARC, Springer, India, 2015, s. 2, Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 107, Anthony Thomas, Raphael J. Heffron, "Third Party Nuclear Liability: The Case of a Supplier in the United Kingdom", **University of Cambridge Electricity Policy Research Group: EPGR No: 1205**, 2012, s. 2.

⁴⁶ Lamm, "The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention", s. 8.

⁴⁷ Ben Mcrae, "Entry into force of the Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage: Opening the Umbrella", **Nuclear Law Bulletin**, 2015/1, S. 95 s. 8, Carroll, "Perspective on the Pros and Cons of a Pooling-type Approach to Nuclear Third Party Liability", s. 77-78.

⁴⁸ Sovyetler Birliği o zamanlar nükleer sorumluluğa ilişkin uluslararası sözleşmelerin hiçbirine taraf değildi ve bu nedenle bu kapsamda tazminat ödenmesi için yasal gereklilikler bulunmamaktaydı. Ayrıca o dönemde devlet sorumluluğuna ilişkin uluslararası anlaşma bulunmamaktaydı. Bu alanda örf ve adet hukukuna ilişkin ilkeler devletleri eylemlerinden sorumlu kılacak şekilde gelişmiştir ve Trail Smelter Tahkimi ve Korfu Kanalı Davası bunu temsil eden iki önemli vakadır. Ancak, SSCB o dönem UAD'nin yargı yetkisine rıza göstermemiştir. UAD kararlarının uygulanmasına ilişkin tek yaptırımın da Güvenlik Konseyi kararı olduğu ve SSCB'nin 5 dâimi üyeden biri olduğu dikkate alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mohan, 2015, s. 35-36. Rusya'nın argümanları için bkz. Stephen G. Kaplan, "Compensating Damage Arising from Global Nuclear Accidents: The Chernobyl Situation", **Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review**, 1988, S. 10, s. 246.

⁴⁹ Lamm, "The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention", s. 8.

⁵⁰ Norbert, Pelzer, "Main Features of the Revised International Regime Governing Nuclear Liability - Progress and Standstill" içinde **International Nuclear Law: History, Evolution and Outlook**, OECD NEA, 2010, s. 355.

tutarların oldukça düşük olduğu görülmüştür. Yine, her iki sözleşmeye göre zarar kapsamının Çernobil kazasının neden olduğu en ciddi zarar türlerini karşılamak için yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Kazayla birlikte ekonomik kayıpların, önleyici tedbirlerin maliyetlerinin, bozulan çevreyi eski hale getirme tedbirlerinin ve bu tür bozulmuş bir çevreden kaynaklanan diğer bazı kayıpların nükleer bir hadiseden kaynaklanan zararların büyük bir kısmını oluşturmasının olası olduğu ortaya çıkmıştır. Yine, tazminat taleplerinin ileri sürülebileceği zaman sınırlamaları, talep usulleri ve hangi mahkemelerin davaları ele alma yetkisine sahip olduğunun belirlenmesine ilişkin kurallarda da sorunlar olduğu görülmüştür.⁵¹

Çernobil kazasından sonra hem Paris hem de Viyana Sözleşmesi tarafları öncelikle sorumluluk rejimlerinin sınırlı coğrafi kapsamını ele almak için bir adım atmışlar⁵² ve Viyana ve Paris Sözleşmesi arasında bir köprü kuran Ortak Protokol'ü 1988'de imzalamışlardır. Ortak Protokol, bir sözleşmenin sağlamış olduğu faydaların diğer sözleşmenin taraflarını da kapsayacak şekilde genişletilmesini sağlamak amacıyla Paris ve Viyana Sözleşmeleri arasında bağlantı kurmaktadır.⁵³ Ve her iki sözleşmenin nükleer bir hadiseye birlikte uygulanmasından kaynaklanacak uyumsuzlukları bertaraf etmeyi amaçlamaktadır.⁵⁴ Bir nükleer hadiseye diğerini hariç tutacak şekilde ya Viyana Sözleşmesi ya da Paris Sözleşmesi uygulanacaktır. Nükleer bir tesiste nükleer bir hadise meydana geldiğinde uygulanacak sözleşme, bu nükleer tesisin ülkesinde bulunduğu devletin taraf olduğu sözleşme olacaktır. Bir nükleer tesisin dışında ve nükleer maddelerin nakliyesi sırasında nükleer bir hadise meydana geldiğinde uygulanacak sözleşme ise, bu nükleer tesisin ülkesinde bulunduğu ve işletenin Viyana Sözleşmesi ya da Paris Sözleşmesi uyarınca sorumlu olduğu devletin taraf olduğu sözleşme olacaktır.⁵⁵

IAEA'da Viyana Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesi meselesi ele alınmıştır. Nitekim yapılan çalışmalar ve müzakereler neticesinde, 8-12.09.1997 tarihlerinde Viyana'da 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesi için bir

⁵¹ Carroll, "Perspective on the Pros and Cons of a Pooling-type Approach to Nuclear Third Party Liability", s. 77, Mohan, 2015, s. 4.

⁵² Carroll, "Perspective on the Pros and Cons of a Pooling-type Approach to Nuclear Third Party Liability", s. 77.

⁵³ Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 108.

⁵⁴ https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31813/joint-protocol-relating-to-the-application-of-the-vienna-convention-and-the-paris-convention-full-text?histstate=1 (14.05.2023).

⁵⁵ Ortak Protokol madde 3. Bkz. <https://www.iaea.org/sites/default/files/infcirc402.pdf> (14.05.2023).

konferans düzenlenmiştir. Delegeler, Nükleer Zararlardan Hukuki Sorumluluğa İlişkin Viyana Sözleşmesi'ni Değiştiren Protokol ve Nükleer Zararların Ek Tazmine İlişkin Sözleşme olmak üzere iki sözleşmeyi kabul etmiştir.⁵⁶

Halihazırda işletilmekte ve işletilmesi askıya alınmış olan 439 nükleer reaktör bulunmaktadır.⁵⁷ Paris Sözleşmesi (98)⁵⁸, Viyana Sözleşmesi(79)⁵⁹ ve son olarak Nükleer Zararların Ek Tazmini Sözleşmesi (167)⁶⁰ 'nin yürürlüğe girmesiyle uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmeleri kapsamına giren reaktör sayısı 342'ye yükselmiştir.⁶¹ Nükleer Zararların Ek Tazmini Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi, küresel bir sorumluluk rejimi kurulması adına önemli bir adım olmuştur.⁶² Tüm bu sözleşmelerin amacı, nükleer tesiste ya da nükleer maddelerin bu tür bir tesise ya da tesisten nakliyesi sırasında meydana gelen nükleer hadiselerden kaynaklanan nükleer zararlardan hukuki sorumluluk için yeknesak kurallar bütünü oluşturmaktır.⁶³

IV. GENEL OLARAK PARİS SÖZLEŞMESİ ve 7381 SAYILI NÜKLEER DÜZENLEME KANUNU

Uluslararası düzeyde oluşturulan ilk nükleer hukuki sorumluluk belgesi olan Paris Sözleşmesi, sonraki nükleer üçüncü şahıs sorumluluk sözleşmelerine ve birçok ülkenin ulusal hukuklarına emsal teşkil etmiştir.⁶⁴ 1963'te Viyana Sözleşmesi'nin kabul edildiği sıralarda Paris Sözleşmesi devletleri, belirlenmiş olan

⁵⁶ Lamm, "The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention", s. 9, McRae, "Entry into force of the Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage: Opening the Umbrella", s. 8-9.

⁵⁷ Bkz. <https://pris.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/OperationalReactorsByCountry.aspx> (05.04.2023).

⁵⁸ Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31798 (05.04.2023).

⁵⁹ Bkz. https://www.iaea.org/sites/default/files/22/06/liability_status.pdf (05.04.2023).

⁶⁰ Arjantin (3), Romanya (2) ve Birleşik Arap Emirlikleri (3)'nin dahil edilmesiyle Nükleer Zararların Ek Tazmini Sözleşmesi kapsamında yer alan toplam sayı 158'dir. Bu üç devletin Viyana Sözleşmesi ya da 1997 Protokolü'ne taraf olmalarından ötürü uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmelerinin kapsamına giren toplam sayıya bu 8 reaktör tekrar dahil edilmemiştir. Bkz. https://www.iaea.org/sites/default/files/22/06/supcomp_status.pdf (05.04.2023).

⁶¹ Bkz. https://www.iaea.org/sites/default/files/22/06/supcomp_status.pdf (05.04.2023).

⁶² McRae, "Entry into force of the Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage: Opening the Umbrella", s. 8.

⁶³ Gioia, "Damage Giving Rise to Compensation Under the International Nuclear Liability Regime", s. 140.

⁶⁴ Schwartz, 2022, s. 418, Thomas - Heffron, "Third Party Nuclear Liability: The Case of a Supplier in the United Kingdom", s. 3.

sorumluluk miktarının ciddi bir nükleer kaza durumunda maruz kalınan zararı karşılamak için yeterli olmayabileceğinin farkına varmıştır. Bu eksikliği gidermek için bu devletlerin çoğu, 1963 Brüksel Ek Sözleşmesi olarak bilinen, üç aşamalı bir sistemin kurulmasıyla mağdurlara Paris Sözleşmesi uyarınca sağlanana ek tazminat sağlanması adına, bu rejimi güçlendiren Paris Sözleşmesi'ne ek bir uluslararası belgeyi kabul etmiştir.⁶⁵ İlk aşama, işletenin Paris Sözleşmesi uyarınca sağlaması gereken sigorta ya da malî güvence yükümlülüğünden oluşmaktadır. İkinci aşama, sorumlu işletenin bulunduğu devlet tarafından oluşturulan kamu fonlarından, üçüncü aşama ise, Brüksel Sözleşmesi'ne taraf olan tüm devletler tarafından oluşturulmuş olan fondan oluşmaktadır.⁶⁶ Bu sözleşme, yalnızca taraf devletlerden birinde meydana gelen hadiselerle ve yalnızca Paris Sözleşmesi devleti işletenin sorumlu olduğu zararlara uygulanmaktadır. Hem Paris Sözleşmesi hem de Brüksel Ek Sözleşmesi 1964, 1982 ve 2004 yıllarında değişikliğe uğramıştır. Paris Sözleşmesi, 1968 yılında, Brüksel Ek Sözleşmesi ise, 1974 yılında yürürlüğe girmiştir.⁶⁷

Paris Sözleşmesi, basit katılım yoluyla OECD'nin bütün üye ülkelerine ve tüm Paris Sözleşmesi taraflarının oybirliği ile kabul etmesi halinde OECD üyesi olmayan herkese açık bir uluslararası sözleşme⁶⁸ olmasına rağmen, esasında Avrupa ülkesi olmayan ülkelerin çeşitli nedenlerle katılmadığı, bölgesel bir Avrupa Anlaşması olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenlerin başında, Avrupa'dan coğrafi uzaklık gelmektedir.⁶⁹

Paris Sözleşmesi'nin sekreteryası OECD tarafından yürütülmektedir. Taraflarının tamamı Batı Avrupa ülkelerinden oluşan Paris Sözleşmesi⁷⁰, nükleer tesislerin işletilmesi ya da nükleer maddelerin nakliyesi sırasında, o ülkede ya da diğer taraf ülkelerde bulunan üçüncü şahısların zarar görmesi halinde, bu zararların tazmin edilmesini amaçlayan uluslararası bir sistem kurmak amacıyla ih-

⁶⁵ Miller, "Putting the Cart Before the Horse - The Case Against a New Regime Covering Radioactive Incidents During Transport", s. 13, Schwartz, 2022, s. 418.

⁶⁶ Marcus Radetzki, "Limitation of Third Party Liability: Causes, Implications and Future Possibilities", *Nuclear Law Bulletin*, 1999/1, S. 63, s. 8.

⁶⁷ Schwartz, 2022, s. 418.

⁶⁸ https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_20196/paris-convention-on-third-party-liability-in-the-field-of-nuclear-energy-paris-convention-or-pc (15.05.2023).

⁶⁹ Schwartz, 2022, s. 419.

⁷⁰ Thomas - Heffron, "Third Party Nuclear Liability: The Case of a Supplier in the United Kingdom", s. 3.

das edilmiştir.⁷¹ Brüksel Sözleşmesi ise, nükleer hadise söz konusu olduğunda sigorta teminatını artırmayı amaçlamaktadır. Yukarıda da zikredildiği üzere Brüksel Sözleşmesi, talep edilen tazminat miktarı Paris Sözleşmesi'nde belirlenmiş olan tutarı aştığı takdirde; mağdurların zararlarının karşılanması için ek kamu fonlarının oluşturulmasını ve bu fonların kullanıma sunulmasını hüküm altına almaktadır.⁷²

Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukuki Sorumluluğa İlişkin 29 Temmuz 1960 Tarihli Paris Sözleşmesi⁷³ Paris'te imzaya açılmış⁷⁴ ve sözleşme 1 Nisan 1968 tarihinde gerekli onay prosedürlerinin⁷⁵ tamamlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. 1964 Ek Protokolü⁷⁶, 1982 Protokolü⁷⁷ ve son olarak 2004 Proto-

⁷¹ Agâh Kürşat Karauz, "Nükleer Santral İşletenin Hukuki Sorumluluğu", *Nevşehir Barosu Dergisi*, 2014, C. 1, S. 1, s. 15.

⁷² Thomas - Heffron, "Third Party Nuclear Liability: The Case of a Supplier in the United Kingdom", s. 8, Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 108.

⁷³ Bundan sonra metinde Paris Sözleşmesi şeklinde kullanılmıştır.

⁷⁴ Lüksemburg ve Avusturya hem 1960 Paris Sözleşmesi'ni hem de 1964 ve 1982 protokollerini imzalamalarına rağmen, onay prosedürlerini tamamlamamışlardır. Bkz. <http://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-ratification.html> (15.05.2023).

⁷⁵ Paris Sözleşmesi madde 19/b'de zikredildiği üzere, bu sözleşme en az beş imzacı devletin onay belgelerini depozitere tevdi etmesiyle yürürlüğe girecektir. Söz konusu hüküm gereği, sözleşme 1 Nisan 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Uluslararası anlaşmaların yapılış aşamaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1.Kitap*, 15. bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 2021, s. 107-216, Yusuf Aksar, Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-1*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 6. bs., Cilt: 1, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 124- 140.

⁷⁶ Bu ek protokol, 28 Ocak 1964 tarihinde imzaya açılmış ve 1960 Paris Sözleşmesi'nin ilk haliyle birlikte 1 Nisan 1968'de yürürlüğe girmiştir. Belçika, Danimarka, Finlandiya (16 Temmuz 1972 tarihinde katılma yolu ile taraf olmuştur), Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Norveç, Portekiz, Slovenya (16 Ekim 2001 tarihinde katılma yolu ile taraf olmuştur), İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallık bu protokolün taraflarıdır. Sözleşmeye taraf devletlerin yer aldığı tabloda İsviçre her ne kadar sözleşmenin tarafları arasında zikredilse de İsviçre açısından, 2004 Protokolü'nün yürürlüğe girmesinin ardından, diğer sözleşmeler ile birlikte Paris Sözleşmesi yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmış ve 2004 Protokolü 01.01.2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-ratification.html> (15.05.2023).

⁷⁷ Bu protokol, 16 Kasım 1982 tarihinde imzaya açılmış ve 7 Ekim 1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Belçika, Danimarka, Finlandiya (22 Aralık 1989 tarihinde katılma yolu ile taraf olmuştur), Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Norveç, Portekiz, Slovenya (16 Ekim 2001 tarihinde katılma yolu ile taraf olmuştur), İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallık bu protokolün taraflarıdır. Sözleşmeye taraf devletlerin yer aldığı tabloda İsviçre her ne kadar sözleşmenin tarafları arasında zikredilse de İsviçre açısından ise; 2004 Protokolü'nün yürürlüğe girmesinin ardından, diğer sözleşmeler ile birlikte Paris Sözleşmesi yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmış ve 2004 Protokolü 01.01.2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-ratification.html> (15.05.2023).

kolü⁷⁸ ile de Paris Sözleşmesi'nde değişiklikler yapılmıştır. Sekreteryası OECD tarafından yürütülen Paris Sözleşmesi'ne taraf olan ülkeler; Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Birleşik Krallık, Almanya, Yunanistan, Hollanda, Norveç, Portekiz, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre⁷⁹, Türkiye⁸⁰ ve İtalya'dır.⁸¹

⁷⁸ Bu protokol, 12 Şubat 2004 tarihinde imzaya açılmış ve 01.01.2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Norveç, Portekiz, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallık bu protokolün taraflarıdır. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31798/paris-convention-latest-status-of-ratifications-or-accession (15.05.2023). Sözleşmenin 20. maddesi uyarınca sözleşmede yapılan değişikliklerin yürürlüğe girmesi için âkit tarafların üçte ikisinin onayı gerekmektedir. Avrupa Birliği Komisyonu, Paris Sözleşmesine taraf üye ülkelerin 2004 Ek Protokolü'nün onay belgelerinin OECD'ye tevdi konusunda müşterek hareket edecekleri yönünde bir karar almıştır. (Bkz. 8 Mart 2004 tarihli ve 2004/294/EC sayılı karar.) 19 Haziran 2015 tarihinde düzenlenen "Paris Sözleşmesi Taraf Ülkeler Konferansı"nda (The Contracting Parties to the Paris Convention- CPPC) İngiltere ve İtalya dışında Paris Sözleşmesi'ne taraf AB üyesi ülkelerin iç hukuklarına ilişkin onay işlemlerini tamamladıkları ifade edilmiştir. 01.01.2022 tarihine kadar sadece Norveç ve İsviçre onay belgelerini tevdi etmişlerdi. İngiltere ve İtalya'nın da 2004 Ek Protokolünü onaylamalarının ardından tüm AB ülkeleri onay belgelerini OECD'ye tevdi etmiş ve bu şekilde yeter sayı sağlanarak Protokol yürürlüğe girmiştir. Bkz. Burak Hekim, "Nükleer Enerji Alanında Hukuki Sorumluluk", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, C. 67, S. 2, s. 361.

⁷⁹ İsviçre, 1960 Paris Sözleşmesi'ni, Paris Sözleşmesi'ni tadil eden 1964 Ek Protokolü'nü, 1982 Protokolü'nü ve 2004 Protokolü'nü imzalamıştır. Gerekli onay prosedürlerini tamamlayarak, 9 Mart 2009 tarihinde 1964, 1982 ve 2004 Protokolleri tarafından tadil edilen 1960 Paris Sözleşmesi'ne ilişkin onay belgelerini depozitere tevdi etmiştir. Bu onay, yalnızca üç protokolün tümü tarafından tadil edilen 1960 tarihli Paris Sözleşmesi'ne ilişkindir. Bu sebeple, tadil edilmiş haliyle Paris Sözleşmesi'nin İsviçre için yürürlüğe girmesi, ancak, Paris Sözleşmesi'ni tadil eden 2004 Protokolü'nün kendisi yürürlüğe girdiğinde söz konusu olacaktır. Yani; 2004 Protokolü'nün yürürlüğe girmesinin ardından, diğer sözleşmeler de İsviçre açısından yürürlüğe girmiştir. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-ratification.html> (15.05.2023).

⁸⁰ Türkiye bu sözleşmeyi, 28 Ekim 1960 [İlgili Resmî Gazete'de Türkiye'nin anlaşmayı imzalama tarihi 28.10.1960 olarak belirtilmiştir. Öncesinde TAEK'in şimdi NDK'nın sitesinde (TAEK için bkz. <https://www.tenmak.gov.tr/uluslararası/anlasmalar.html> (15.05.2023)), NDK için bkz. <https://www.ndk.gov.tr/uluslararası-sozlesme-ve-anlasmalar> (15.03.2023) ve bu alanda yazılan bazı yayınlarda Türkiye'nin anlaşmayı imzalama tarihi 29.07.1960 olarak hatalı belirtilmiştir.] tarihinde imzalamıştır. Sözleşme, 8 Mayıs 1961 tarihinde 299 sayılı Kanun ve 13 Mayıs 1961 tarih ve 10806 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanarak [1961 Anayasası, 9 Temmuz 1961 tarih ve 344 sayılı Kanun ile kabul edilerek, 20 Temmuz 1961 tarih ve 10859 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Paris Sözleşmesi bu tarihten önce akdedildiği için, uygun bulma kanunu bulunmamaktadır. Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> (12.07.2021)] iç hukuk prosedürü tamamlanmıştır. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10806.pdf> (15.05.2023). Türkiye onay belgesini 10 Ekim 1961 tarihinde depozitere tevdi etmiştir. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-ratification.html> (15.05.2023). Türkiye, 28 Ocak 1964 Tarihli Ek Protokolü, 10 Nisan 1964 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin 1 Haziran 1967 tarihinde 878 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuştur. 13 Haziran 1967 tarih ve 12620 sayılı Resmî Gazete'de uygun bulma kanunu yayımlanmıştır. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr>

29 Temmuz 1960'ta imzaya açılan, 1964'te bazı değişiklikler⁸² yapılarak 1 Nisan 1968'te yürürlüğe giren ve 1982 yılında tekrar revize edilen Paris Sözleşmesi'nin şu an yürürlükte olan son hali, 01.01.2022 tarihine kadar 1982 Protokolü ile revize edilmiş olan hali idi. Ve sözleşme, OECD Nükleer Enerji Ajansı⁸³ web site-

gov.tr/arsiv/12620.pdf (15.05.2023). 2 Kasım 1967 tarihinde 6/9003 Karar Sayısı ile Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılarak ve 29 Kasım 1967 tarih ve 12763 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylanarak iç hukuk prosedürü tamamlanmıştır. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12763.pdf> (15.05.2023). Türkiye, onay belgesini 5 Nisan 1968 tarihinde depozitere tevdi etmiştir. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-ratification.html> (15.05.2023). Türkiye tarafından 16 Kasım 1982 Tarihli Ek Protokol'ün onaylanması, 24 Ekim 1984 tarihinde 3062 sayılı Kanun ile uygun bulunmuştur. 2 Kasım 1984 tarih ve 18563 sayılı Resmî Gazete'de uygun bulma kanunu yayımlanmıştır. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18563.pdf> (15.05.2023). 25 Mart 1986 tarihinde 86/10513 Karar Sayısı ile Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılarak ve 23 Mayıs 1986 tarih ve 19115 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylayarak iç hukuk prosedürü tamamlanmıştır. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19115.pdf> (15.05.2023). Türkiye, onay belgesini 21 Ocak 1986 tarihinde depozitere tevdi etmiştir. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-ratification.html> (15.05.2023). Türkiye, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukuki Sorumluluğa İlişkin Sözleşmeyi Değiştiren 2004 Protokolü'nün onaylanması 16.10.2021 tarihinde 7337 sayılı Kanun ile uygun bulunmuştur. 17.10.2021 tarih ve 31631 sayılı Resmî Gazete'de uygun bulma kanunu yayımlanmıştır. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211017-6.htm> (15.05.2023). 09.12.2021 tarihinde 4918 Karar Sayısı ile 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 2. ve 3. maddeleri gereğince onaylanmasına karar verilmiş ve 10.12.2021 tarih ve 31685 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak iç hukuk prosedürü tamamlanmıştır. Bkz. <http://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-ratification.html> (15.05.2023). Türkiye onay belgesini 04.01.2022 tarihinde depozitere tevdi etmiştir. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31798/paris-convention-latest-status-of-ratifications-or-accession (15.05.2023).

⁸¹ Sözleşme taraflarından Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hollanda, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık, işletilmekte olan en az bir nükleer santrale sahip ülkeler olarak taraf ülkelerin yer aldığı tabloda zikredilmektedir. İşletilmekte olan en az bir nükleer santrale sahip taraf ülkeler ve tüm taraf nükleer için bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/multilateral-agreements/paris-convention-third-party-liability.html> (15.05.2023).

⁸² 29 Temmuz 1960 tarihinde kabul edilen ve imzaya açılan Sözleşme bu haliyle yürürlüğe girmeden, 28 Ocak 1964 tarihinde yapılan ek protokol ile değişikliğe uğramış ve 1 Nisan 1968 tarihinde bu haliyle yürürlüğe girmiştir. (Gerek 1960 tarihli Paris Sözleşmesi'ne gerekse de 1964 Ek Protokolü'ne taraf olan ülkeler aynı olduğu için bu sonuca ulaşılmıştır.) Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/multilateral-agreements/paris-convention-third-party-liability.html> (10.03.2023).

⁸³ OECD Nükleer Enerji Ajansı kısaca (NEA), nükleer güvenlik, teknoloji, bilim, çevre ve hukuk alanlarında üstün başarı sağlamak için gelişmiş nükleer teknoloji altyapılarına sahip ülkeler arasında iş birliğini sağlayan hükümetlerarası bir kuruluştur. NEA, OECD çerçevesinde faaliyet göstermektedir ve Paris'te bulunmaktadır. Amacı, uluslararası iş birliği yoluyla nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla güvenli, çevreye duyarlı ve ekonomik kullanımı için gerekli bilimsel, teknolojik ve hukuki temellerin korunması ve geliştirilmesi hususunda üye devletlere yardımcı olmaktır. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/tro_5705/about-us (07.03.2023).

sinde mevcut olan 1982'de kabul edilmiş bir Expose des Motifs⁸⁴'e sahipti. İhtiyaçlar ve değişen şartlar ışığında 1999 yılında yeni bir revizyon çalışması başlatılmıştır. Bu çalışma 2003 yılının başında sonuçlanmış ve protokol metni 12 Şubat 2004 tarihinde tüm taraf ülkelerce imzalanmıştır. 18.11.2016 tarihinde Paris Sözleşmesi akit tarafları, açıklayıcı mahiyette olan 2004 Protokolü tarafından değişikliğe uğrayan Paris Sözleşmesi'nin Expose des Motifs'ini kabul etmiştir.⁸⁵ 01.01.2022 tarihi itibarıyla yürürlükte olan Paris Sözleşmesi'nin yeni revize halinde özetle; zarar tanımı genişletilmiş, tazminat miktarları artırılmış ve tazmin sistemi ağırlıklı olarak işleticiye sorumluluk yükleyecek şekilde genişletilmiştir.⁸⁶

Paris Sözleşmesi (PS⁸⁷), bir yandan nükleer enerjiden kaynaklanan hukuki sorumluluğa ilişkin hükümlerin yeknesaklaştırılmasını sağlamayı gaye edinirken, bir yandan da akit taraflara iç hukukları açısından gerekli gördükleri düzenlemeleri yapabilmeleri noktasında takdir hakkı tanımaktadır. Sözleşme, bu itibarla bir maddi hukuk sözleşmesi olarak nitelendirilebilir.⁸⁸ Sözleşmenin maddi hukuk hükümlerinin üç kategoriye ayrılarak incelenmesi mümkündür. İlk kategori açısından sözleşme, nükleer sorumluluk rejiminin uygulama alanını kesin bir şekilde düzenlerken taraf devletlere hareket alanı bırakmamaktadır. İkinci kategori açısından sözleşme, içleri taraf devletler tarafından doldurulmak üzere temel prensiplerin çerçevesini çizmektedir. Üçüncü kategoride ise, taraf devletlerin Paris Sözleşmesi'ne taraf olmaktan doğan yükümlülükleri çerçevesinde iç hukuklarında ihdas etmesi gereken kurallara yer vermektedir.⁸⁹ Dolayısıyla, her ne kadar doğrudan uygulanabilir hükümlere sahip olsa da Paris Sözleşmesi'ne salt taraf olmak,

⁸⁴ Bu kavramı, açıklayıcı metin, şerh, yorum şeklinde anlamlandırabiliriz. 2004 Protokolü'ne ilişkin Expose des Motifs'in ön kısmında 12.02.2004 tarihinde Paris Sözleşmesi akit taraflarının Paris Sözleşmesi Değişiklik Protokolünü imzaladığı ve 18.11.2016 tarihinde ise aynı akit tarafların açıklayıcı mahiyette olan 2004 Protokolü ile değişikliğe uğrayan Paris Sözleşmesi Expose des Motifs'ini kabul ettikleri ifade edilmektedir. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_24771/expose-des-motifs-of-the-paris-convention-as-amended-by-the-2004-protocol-nea/nlc/doc-2020-1/final (07.03.2023).

⁸⁵ https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_24771/expose-des-motifs-of-the-paris-convention-as-amended-by-the-2004-protocol-nea/nlc/doc-2020-1/final (03.10.2021).

⁸⁶ <https://www.taek.gov.tr/tr/uluslararası-cok-tarafli-anlasmalar-sozlesmeler/1099-nukleer-enerji-alanında-ucuncu-sahislara-karsi-hukuki-sorumluluğa-iliskin-paris-sozlesmesi.html> (28.02.2020).

⁸⁷ Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy, İngilizce metinlerde kısaca Paris Convention ya da PC olarak kullanılmaktadır.

⁸⁸ Gülin Güneysu, "Nükleer Reaktörlerin Yol Açtığı Zararlardan Doğan Hukuki Sorumluluk", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1990, C. 41, S. 1, s. 214.

⁸⁹ Hekim, "Nükleer Enerji Alanında Hukuki Sorumluluk", s. 361.

nükleer sorumluluk hukuku açısından yeterli olmamakta, devletlerin iç hukuklarında gerekli düzenlemeleri yapmalarına da ihtiyaç duyulmaktadır.

31 Ocak 1963 tarihinde, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukuki Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesi'ne Ek Brüksel Sözleşmesi⁹⁰ Brüksel'de imzaya açılmış ve 4 Aralık 1974 tarihinde gerekli onay prosedürlerinin tamamlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Sekreteryası Belçika Hükümeti tarafından yürütülen bu sözleşme, yalnızca Paris Sözleşmesi taraflarına açıktır ve Paris Sözleşmesi yürürlükte kaldığı sürece yürürlükte olacaktır. 1964 Ek Protokolü⁹¹, 1982 Protokolü⁹² ve son olarak 2004 Protokolü⁹³ ile Brüksel Ek Sözleşmesi⁹⁴nde de değişiklikler yapılmıştır.⁹⁵ Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre⁹⁶ ve Birleşik Krallık Brüksel Ek Sözleşmesi

⁹⁰ Lüksemburg ve Avustralya Brüksel Ek Sözleşmesi'ni de imzalamalarına rağmen onay prosedürlerini tamamlamamışlardır. Türkiye, Yunanistan ve Portekiz Brüksel Ek Sözleşmesi'ne taraf olmamıştır. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/multilateral-agreements/brussels-supp-convention-third-party-liability.html> (16.05.2023).

⁹¹ 1964 Ek Protokolü, 28 Ocak - 29 Nisan 1964 tarihinde imzaya açılmış ve 1963 Brüksel Ek Sözleşmesi ile birlikte 4 Aralık 1974 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Belçika, Danimarka, Finlandiya (14 Ocak 1977 tarihinde katılma yolu ile taraf olmuştur), Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, Slovenya (5 Haziran 2003 tarihinde katılma yolu ile taraf olmuştur), İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık bu protokolün taraflarıdır. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/multilateral-agreements/brussels-supp-convention-third-party-liability.html> (16.05.2023).

⁹² 1982 Protokolü, 16 Kasım 1982 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Ağustos 1991 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Belçika, Danimarka, Finlandiya (15 Ocak 1990 tarihinde katılma yolu ile taraf olmuştur), Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, Slovenya (5 Haziran 2003 tarihinde katılma yolu ile taraf olmuştur), İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık bu protokolün taraflarıdır. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/multilateral-agreements/brussels-supp-convention-third-party-liability.html> (16.05.2023).

⁹³ 2004 Protokolü, 12 Şubat 2004 tarihinde imzaya açılmış ve 01.01.2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık bu protokolün taraflarıdır. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/multilateral-agreements/brussels-supp-convention-third-party-liability.html> (16.05.2023).

⁹⁴ Bundan sonra kısaca bu şekilde zikredilmiştir.

⁹⁵ https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_20318/brussels-supplementary-convention-to-the-paris-convention-brussels-supplementary-convention-or-bsc (10.03.2023).

⁹⁶ İsviçre 1963 Brüksel Ek Sözleşmesi'ni ve onu tadil eden 1964 Ek Protokolü'nü, 1982 ve 2004 Protokolleri'ni imzalamıştır. Gerekli onay prosedürlerini tamamlayarak, 11 Mart 2009 tarihinde 1964, 1982 ve 2004 Protokolleri tarafından tadil edilen 1963 Brüksel Ek Sözleşmesi'ne ilişkin onay belgelerini depozitere tevdi etmiştir. Bu onay, yalnızca üç protokolün tümü tarafından tadil edilen 1963 tarihli Brüksel Ek Sözleşmesi'ne ilişkin olduğundan, tadil edilmiş haliyle Brüksel Ek Sözleşmesi'nin İsviçre için yürürlüğe girmesi, ancak, Brüksel Ek Sözleşmesi'ni

taraflarıdır.⁹⁷ Paris Sözleşmesi'ne taraf olan ülkelerden yalnızca Türkiye, Yunanistan ve Portekiz Brüksel Ek Sözleşmesi'ni onaylamamıştır.

Brüksel Ek Sözleşmesi (BES⁹⁸), Paris Sözleşmesi fonlarının yetersiz kalabileceği bir nükleer hadise yaşanması durumunda meydana gelen zararı tazmin etmek için ek fonlar sağlamak üzere ihdas edilmiştir. Brüksel Ek Sözleşmesi, hem sorumlu işletenin nükleer tesisinin bulunduğu devlet tarafından hem de Brüksel Ek Sözleşmesi'nin tüm taraflarının katkılarıyla meydana gelen zararın tazminini gerçekleştirmek amacıyla kamu fonları sağlanmasını şart koşturmaktadır. Buradan hareketle, Brüksel Ek Sözleşmesi'nin tarafları arasında güçlü bir malî dayanışma anlayışının temel alındığını söylemek mümkündür. Brüksel Ek Sözleşmesi; nükleer hadise, nükleer tesis, nükleer maddeler ve nükleer zarar kavramlarını tanımlayan hükümler de dahil olmak üzere Paris Sözleşmesi'nde yer alan hükümlere tabidir.⁹⁹ Brüksel Ek Sözleşmesi madde 1'de de ifade edildiği üzere bu sözleşme, Paris Sözleşmesi'nin tamamlayıcısıdır ve Paris Sözleşmesi hükümlerine tabidir.

Genel olarak Paris Sözleşmesi, taraf ülkelerin hukuki yetkisi altında bulunan gerek nükleer tesislerin işletilmesi gerekse de nükleer maddelerin nakliyesi sırasında mevcut ülkedeki ya da diğer taraf ülkelerdeki "üçüncü şahısların" zarar görmesi halinde hem zararların ortaya çıkmasının önlenmesini hem de bu zararların tazmin edilmesini sağlayan uluslararası bir rejim kurmayı hedeflemektedir.

Sözleşmenin giriş kısmında da zikredildiği üzere; OECD¹⁰⁰ bünyesinde oluşturulan Nükleer Enerji Ajansı¹⁰¹, özellikle üçüncü şahıs sorumluluğu ve nükleer

tadil eden 2004 Protokolü'nün kendisi yürürlüğe girdiğinde söz konusu olacaktır. Yani; 2004 Protokolü'nün yürürlüğe girmesinin ardından, diğer sözleşmeler ile birlikte Brüksel Ek Sözleşmesi de İsviçre için yürürlüğe girmiştir. Bkz. <https://www.oecd-nea.org/law/multilateral-agreements/brussels-supp-convention-third-party-liability.html> (16.05.2023).

⁹⁷ https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31514/brussels-supplementary-convention-latest-status-of-ratifications-or-accessions (16.05.2023).

⁹⁸ Brussels Supplementary Convention kısaca "BSC" olarak kullanılmaktadır.

⁹⁹ https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_20318/brussels-supplementary-convention-to-the-paris-convention-brussels-supplementary-convention-or-bsc (16.05.2023).

¹⁰⁰ 29 Temmuz 1960 Tarihli Sözleşme'nin başlangıç kısmında ve 28 Ocak 1964 Tarihli Ek Protokol'ün başlangıç kısmında belirtildiği üzere; Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) olarak geçmektedir, 1972 yılında değiştirilen bu ad, 16 Kasım 1982 Ek Protokol'ün başlangıç kısmında da ifade edilerek Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) olarak yer almıştır. Bkz. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201519/volume-1519-I-13706-English.pdf> (16.05.2023).

¹⁰¹ 29 Temmuz 1960 Tarihli Sözleşme'nin başlangıç kısmında ve 28 Ocak 1964 Tarihli Ek Protokol'ün başlangıç kısmında belirtildiği üzere Avrupa Nükleer Enerji Ajansı olarak geçmektedir, 1972 yılında

risklere karşı sigorta açısından üye ülkelerin nükleer enerji ile ilgili mevzuatlarının düzenlenmesini ve yeknesak hale getirilmesini teşvik etmektedir. Bir yandan taraf ülkelere, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla üretiminin ve kullanımının geliştirilmesini diğer yandan da yaşanan ya da yaşanacak nükleer hadiselerden barışçıl amaçlı nükleer enerji üretiminin ve kullanımının etkilenmemesini sağlayacak gerekli adımları atmalarını tavsiye etmektedir. Ayrıca, nükleer hadiseden kaynaklanan zararlardan dolayı mağdur olan kişilere de yeterli ve hakkaniyete uygun bir tazminatın sağlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır.¹⁰²

Sözleşme üye ülkeleri ulusal bazda uygun gördükleri bütün ek tedbirleri alma ve iç hukuklarında kamu fonları aracılığıyla ek tazminat¹⁰³ sağlayabilme hususunda serbest bırakmaktadır.¹⁰⁴

Türkiye Nükleer Enerji Alanındaki Üçüncü Şahıs Sorumluluğuna İlişkin 1960 tarihli Paris Sözleşmesi'ne taraftır. Türkiye 1964 ve 1982 Protokolleri'ni de imzalamış ve onaylamıştır. 2004 Protokolü'nü de 12.02.2004 tarihinde imzalamış ve onay belgesini 04.01.2022 tarihinde depozitere tevdi etmiştir.¹⁰⁵

7381 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce bu alanda özel bir ulusal mevzuat taslağı hazırlıkları yapılmıştır. O dönemde Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'na ilişkin mevzuat dışında Türkiye'de genel bir nükleer enerji kanunu bulunmamaktaydı.¹⁰⁶ İlgili mevzuat, esas olarak iyonlaştırıcı radyasyondan ko-

değiştirilen adı düzeltilerek; 16 Kasım 1982 Ek Protokol'ün başlangıç kısmında da belirtildiği üzere; şimdiki adı Nükleer Enerji Ajansı'dır. Bkz. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201519/volume-1519-I-13706-English.pdf> (16.05.2023).

¹⁰² Sözleşmenin önsözü için bkz. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201519/volume-1519-I-13706-English.pdf> (16.05.2023). Ayrıca bkz. Quere, "Challenges Facing the Insurance Industry since the Modernisation of the International Nuclear Third Party Liability Regime", s. 79.

¹⁰³ "28 Ocak 1964 Tarihli Ek Protokol ve 16 Kasım 1982 Tarihli Protokol (Brüksel Ek Sözleşmesi) ile değişikliğe uğrayan 31 Ocak 1963 Tarihli Paris Sözleşmesi'ne Ek Sözleşme (Brüksel Sözleşmesi) tarafından kamu fonları aracılığıyla uluslararası bir ek tazminat sistemi tesis edilmiştir. Bu sistem, hiçbir şekilde; ülkelerin tek tek kendi mevzuatlarında, kendi ulusal tazminat limitlerini artırmalarını engellemez." Bkz. Exposé des Motifs 'Note 1.' https://www.oecd-nea.org/law/nlparis_motif.html (10.03.2023).

¹⁰⁴ Bkz. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201519/volume-1519-I-13706-English.pdf> (16.05.2023).

¹⁰⁵ https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31798/paris-convention-latest-status-of-ratifications-or-accession (30.03.2023).

¹⁰⁶ Bu durum ve nükleer enerji süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İstanbul Milletvekili Mahmut Tanal'ın 7-1446 esas numaralı soru önermesine Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'nın cevabı, <https://www.tbmm.gov.tr/denetim/GecmisDonemYaziliSoruOnergesi/193476> (13.01.2023).

runma ve nükleer tesislerin lisanslanmasına ilişkindi.¹⁰⁷ O günkü TAEK¹⁰⁸ bugün TENMAK¹⁰⁹ bünyesinde, Prof. Dr. Kemal OĞUZMAN başkanlığında, bakanlık ve ilgili kuruluş temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından 1986 yılında nükleer enerji alanında hukuki sorumluluk kanunu öntasarısı hazırlanmış¹¹⁰ ancak yasalaşmamıştır. Tasarının hazırlanmasında hem Paris Sözleşmesi hükümleri hem de Sözleşme'ye taraf olan ya da olmayan ülkelerin iç hukuk düzenlemeleri göz önünde bulundurulmuş¹¹¹ ve 1983 tarihli İsviçre Nükleer Enerji Alanında Sorumluluk Kanunu hükümleri ağırlıklı olarak temel alınmıştır.¹¹² 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren Türk Borçlar Kanunu madde 71'de ise, tehlike sorumluluğu genel bir hüküm olarak düzenlenmiştir. Ayrıca, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu tarafından uygun bulunan 19.12.1983 tarihli ve 83/74045 sayılı Kararname, nükleer tesis işletenin Türkiye Atom Enerjisi Kurumu tarafından uygun bulunan sigorta ya da diğer malî güvence çeşitlerine sahip olmasını şart koşmaktaydı.¹¹³ Halihazırda 05.03.2022 kabul tarihli ve 7381 sayılı Nükleer Düzenleme Yasası ise, 08.03.2022 tarihli ve 31772 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak¹¹⁴ yürürlüğe girmiştir.¹¹⁵ Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türki-

Nükleer enerjiye ilişkin diğer yazılı soru önermeleri ve cevapları için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=&v_donem=&v_yas_ama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabasluk=YAZILI%20SORU%20%20NERGELER%20%20VE%20CEVAPLARI&v_altbaslik=ENERJ%20&v_mv=&v_sb=&v_ozet=n%20klear&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=15&v_kullanici_id=19167228&v_gelecek_sayfa=1 (13.01.2023).

¹⁰⁷ Nuclear Legislation in OECD and NEA Countries - Türkiye, s. 3. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_24246/nuclear-legislation-in-oecd-and-nea-countries-turkey-2008-update (16.05.2023).

¹⁰⁸ Türkiye Atom Enerjisi Kurumu.

¹⁰⁹ Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu.

¹¹⁰ Bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, 85. Birleşim, 05.05.1998. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem20/yil3/bas/b085m.htm> (31.05.2021).

¹¹¹ M. Kemal Oğuzman - M. Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II*, 17. bs., Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2022, s. 249-251, İlhan Uluhan, "Türk Hukukunda Nükleer Zararlardan Doğan Hukukî Mesuliyet", *Prof. Dr. Halit Kemal Elbir'e Armağan*, 1996, s. 554-555, Demet Özkahraman - Nazlı Gürbüz, "Türk Hukukunda Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğu", *GSİ ARTICLETTER*, 2018, s. 31.

¹¹² Murat Aydoğdu, *Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin ve Nükleer Madde Taşıyanın Hukuki Sorumluluğu*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 203.

¹¹³ Nuclear Legislation in OECD and NEA Countries - Türkiye, s. 6. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_24246/nuclear-legislation-in-oecd-and-nea-countries-turkey-2008-update (16.05.2023).

¹¹⁴ Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/03/20220308-1.htm> (16.05.2023).

¹¹⁵ NDK m. 28. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/03/20220308-1.htm> (16.05.2023).

ye'ye yöneltilen en önemli eleştirilerden birisi olan bu alanda sadece Paris Sözleşmesi'ne atıf yapmanın yeterli olmadığı ve özel bir yasaya sahip olunması gerektiği eleştirisinin sona erdiği söylenebilecektir. Bundan sonraki tartışmaların söz konusu yasanın Paris Sözleşmesi'ne uygunluğu ve etkinliği üzerine yoğunlaşacağını söylemek hatalı olmasa gerektir.

Nükleer Düzenleme Kanunu, “barışçıl kullanım ilkesi esas alınarak, nükleer enerji ve iyonlaştırıcı radyasyona ilişkin faaliyetlerin yürütülmesi sırasında çalışanların, halkın, çevrenin ve gelecek nesillerin iyonlaştırıcı radyasyonun olası zararlı etkilerinden korunmasına yönelik uygulanması gereken ilke ve esaslar ile tarafların sorumluluklarını, bu faaliyetler üzerinde düzenleyici kontrol yetkisini haiz Nükleer Düzenleme Kurumunun yetki ve sorumluluklarını ve nükleer hadiselerden kaynaklanan nükleer zararlar hakkındaki hukuki sorumluluğu belirlemek” amacıyla çıkarılmıştır.¹¹⁶ Nükleer enerji ve iyonlaştırıcı radyasyona ilişkin faaliyetler ve bu faaliyetlerle ilgili kişi, tesis, cihaz ve maddeler bu kanun kapsamındadır.¹¹⁷ Kanun dokuz bölümden¹¹⁸ oluşmaktadır. Nükleer zararlara ilişkin hukuki sorumluluk hükümleri kanunun beşinci bölümünde madde 12 ila madde 20 hükümleri arasında yer almaktadır. Nükleer hadiselerden kaynaklanan nükleer zararlar hakkında bu kanunda hüküm bulunmayan hâllerde Paris Sözleşmesi hükümlerinin uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.¹¹⁹ Bir nükleer tesis dışında ve üretiminin son aşamasına gelmiş endüstriyel, ticarî, ziraî, tıbbî, bilimsel ya da eğitimsel amaçlarla kullanılan veya kullanılacak olan radyoizotoplardan veya Paris Sözleşmesi çerçevesinde belirlenen sınırların altındaki miktar ve aktivitedeki nükleer maddelerden kaynaklanan zararların bu bölümün kapsamı dışında olduğu hüküm altına alınmıştır.¹²⁰

¹¹⁶ NDK, m. 1/1.

¹¹⁷ NDK, m. 1/2.

¹¹⁸ Birinci bölüm, amaç kapsam ve tanımlar; ikinci bölüm, genel ilkeler; üçüncü bölüm, yetkilendirme ve denetim; dördüncü bölüm, radyoaktif atıklar, kullanılmış yakıtlar ve özel hesaplar; beşinci bölüm, nükleer zararlara ilişkin hukuki sorumluluk; altıncı bölüm, Nükleer Düzenleme Kurumu; yedinci bölüm Nüted Nükleer Teknik Destek Anonim Şirketi; sekizinci bölüm, ceza hükümleri ve idari yaptırımlar; dokuzuncu bölüm, çeşitli ve son hükümler.

¹¹⁹ NDK, m. 12/1.

¹²⁰ NDK, m. 12/2.

V. ULUSLARARASI NÜKLEER SORUMLULUK SÖZLEŞMELERİNİN DAYANDIĞI TEMEL İLKELER BAĞLAMINDA 2004 PROTOKOLÜ İLE 7381 SAYILI KANUN'UN MUKAYESESİ

Üçüncü şahıs sorumluluğu meselesinin özü, nükleer hadiseden kaynaklanan zararlar için hukuki sorumluluğun kime, hangi oranda ve hangi şartlar altında yükleneceğidir. Bu meselenin çözümü, çeşitli çıkarların uzlaştırılmasını beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda uzlaştırılması gereken çıkarlar yukarıda da izah edildiği üzere mağdurların zararlarının mümkün olduğu ölçüde tamamen karşılanması, işletenin sorumluluğunun sınırlandırılması (ki yatırım teşvik edilebilsin) ve diğer tüm kişilerin sorumluluktan muaf tutulmasıdır (ki mağdurlar, vakit kaybetmeden hukuki yollara başvurabilsin).¹²¹

Nükleer enerji alanında hukuki sorumluluğa ilişkin ilk düzenleme 1946 tarihli Amerikan Atom Enerjisi Yasası olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²² Söz konusu kanunda, sorumluluğun nükleer tesis işletenine ait olduğu, sorumluluğun sigorta ettirilmesi gerektiği, sorumluluk miktarının sınırlı olarak belirlendiği görülmektedir.¹²³ Sorumluluk üst sınırı 1989 yılında yapılan değişiklik ile 700 milyon dolar olarak belirlenmiş ve 200 milyon dolarlık kısmın sigorta, geriye kalan kısmın ise devlet tarafından karşılanması hüküm altına alınmıştır. Sorumluluk, tehlike sorumluluğu şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeler, hem Paris ve Viyana Sözleşmeleri'ne hem de diğer ülke iç hukuklarına kaynak teşkil etmiştir.¹²⁴ Buradan hareketle nükleer üçüncü şahıs¹²⁵ sorumluluğuna ve tazminat rejimine ilişkin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kabul edilmiş yedi temel ilke bulunmaktadır.¹²⁶ Bu ilkeler, münhasır sorumluluk, kusursuz sorumluluk, sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılması, zorunlu malî güvence,

¹²¹ Expose des motifs paragraf 5.

¹²² Heffron - Ashley - Nuttall, "The Global Nuclear Liability Regime Post Fukushima Daiichi", s. 2.

¹²³ Pelzer, "Focus on the Future of Nuclear Liability Law", s. 332.

¹²⁴ Aydoğdu, 2009, s. 338.

¹²⁵ Burada yer alan "üçüncü şahıs" kavramı, nükleer tesiste ya da nakliye sırasında kazanın meydana geldiği nükleer tesisin işleteni ya da bu nükleer tesis ile bağlantılı olarak kullanılacak mal, hizmet ve teknoloji tedarikçisi dışındaki herhangi bir kişiyi nitelemektedir. Üçüncü şahıs, nükleer tesisin içinde ya da dışında olabilir ve bu itibarla bu kavram, kazanın meydana geldiği nükleer tesisin işletenin çalışanlarını da kapsamaktadır. Bkz. Schwartz, 2010, s. 309.

¹²⁶ Denizcilik Sözleşmesi bu ilkeleri açıkça içermemektedir. Bkz. Miller, "Putting the Cart Before the Horse - The Case Against a New Regime Covering Radioactive Incidents During Transport", s. 10-11, Schwartz, 2010, s. 309, International Atomic Energy Agency, 2013, s. 1, Thomas - Heffron, "Third Party Nuclear Liability: The Case of a Supplier in the United Kingdom", s. 3.

sorumluluğun zaman bakımından sınırlandırılması, yargılama yetkisi, uygulanacak hukuk ve kararların icrası ile ayrımcılık yapmama şeklinde sıralanmaktadır.¹²⁷ Bu ilkeler 29.07.1960 tarihli Paris Sözleşmesi'nin kabul edilmesinden bu yana uluslararası nükleer sorumluluk hukukunun esasını oluşturmaktadır.¹²⁸ Paris Sözleşmesi de bu önemli ilkelere dayanan özel bir rejim oluşturmaktadır. Bu ilkelerin Paris Sözleşmesi'ndeki görünüşleri şu şekildedir;

- 1) Nükleer tesisin işleteni, tesisinde ya da nükleer maddelerin tesisine veya tesisinden nakliyesi sırasında meydana gelen kazalardan kaynaklanan zararlardan münhasıran sorumlu olacaktır.
- 2) Bu sorumluluk, kusur ya da ihmale dayalı genel haksız fiil hukukunun aksine mutlaktır. Paris Sözleşmesi uyarınca nükleer bir tesisin işleteni, kusurun tespit edilip edilmediğinden bağımsız bir şekilde sorumlu olacaktır.
- 3) Nükleer tesis işleteninin asgarî sorumluluk tutarı, 700 milyon Euro'dur. Ayrıca, sınırsız sorumluluk rejimine sahip devletler de Paris Sözleşmesi ile tesis edilmiş olan sorumluluk rejimine katılabilecektir. Paris Sözleşmesi akit tarafları, düşük riskli nükleer tesisler ve nakliye faaliyetleri için daha düşük bir sorumluluk tutarı belirleyebilmektedir. Bu tutar düşük riskli tesisler için asgarî 70 milyon Euro ve düşük riskli nakliye faaliyetleri için asgarî 80 milyon Euro olarak belirlenmiştir.
- 4) Nükleer tesis işleteni, sorumluluğuna eşdeğer bir malî güvenceye sahip olmalıdır. Sınırsız sorumluluk rejimine sahip olan Paris Sözleşmesi akit tarafları için bu güvence, 700 milyon Euro ya da düşük sorumluluk tutarından hangisi uygulanacak ise, ona eşdeğer olmalıdır. Paris Sözleşmesi akit taraflarının ayrıca, işletenin malî güvencesinin mevcut olmadığı ya da yetersiz kaldığı durumlarda, sözleşmede belirlenmiş olan sorumluluk tutarına kadar nükleer zarar taleplerinin ödenmesini sağlamaları gerekmektedir.

¹²⁷ Miller, "Putting the Cart Before the Horse - The Case Against a New Regime Covering Radioactive Incidents During Transport", s. 10-11, Schwartz, 2010, s. 309, Roland Dussart Desart, "The Reform of the Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy and of the Brussels Supplementary Convention an Overview of the Main Features of the Modernisation of the Two Conventions", *Nuclear Law Bulletin*, 2005/1, S. 75, s. 7-8, Mohan, 2015, s. 3, Pelzer, "Focus on the Future of Liability Law", s. 334, Heffron - Ashley - Nuttall, "The Global Nuclear Liability Regime Post Fukushima Daiichi", s. 3.

¹²⁸ Miller, "Putting the Cart Before the Horse - The Case Against a New Regime Covering Radioactive Incidents During Transport", s. 11, Mohan, 2015, s. 3.

- 5) Tazminat hakkı, can kaybına ve bedensel zararlara ilişkin nükleer zararlar için nükleer kazadan itibaren 30 yıl ve diğer nükleer zararlar için 10 yıl içinde hukuki işlemler başlatılmaz ise, sona ermektedir. Belirli şartlar altında daha uzun süreler belirlenmesi mümkündür.
- 6) Paris Sözleşmesi, uyruğa, ikametgaha ya da mutad meskene dayalı herhangi bir ayırım gözetilmeksizin uygulanacaktır.
- 7) Kural olarak, nükleer hadisenin meydana geldiği devletin mahkemeleri tazminat taleplerini ele alacaktır.¹²⁹

Bu başlık altında öncelikle temel ilkeler hakkında genel bilgilendirmeler yer almaktadır. Ardından kusursuz sorumluluk, münhasır sorumluluk, sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılması, zorunlu malî güvence, sorumluluğun zaman bakımından sınırlandırılması, yargılama yetkisi, uygulanacak hukuk ve kararların icrası ve ayrımcılık yapmama ilkeleri bağlamında 2004 Protokolü ile 7381 sayılı Kanun mukayese edilmiş ve buna ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur.

A. Münhasır Sorumluluk

Zararların tazminine yönelik genel uluslararası sözleşmelerin aksine nükleer sorumluluk sözleşmeleri devletlerin doğrudan ve münhasır uluslararası sorumluluğuna dayanmamaktadır.¹³⁰ Nükleer sorumluluk sözleşmeleri açısından münhasır sorumluluk, hadisenin gerçek nedeninin kimin eyleminden ya da ihmalden kaynaklandığına bakılmaksızın bu tür zararlardan hukuken sorumlu tek varlığın nükleer tesisin işleteni olması esasına dayanmaktadır.¹³¹ Nükleer sorumluluk sözleşmelerinde işleten, tesisin bulunduğu devlet tarafından bir nükleer tesisin işleteni olarak atanan ya da tanınan kişi anlamına gelmektedir.

¹²⁹ https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_20196/paris-convention-on-third-party-liability-in-the-field-of-nuclear-energy-paris-convention-or-pc (16.05.2023).

¹³⁰ Marianna Novotna - Peter Varga, "International and Supranational Aspects of Nuclear Liability", *Faculty of Law of Trnava University in Trnava Law Review*, 2017, s. 42. Uluslararası Sorumluluk hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Hakan ERKİNER, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, 1. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010.

¹³¹ International Atomic Energy Agency, (2017), *The 1997 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage and the 1997 Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage - Explanatory Texts IAEA International Law Series No. 3 (Revised)*, IAEA Publications, Vienna, 2017, s. 1, Patrick Reyners, "The International Nuclear Energy Law Framework: An Outlook", *German Yearbook of International Law*, 2013, S. 56, s. 269, Heffron - Ashley - Nuttall, "The Global Nuclear Liability Regime Post Fukushima Daiichi", s. 3.

Bu sözleşmeler kapsamında kişi kavramından murad edilen; gerçek bir kişi, tüzel kişiliğe sahip herhangi bir özel kuruluş ya da kamu kuruluşudur.¹³²

Bu ilke özellikle nükleer faaliyetler için ihdas edilmiştir.¹³³ Örneğin, kusurlu mal tedarikçisi, işleten ile yapmış olduğu tedarik sözleşmesinin hükümleri uyarınca nükleer sorumluluğu kabul etmiş olmadıkça; ihmali ya da kusuru bulunsa dahi, bu esas uyarınca üçüncü şahıslara verilen nükleer zararlardan sorumlu tutulamaz. Ancak, bu durumda işleten tedarikçiye karşı rüçû hakkına sahip olmaktadır. Tabiki tedarikçiler, sözleşmeler ya da ulusal hukuk uyarınca işleme ya da üçüncü şahıslara vermiş oldukları nükleer olmayan zararlar için sorumlu olmaya devam edeceklerdir. Yine, işletenin zarar verme kastıyla hareket eden bir kişiye karşı da rüçû hakkına sahip olduğu durumlar bulunmaktadır. Sabotaj durumu buna örnek olarak verilebilir. Tüm bu durumlarda dahi, rüçû hakkından bağımsız olarak, işleten üçüncü şahıs mağdurlarına karşı münhasıran sorumlu olmaya devam etmektedir. Sorumluluğun münhasıran işletene yöneltilmesi, mağdurlar için meydana gelen kazadan potansiyel olarak sorumlu olabilecek tüm davalıları belirleme ve onlara dava açma ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır. Tedarikçi ve yüklenicilere sağlanan faydalar ise, nükleer maddelerin paketlenmesinden ya da muhafaza edilmesinden genel olarak sorumlu olmayan ve doğal olarak bunların nasıl kullanılacağına dair özel malumatı bulunmayan taşıyanlara kadar uzanmaktadır. Çünkü; aksi bir durumun kabulü, onların risk limitini karşılamak için özel ve maliyetli üçüncü şahıs sorumluluk sigortası satın almalarını gerektirecektir. Bu nedenle üçüncü şahıs zararlarının sorumluluğu, sorumluluk gönderen işleten tarafından başka bir işletene devredilinceye ya da başka bir işleten sevkiyatın sorumluluğunu üstleninceye kadar maddeleri gönderen nükleer tesisin işletenine ait olacaktır. Ayrıca sorumluluğun işletene yöneltilmesi, ulusal hukuk kapsamındaki halk sağlığı sigortası, sosyal güvenlik, işçi tazminatı ya da iş kazaları ya da meslek hastalıklarıyla ilgili plan ve sistemler uyarınca sahip olunan herhangi bir hakkı etkilememektedir. Bir mağdurun diğer mevzuatlar uyarınca zararının tazmin edilmesi halinde, bu tür bir tazmin için fonları harcayan kuruluşlar, belirli durumlarda işletene karşı rüçû hakkına sahip olabilecektir.¹³⁴

¹³² Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 110.

¹³³ Pelzer, "Focus on the Future of Liability Law", s. 335, Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 112.

¹³⁴ Schwartz, 2022, s. 412-413, Quere, "Challenges Facing the Insurance Industry since the Modernisation of the International Nuclear Third Party Liability Regime", s. 80.

Münhasır sorumluluk, benzersiz bir düzenleme olarak nitelendirilmektedir. Bu kavramın aleyhine pek çok hukuki argümanın sıralanabileceği ancak, bu ilke olmadan hiçbir tedarikçinin¹³⁵ nükleer bir tesise tedarik sağlamayacağı, güvenliği artırmak adına bir donanım sağlamayacağı, kimsenin yakıt dahi teslim etmeyeceği ve nükleer bir tesiste çalışmaya hazır olmayacağı ifade edilmektedir. Mağdurlar için de taleplerini ileri sürmek için avantajlar sağlayan bu ilke, evrensel çapta kabul görmüştür ve uluslararası uyumlaştırmanın mihenk taşı kabul edilmektedir.¹³⁶

Paris Sözleşmesi uyarınca nükleer bir hadisenin neden olduğu zarardan dolayı tazminat hakkı, yalnızca zarardan sorumlu işletene karşı kullanılabilir. Ancak, madde 10 uyarınca gerekli güvenceyi sağlayan sigortacı ya da diğer malî garantörlere karşı iç hukukta doğrudan bir dava açma hakkı tanınmış ise, sigortacı ya da diğer malî garantörlere karşı da bu hak kullanılabilir.¹³⁷ Bu madde de aksi öngörülmediği takdirde¹³⁸, nükleer bir hadiseden kaynaklanan zararlardan diğer kişiler sorumlu tutulmayacaktır. Fakat, bu hüküm, bu sözleşmenin kabul edildiği tarihte (29.07.1960) nakliye alanında yürürlükte olan, imzaya açılan, onaylanan ya da katılınan herhangi bir uluslararası anlaşmanın uygulanmasını etkilemeyecektir.¹³⁹ Bir nükleer tesis ile ilgili olarak “işleten”, yetkili resmî makam tarafından o nükleer tesisin işleteni olarak atanmış veya tanınmış kişi anlamına gelmektedir.¹⁴⁰ Burada işletenin atanma ya da tanınması usulünün iç hukuka tabi olduğu hüküm altına alınmıştır.

¹³⁵ Tedarik zincirinde hizmet, ekipman ya da teknoloji sağlayan tüm taraflar anlamına gelmektedir. Örneğin; reaktör satıcısı, mal sahibi mühendis, inşaat mühendisi, hizmetten çıkarma birimi vb. Bkz. Thomas - Heffron, “Third Party Nuclear Liability: The Case of a Supplier in the United Kingdom”, s. 1.

¹³⁶ Pelzer, “Focus on the Future of Liability Law”, s. 335, Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 112.

¹³⁷ Paris Sözleşmesi m. 6/a. Sözleşmeye göre tazminat davaları nükleer tesislerde ya da nükleer tesisler ile bağlantılı olarak veya nakliye sırasında meydana gelen nükleer hadiselerden kaynaklansa da kural olarak, sadece işletene karşı açılabilir. Sigortacıya ya da diğer malî güvence sağlayan kişilere karşı dava açma hakkı ya işletene alternatif ya da ona ek olarak, yargı yetkisine sahip olan mahkemenin iç hukukunun böyle bir durumda doğrudan dava hakkı verdiği durumlarda mevcuttur. Bkz. Expose des motifs paragraf 38.

¹³⁸ Bu ibare 1960 tarihli ilk sözleşmede yer almamaktadır, madde metnine 1964 Ek Protokolü ile ilave edilmiştir.

¹³⁹ Paris Sözleşmesi m. 6/b.

¹⁴⁰ 1982 Paris Sözleşmesi m. 1/a(vi).

Kural olarak sözleşmeye göre tüm sorumluluk¹⁴¹ tek bir kişiye yöneltilmektedir. Yukarıda da zikredildiği üzere bu kişi nükleer hadise meydana geldiği anda nükleer tesisin işleteni olan kişidir. Sözleşme uyarınca işleten -ve yalnızca işleten- nükleer tesislerdeki ve nükleer tesislerden çıkan nükleer maddelerin neden olduğu nükleer hadiselerden kaynaklanan zararlardan sorumludur. Diğer kişiler sorumlu olmamaktadır. Bir nükleer tesisin işleteni, yetkili resmi makam tarafından o nükleer tesisin işleteni olarak atanmış ya da tanınmış kişidir. Akit taraflarda, lisanslama ya da izin (yetki verme) sisteminin mevcut olduğu durumlarda, doğal olarak, lisans ya da izin (yetki) sahibi işleten olarak atanmakta ya da tanınmaktadır. Genellikle lisans sahibi, aynı zamanda Paris Sözleşmesi kapsamında işleten olmakla birlikte bir devlet başka bir kuruluşu işleten olarak atayabilmekte ya da tanıyabilmektedir. Diğer tüm durumlarda sorumlu kişi, yetkili resmi makam tarafından sözleşme hükümlerine göre üçüncü şahıs sorumluluk risklerini karşılamak için gerekli malî güvenceyi sağlaması gereken kişi olmaktadır. Örnek vermek gerekirse; ilk çalıştırma denemesi için bir reaktörün reaktörü tedarik etmek isteyen kişiye tesliminden önce tedarikçi tarafından deneme amaçlı çalıştırma aşamasında sorumlu kişi, yetkili resmi makam tarafından gereğine uygun olarak atanacaktır. Nükleer zararlara ilişkin tazminat davası açılması halinde mahkeme, nükleer tesisin bulunduğu ülkenin yetkili kamu kurumu tarafından bu tesisin işleteni olarak addedilen kişiyi, işleten olarak telakki etmekle yükümlüdür.¹⁴²

Olağan haksız fiil hukukundaki durumdan farklı olarak tüm sorumluluğun işletene yöneltilmesiyle, hukuki olarak sorumlu olan kişiyi belirlemek amacıyla karmaşık ve uzun davaların ve karşı davaların önüne geçilmesi arzu edilmektedir. Bu şekilde işletenin kendisi dışında, bir nükleer tesise tedarik sağlanması, bir nükleer tesisin inşası, işletilmesi ya da hizmetten çıkarılması ile ilgili olabilecek herkesin her hâlükârda üçüncü şahıslara karşı sorumluluk risklerine ilişkin sigorta yaptırma zorunluluğunun bertaraf edilmesi amaçlanmaktadır. Ve böylece, mevcut sigorta kapasitesinin yalnızca işleten lehine yoğunlaşmasına izin verilmektedir.¹⁴³ Bu ilkenin varlığı nükleer inşanın teknik zorlukları göz önünde bulundurularak tartışılmış ve sorumluluğun tüm diğer kişilerin saf dışı bırakılmasıyla bir kişi üzerinde yoğunlaştı-

¹⁴¹ Burada "tüm sorumluluk" kavramından kastedilenin hukuki sorumluluk olduğu aşikâr olmakla birlikte, bu hususun tekrar belirtilmesinde fayda görülmektedir. Cezai sorumluluk Paris Sözleşmesi'nin uygulama alanı dışında kalmakta ve akit taraflarca iç hukuklarının düzenleme konusunu teşkil etmektedir.

¹⁴² Expose des motifs 15, Expose des motifs 2004 paragraf 24.

¹⁴³ Expose des motifs 15, Expose des motifs 2004 paragraf 25.

rılmasının haklı çıkarılmasının zor olduğu şeklinde görüşler ifade edilmiştir. Ancak, yukarıda zikredilen durumlar göz önünde bulundurularak bu ilke uluslararası nükleer sorumluluk hukukunun yeknesak hale getirilmesinde temel bir ilke haline gelmiştir. Tüm menfaat sahipleri için fayda sağladığından ilkenin varlığını sürdürmesi gerektiği ve kapsamı iyi belirlenmiş ve oldukça sınırlı durumlarda işletenin rücû hakkının genişletilmesinin düşünülebileceği ifade edilmiştir.¹⁴⁴

7381 sayılı Kanunu incelediğimizde işletenin münhasır sorumluluğunun madde 12/4'te düzenlendiğini görmekteyiz. “İşleten, nükleer zararlardan ve tazminatların ödenmesinden ... sorumludur.” Bu ifade aynı madde de yer alan diğer fıkralarla birlikte münhasır sorumluluğun kanunda düzenlendiğine ilişkin bir anlam ifade etmektedir. Nitekim işletenin sorumluluğu başlığını taşıyan madde 12'nin ilk fıkrasında, “Nükleer hadiselerden kaynaklanan nükleer zararlar hakkında bu Kanunda hüküm bulunmayan hâllerde Paris Sözleşmesi hükümleri uygulanır.” hükmü yer almaktadır. Madde 12/3'te kusursuz sorumluluk başlığı altında ifade edileceği üzere işleten tanımı yer almaktadır. Madde 12/5'te işletenin doğrudan bir silahlı çatışma, hasmane hareketler, iç savaş ya da ayaklanmadan dolayı meydana gelen bir nükleer hadiseden kaynaklanan nükleer zarardan sorumlu olmadığı ve madde 12/8'de işletenin, nükleer zarara neden olan nükleer hadisenin, nükleer zarar gören kişinin kastından ya da ağır ihmalden meydana geldiğini ispat etmesi hâlinde; işletenin sadece nükleer zarar gören bu kişiye karşı yetkili mahkemenin kararıyla kısmen veya tamamen sorumluluktan kurtulabileceği hüküm altına alınmıştır. Tüm bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde işletenin münhasır sorumluluğuna ilişkin ilkenin 7381 sayılı Kanun'da yer aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak, bu ilkenin Paris Sözleşmesi madde 10'da ifade edilmiş olan “Paris Sözleşmesi uyarınca nükleer bir hadisenin neden olduğu zarardan dolayı tazminat hakkı, yalnızca zarardan sorumlu işletene karşı kullanılır.” şeklinde yer almasının daha doğru bir ifade tarzı olacağı düşünülmektedir. Her ne kadar Nükleer Zararın Tazmini başlığını taşıyan NDK m. 16'da “Nükleer zararın tazmininin şekli ve tutarı kusursuz ve münhasır sorumluluk ilkesi esas alınarak, 11.01.2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri uyarınca tayin edilecektir.”¹⁴⁵ hükmü yer alsada da münhasır sorumluluğun işletenin sorumluluğunun düzenlendiği madde de açıkça hüküm altına alınması doğru bir ifade tarzı olacaktır.

¹⁴⁴ Norbert Pelzer, “Nuclear New Build - New Nuclear Law?”, *Nuclear Law Bulletin*, 2009/2, S. 84, s. 17.

¹⁴⁵ NDK m. 16.

B. Kusursuz Sorumluluk

Nükleer tesis işletenin gerek nükleer tesisinde gerekse de o tesise gelen ya da o tesisten gönderilen nükleer maddelerin nakliyesi sırasında meydana gelebilecek nükleer hadiselerden kaynaklanan zararlardan kusuruna bakılmaksızın sorumlu olması, tüm ulusal ve uluslararası düzenlemelerde genel bir ilke olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁶ Bu durum, nükleer enerji alanındaki hukuki sorumluluk rejimlerinin kusursuz/mutlak sorumluluk (strict/absolute liability) üzerine kurulmuş olmasının doğal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁷ Kusursuz/Mutlak sorumluluk, mağduru işletenin kusur ya da ihmali ispat etme külfetinden kurtarmaktadır.¹⁴⁸ Mağdurun yalnızca maruz kalınan zarar ve nükleer kaza arasında nedensellik bağı kurması gerekmektedir. Bu kavram, birçok farklı alanda uygulanmıştır ancak, en yaygın olarak, tehlikeli ya da kusurlu ürünler, tehlikeli hayvanlar ve çok istisnaî nitelikteki tehlikeli faaliyetlerden kaynaklanan zarar durumlarıyla ilişkilendirilmiştir.¹⁴⁹

Köklü bir yasama faaliyeti ve kazaî yorum geleneği neticesinde Batı Avrupa'da birkaç istisna dışında; bir kişinin tehlikeli faaliyette bulunması durumunda artan riski de üstlenmesi gerektiğine ilişkin bir sorumluluk karinesi mevcuttur. Sözleşme kapsamında yer alan faaliyetlere özgü tehlikeler ve nükleer enerji üretim ve kullanımındaki teknik karmaşıklık göz önüne alındığında; kusuru ispat etmenin zorluğundan dolayı bu karine nükleer sorumluluk için de kabul edilmiştir. Kusursuz sorumluluk, bu nedenle kuraldır. Sorumluluk, kusurdan bağımsız olarak riskten kaynaklanmaktadır. Ancak, bu demek değildir ki; salt nükleer bir faaliyette bulunmak veya nükleer maddeleri taşımak başlı başına bir kusur karinesi olarak değerlendirilecektir. Fakat; bir hadise meydana geldiğinde ilgili nükleer tesisin işletenin sorumluluğu mutlak olacaktır.¹⁵⁰ Paris Sözleşmesi şüphesiz ki sadece hukuki sorumlu-

¹⁴⁶ International Atomic Energy Agency, *The 1997 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage and the 1997 Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage - Explanatory Texts*, s. 1, Reyners, "The International Nuclear Energy Law Framework: An Outlook", s. 268-269, Pelzer, "Focus on the Future of Nuclear Liability Law", s. 334. Aydoğdu, 2009, s. 338.

¹⁴⁷ Hekim, "Nükleer Enerji Alanında Hukuki Sorumluluk", s. 367, Novotna - Varga, "International and Supranational Aspects of Nuclear Liability", s. 43.

¹⁴⁸ Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 111.

¹⁴⁹ Schwartz, 2022, s. 411-412, Quéré, "Challenges Facing the Insurance Industry since the Modernisation of the International Nuclear Third Party Liability Regime", s. 80, Pelzer, "Focus on the Future of Nuclear Liability Law", s. 334.

¹⁵⁰ Expose des motifs paragraf 14, Expose des motifs 2004 paragraf 23.

luğ u ele almaktadır.¹⁵¹ Kusurun ispatı gerekli değildir.¹⁵² İşletenin sözleşme kapsamındaki sorumluluğunun kusursuz, sınırlı ve münhasır nitelikte bir özel hukuk sorumluluğu olarak düzenlendiğini söylemek mümkündür.¹⁵³

7381 sayılı Kanun madde 12/4'te de bu durumun aynı şekilde hüküm altına alındığı görülmektedir. İşleten, nükleer zararlardan ve tazminatların ödenmesinden, nükleer hadisenin meydana gelmesinde kendisinin, personelinin ve tesisle ilgili teknoloji, mal ve hizmet sağlayanların herhangi bir kusurunun olup olmadığına bakılmaksızın sorumludur.¹⁵⁴ İşletenin sorumluluğu söz konusu kanun uyarınca kusursuz sorumluluk şeklinde düzenlenmiştir. Nükleer Düzenleme Kurumu tarafından veya ülkesindeki makamlar tarafından bir nükleer tesisi işletmek üzere yetkilendirilmiş tüzel kişi, nükleer tesis işletmek için verilecek lisans alınmadan önceki dönemde nükleer tesisi kuran tüzel kişi, nükleer tesisi işletmek için verilen lisans iptalinden sonra yeni bir işleten belirlenene kadar olan dönemde lisansı iptal edilen tüzel kişi nükleer hadiselerden kaynaklanan nükleer zararlar açısından işleten olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁵ Nükleer tesis ise, söz konusu kanunda nükleer madde¹⁵⁶ çıkarmak, üretmek, işlemek, kullanmak, bulundurmak, yeniden işlemek veya depolamak amacıyla kurulmakta olan veya işletilen tesis olarak tanımlanmaktadır.¹⁵⁷

C. Sorumluluğun Miktar Bakımından Sınırlandırılması

Olağan haksız fiil hukuku kurallarına göre, bir kazanın neden olduğu zarar için ödenmesi gereken tazminat miktarı açısından bir sınır bulunmamaktadır. Zarardan sorumlu olan kişi, herhangi bir hüküm ya da uzlaşma tutarının tamamını ödemek zorundadır.¹⁵⁸ Ancak, nükleer endüstrilerini geliştirmek, genişlet-

¹⁵¹ Expose des motifs paragraf 15.

¹⁵² Expose des motifs 2004 paragraf 23.

¹⁵³ Arda İnal, "Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukuki Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesi ve Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren 2004 Protokolü'nün Türk Hukukuna Uygulanması", *Türkiye Atom Enerjisi Kurumu*, (Uzmanlık Tezi), Ankara, 2017, s. 83.

¹⁵⁴ NDK, m. 12/4.

¹⁵⁵ NDK, m. 12/3.

¹⁵⁶ NDK, m. 2/1(k) "Nükleer madde, uranyum, toryum, plütonyum ile diğer bölünebilir maddelerin Nükleer Düzenleme Kurumu tarafından belirlenen izotopları ile fiziksel ve kimyasal formlarını ifade etmektedir".

¹⁵⁷ NDK, 2/1(l).

¹⁵⁸ Schwartz, 2022, s. 415, Reyners, "The International Nuclear Energy Law Framework: An Outlook", s. 270.

mek ya da sürdürmek isteyen çoğu ülkede işletenleri fahiş sorumluluk taleplerinin yükünden kurtarmak temel bir zorunluluk haline gelmektedir. Ve bu nedenle çoğu ülke işletenin üçüncü şahıs zararları için sorumlu tutulabileceği miktara bir sınır koymaktadır.¹⁵⁹ Özel sigorta, işletenler tarafından sorumluluklarını malî güvence altına almak için en çok kullanılan yöntem olduğundan¹⁶⁰, sınır genellikle bu amaç için piyasada mevcut olan özel sigorta teminatı miktarına tekabül etmektedir. Bazı ülkeler ise, sınırsız bir sorumluluk öngörmektedir. (Örneğin; Almanya, Japonya ve İsviçre)¹⁶¹

Sınır, fiiliyatta maruz kalınan ya da talep edilen zararın tutarına bakılmaksızın üçüncü şahıslara verilen nükleer zarar için işletenin toplam sorumluluğunu oluşturmaktadır. Bu şekilde bir sınır olmaz ise, işleten malî güvence tutarını aşan tüm hükmedilen tazminat kararlarını kendi malvarlığından ödemek zorunda kalacaktı. Bu işletenler için malî yıkım anlamına gelecekti. Ve fiiliyatta, mağdurlar özellikle hadise, işletenin “tek” esas malvarlığı değilse de malvarlıklarından birisi olan nükleer tesisin yok olmasıyla sonuçlanmış ise; sigorta teminatı kapsamında halihazırda mevcut olandan çok daha fazla bir tutarı alamayabilecekti. Bu ilkenin nükleer işletene kusursuz ve münhasır sorumluluk yüklenmesi neticesinde nükleer zarar mağdurlarına sağlanmış olan faydalar için alınan bir karşılık/quid pro quo olduğu ifade edilmektedir.¹⁶²

Sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılması Paris Sözleşmesi’nde 2004 Protokolü ile yapılmış olan en önemli değişikliklerden biri olduğundan Paris Sözleşmesi ele alınırken ikili bir başlıklandırma yapılması tercih edilmiştir. Bu şekilde 2004 Protokolü ile yapılmış olan değişikliklerin net bir şekilde görülmesi arzu edilmiştir. Bu başlık altında Paris Sözleşmesi ile belirlenmiş olan sorumluluk tutarına ek fon sağlanması için ihdas edilmiş olan Brüksel Sözleşmesi’ne ve 2004 Protokolü ile Brüksel Ek Sözleşmesi’nde yapılmış olan değişikliklere de sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılması ilkesi ile ilişkili olması nedeniyle yer verilmiştir.

¹⁵⁹ Carroll, “Perspective on the Pros and Cons of a Pooling-type Approach to Nuclear Third Party Liability”, s. 84, Novotna - Varga, “International and Supranational Aspects of Nuclear Liability”, s. 45, Pelzer, “Focus on the Future of Liability Law”, s. 337.

¹⁶⁰ Marija Ampovska, “Nuclear Insurance Pools Worldwide: The Role in Nuclear Law”, *Balkan Social Science Review*, 2017, S. 9, s. 16.

¹⁶¹ Schwartz, 2022, s. 415.

¹⁶² Schwartz, 2022 s. 415-416.

1. 1982 Protokolü ve Brüksel Ek Sözleşmesi

Bu başlık altında sorumluluğun sınırlandırılması ilkesi 1982 Protokolü ve Brüksel Ek Sözleşmesi açısından ele alınmıştır.

a. 1982 Protokolü

Nükleer hadiseden kaynaklanan zararlara ilişkin olarak ödenmesi gereken tazminatın toplamı, madde 7 uyarınca belirlenmiş olan azamî sorumluluk tutarını aşamaz.¹⁶³

Sözleşmede azamî ve asgarî sorumluluk tutarlarına yer verilmiştir. Nükleer bir hadiseden kaynaklanan zararlara ilişkin olarak işletenin sorumluluk birimi, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından belirlenmiş olan ve kendi faaliyet ve işlemleri için kullandığı Special Drawing Rights (SDR)¹⁶⁴ (Özel Çekme Hakkı)'dır.¹⁶⁵ [Bundan böyle SDR olarak zikredilecektir.] Sözleşme tarafından hesap birimi olarak SDR'nin kullanılmasının rekabetçi develüasyon risklerine karşı bir dereceye kadar istikrar ve hepsi kendi para birimine sahip olan taraf devletler için tarafsızlık sağlama avantajı taşıdığı ifade edilmiştir.¹⁶⁶

¹⁶³ Paris Sözleşmesi m. 7/a.

¹⁶⁴ Yetmişli yıllarda SDR, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nun malî hesap birimi olarak geliştirilmiş ve birçok uluslararası sözleşmedeki altın temelli eski hesap biriminin yerini almıştır. SDR'nin değeri, en önemli dünya ticaret para birimlerinin bir "sepet" i cinsinden ifade edilmektedir. Sözleşme'nin atıfta bulunduğu SDR, "değişken" SDR'dir, bir başka deyişle IMF tarafından mevcut işlemler ve ticari faaliyetler için kullanılan birimdir. İlgili ulusal para birimlerine karşı değeri, IMF tarafından günlük olarak hesaplanmakta ve yayınlanmaktadır. Bkz. Expose des motifs dipnot 8. Para sepeti kavramı, "Fiziki varlığı olmayan, hesap birimi olarak görev yapmak üzere oluşturulan birleşik bir paradır. Para sepeti tekniğinin uygulanmasındaki amaç, değeri sabit bir para birimi oluşturmaktır. Para sepeti, çeşitli ülke paralarının belirli miktarlarının bir araya getirilmesi ile oluşturulur. Böylece 'sepet'in değeri, onu oluşturan paraların herhangi bir andaki piyasa değerlerinin toplamına eşit olur. Sepette yer alan bir veya birkaç paranın değerinin yükselmesi, diğerlerinin düşmesi demek olduğundan sepetin değerinde fazla bir değişmeye yol açmaz. Bu paralar, değerleri nispeten sabit olduğu için, uluslararası borç, alacak ve öteki malî işlemlerde değer standardı rolü oynayabilirler." Bkz. <https://www.nedir.com/para-sepeti> (27.03.2023). 1 SDR; 26.5515 TL, 1.2327 Euro ve 1.3427 Dolar'dır. (16.05.2023).

¹⁶⁵ Gerek 1960 tarihli sözleşmede gerekse de 1964 Ek Protokolü'nde "Special Drawing Rights" yerine "European Monetary Agreement" ifadesi yer almaktadır. Ayrıca "European Monetary Agreement" hesap birimi sözleşme tarihinde belirlenen 15 milyon hesap birimidir. 1982 Ek Protokolü ile madde metni değişikliğe uğramıştır.

¹⁶⁶ Elena Mihai, "International Civil Liability Regimes for Nuclear, Oil Transport and Industrial Activities", *University of Calgary Faculty of Law*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Calgary, 2010, s. 148-149.

Sözleşme tarafından hüküm altına alınan azamî sorumluluk tutarı 15 milyon SDR'dir. Ancak, belirlenecek miktarın hiçbir şekilde 5 milyon SDR'den daha az olmaması koşuluyla; her akit taraf, işletenin madde 10 uyarınca gereken sigorta ya da diğer malî güvenceyi temin edebilme olanaklarını göz önünde bulundurarak iç hukukunda daha yüksek ya da düşük bir miktar belirleyebilecektir.¹⁶⁷ Aynı şekilde belirlenecek miktarın hiçbir şekilde 5 milyon SDR'den daha az olmaması koşuluyla; her akit taraf, nükleer tesisin ya da ilgili nükleer maddelerin niteliğini ve bu sebepten kaynaklanan bir hadisenin olası sonuçlarını dikkate alarak daha düşük bir miktar belirleyebilecektir.¹⁶⁸ Burada zikredilen tutarlar, yuvarlak hesap ile ulusal para birimine çevirilebilecektir.¹⁶⁹

Gerek nükleer bir tesiste ya da nükleer bir tesis ile bağlantılı olarak gerekse de nükleer maddelerin nakliyesi sırasında meydana gelen her bir nükleer hadiseye ilişkin¹⁷⁰ azamî sorumluluk, 15 milyon SDR olarak belirlenmiştir. Ancak; yukarıda da ifade edildiği üzere bu miktarı azaltmak iki şekilde mümkündür. Bu yollardan ilki, bir akit tarafın işletenin sözleşmeye göre (madde 10) kural olarak gerekli olan seviyeye kadar sigorta ya da diğer malî güvenceleri temin etme olanaklarını dikkate alarak iç hukukunda 15 milyon SDR'den daha yüksek ya da 5 milyon SDR'den daha düşük olmamak üzere daha düşük bir tutar belirleyebilmesi halidir.¹⁷¹ İkincisi ise; bir akit tarafın nükleer tesisin ya da nakliye sırasındaki ilgili nükleer maddelerin söz konusu akit taraf tarafından sözleşmede

¹⁶⁷ Paris Sözleşmesi m. 7/b(i). Gerek 1960 tarihli sözleşmede gerekse de 1964 Ek Protokolü'nde b fıkrasında yer alan bu hüküm, 1982 Ek Protokolü ile b fıkrasının (i) bendi olarak yeniden adlandırılmıştır.

¹⁶⁸ Paris Sözleşmesi m. 7/b(ii). Bu hüküm gerek 1960 tarihli Sözleşme'de gerekse de 1964 Ek Protokolü'nde yer almamaktadır. 1982 Ek Protokolü ile b fıkrasının (ii) bendi olarak hüküm altına alınmıştır.

¹⁶⁹ Paris Sözleşmesi m. 7/b.

¹⁷⁰ Aydoğdu, 2009, s. 270'te "*Sorumluluk işletenin işlettiği işletme başına söz konusudur. (m. 7/b)*" şeklinde bir ifade kullanmıştır. Sözleşmede sorumluluk miktarının işleten açısından her bir nükleer hadise için belirlenmiş olduğu hüküm altına alınmıştır. Ayrıca işletenin aynı sahadaki bulunan tesislerinin tek bir tesis olarak mütalaa edilebileceği hükmü de göz önüne alındığında bu şekilde bir çevirinin hatalı olduğu kanaatindeyiz. Kaldı ki her bir tesis açısından söz konusu sorumluluk miktarının ayrı ayrı temin edilmesinin ve sigorta ettirilecek olmasının da sözleşmenin hem katılımcıları teşvik etmek hem de zarar görebilecek olan kişilerin menfaatlerini korumayı temin edecek olma gayesiyle bağdaşmayacağı söylenebilmektedir. Zaten işletenin her bir nükleer hadise için sorumlu olduğu miktarı muhafaza etmesi gerektiği de sözleşmede hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla ifadenin "*işletme başına*" olarak çevrilmesinin hatalı olduğu düşünülmektedir.

¹⁷¹ Expose des motifs paragraf 43.

zikedilen diğer nükleer tesis ve nakliye araçlarına nazaran (örneğin; bazı küçük araştırma reaktörleri ve laboratuvarlar) büyük zararlara neden olma olasılığının bulunmadığını göz önünde bulundurarak, 15 milyon SDR'den daha az bir sorumluluk tutarı belirleyebilmesi halidir. Bu seçme hakkının amacı, gereksiz sigorta ya da malî güvence giderleriyle ilgili olarak nükleer işletenlere külfet yüklemekten kaçınmaktır.¹⁷² Ancak bu hakkın kullanımı, bu şekilde belirlen indirilmiş tutarın 5 milyon SDR'den düşük olmaması koşuluna tabidir.¹⁷³

Bu sözleşme kapsamındaki tazminat davalarında bir mahkeme tarafından hükmedilen tüm faiz ve masraflar, bu sözleşmenin amaçladığı anlamda tazminat olarak addedilemez. Bu madde gereğince işletenin sorumlu olduğu tüm tutara ek olarak işleten tarafından ödenecektir.¹⁷⁴ Yani madde 7'ye göre azamî sorumluluk için belirlenmiş olan tutar, tazminat davalarında bir mahkeme tarafından hükmedilen faiz ve masrafları içermez. Söz konusu faiz ve masrafların işletenin madde 7'ye göre sorumlu olduğu tüm tutara ek olarak işleten tarafından ödenmesi gerekmektedir.¹⁷⁵

20.04.1990 tarihinde Nükleer Enerji Ajansı¹⁷⁶ Yönetim Kurulu, sigorta piyasaasının teminat sağlama kapasitesindeki gelişmelere paralel şekilde iç hukuk kapsamında sorumluluk seviyelerini uyumlu hale getirmeyi amaçlayan bir tav-

¹⁷² OECD Yönetim Kurulu tarafından 16 Kasım 1982 yılında kabul edilen bir tavsiye kararında, bu tür bir seçme hakkı için yasal düzenleme yapmış olan akit tarafların bu daha düşük miktarda geçen tüm tazminat taleplerinin karşılanmasını sağlamak için genel itibarıyla nükleer işletenlerin sorumluluk miktarının toplamına kadar girişimlerde bulunmaları gerektiği belirtilmektedir. Bkz. Expose des motifs dipnot 9.

¹⁷³ Expose des motifs paragraf 43.

¹⁷⁴ Paris Sözleşmesi m. 7/g. Madde metninde geçen "*shall be payable*" ifadesi sözleşmenin Resmî Gazete'de yayımlanan tüm çevirilerinde "*ödenebilir*" olarak çevirilmiştir. "*able*" ifadesinden dolayı böyle bir çeviri yapılabilir olsa da, başta yer alan "*shall be*" ifadesinin gözden kaçırılmış olduğu düşünülmektedir. Kaldı ki "*ödenebilir*" şeklinde bir çeviriden işletene bu konuda bir inisiyatif verilmiş olabileceği şeklinde bir mana çıkmaktadır, açıkça görülmektedir ki böyle bir mana, ilk cümle de yer alan hükümdeki kesin ifade ile bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla, şüpheye mahal bırakmamak açısından; buradaki olması gereken çevirinin "*ödenecektir*" şeklinde olması yerinde görülmektedir.

¹⁷⁵ Expose des motifs paragraf 46.

¹⁷⁶ OECD Nükleer Enerji Ajansı kısaca (NEA), nükleer güvenlik, teknoloji, bilim, çevre ve hukuk alanlarında üstün başarı sağlamak için gelişmiş nükleer teknoloji altyapılarına sahip ülkeler arasında iş birliğini sağlayan hükümetlerarası bir kuruluştur. NEA, OECD çerçevesinde faaliyet göstermektedir ve Paris'te bulunmaktadır. Amacı, uluslararası iş birliği yoluyla nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla güvenli, çevreye duyarlı ve ekonomik kullanımı için gerekli bilimsel, teknolojik ve hukuki temellerin korunması ve geliştirilmesi hususunda üye devletlere yardımcı olmaktır. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/tro_5705/about-us (07.03.2023).

siye kararı almıştır. Söz konusu kararda, Paris Sözleşmesi Akit Tarafları'nın mümkün olduğu ölçüde, nükleer işletenin azamî sorumluluğunun 150 milyon SDR'den daha az olmayacak şekilde belirlenmesinin bir hedef olarak kabul edilmesi tavsiye edilmiştir. Aynı şekilde, söz konusu kararda madde 7/b(ii) uyarınca akit taraflar tarafından belirlenebilecek olan asgarî sınırdan daha yüksek bir sorumluluk tutarı belirlenmesi tavsiye edilmiştir.¹⁷⁷

b. Brüksel Ek Sözleşmesi

Brüksel Ek Sözleşmesi ile tesis edilmiş olan sistem, Paris Sözleşmesi ile kurulmuş olan sistemin tamamlayıcısıdır ve Paris Sözleşmesi hükümlerine tabidir.¹⁷⁸ Bu sözleşmenin sistemi, tamamen bu sözleşmeye taraf olmayan bir devletin ülkesinde meydana gelenler dışında nükleer hadiselerden kaynaklanan zararlara uygulanacaktır.¹⁷⁹ Sözleşme ile tüm akit taraflara kendi ülkesinde bulunan ve Paris Sözleşmesi madde 1'de ki tanım kapsamına giren barışçıl amaçlarla kullanılan tüm nükleer tesislerin güncel tutulan listede yer almasını sağlama yükümlülüğü yüklenmiştir.¹⁸⁰

Bu sözleşme ile kurulmuş olan tazminat sistemi madde 3'te hüküm altına alınmıştır. Söz konusu hüküm uyarınca, akit taraflar nükleer bir hadiseden kaynaklanan zararla ilgili olarak, hadise başına 300 milyon SDR tutarına kadar tazminat sağlanacağını taahhüt etmektedir.¹⁸¹ Sözleşmede bu tazminat tutarının sağlanması için 3 kademeli bir sistem öngörülmektedir. Birinci kademe en az 5 milyon SDR tutarına kadar sigorta ya da diğer malî güvenceler tarafından sağlanan fonlardan oluşmakta ve bu tutarın sorumlu işletenin nükleer tesisinin ülkesinde bulunduğu akit tarafın iç hukukunca belirleneceği hüküm altına alınmaktadır. [madde 3/b(i)] İkinci kademe olarak nitelendirilen yukarıda zikredilen tutar ile 175 milyon SDR arasındaki tutar, sorumlu işletenin nükleer tesisinin ülkesinde bulunduğu akit tarafça sağlanan kamu fonlarından oluşmaktadır. [madde 3/b(ii)] Üçüncü kademeyi oluşturan 175 ve 300 milyon SDR arasındaki tutar, madde 12'de zikredilen katkı formülü uyarınca akit taraflarca sağlanan

¹⁷⁷ Raising and Harmonizing Liability Amounts Recommendation of the Steering Committee of 20.04.1990 [NE/M(90)1], bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_79235/paris-convention-decisions-recommendations-interpretations-1990?details=true&id=pl_79235&preview=true (16.05.2023).

¹⁷⁸ Brüksel Ek Sözleşmesi m. 1.

¹⁷⁹ Brüksel Ek Sözleşmesi m. 2/a.

¹⁸⁰ Brüksel Sözleşmesi m. 13/a.

¹⁸¹ Brüksel Sözleşmesi m. 3/a.

kamu fonlarından oluşmaktadır. [(madde 3/b(iii)] Bu amaçla, her bir akit taraf ya Paris Sözleşmesi madde 7 uyarınca işletenin azamî sorumluluğunu en az 300 milyon SDR olarak belirleyecek ve söz konusu sorumluluğun yukarıda zikredilen kademeli sistemdeki tüm fonlarla karşılanmasını sağlayacak¹⁸² ya da her bir akit taraf en az bu maddenin b(i) fıkrası uyarınca belirlenmiş olan tutara (en az 5 milyon SDR) eşit bir tutarda işletenin sorumluluk tutarını belirleyecek, bu tutarı aşan ve 300 milyon SDR'ye kadar olan bu maddenin b(ii) ve (iii) fıkralarında zikredilen kamu fonlarının işletenin sorumluluğuna yönelik teminattan başka yollarla mevcut hale getirilmesini sağlayacaktır. Ancak, bu sözleşmede yer alan esas ve usul kuralları bundan etkilenmeyecektir.¹⁸³

Paris Sözleşmesi madde 7/g'de zikredilen faiz ve giderler yukarıda zikredilen tutarlara ek olarak ödenecektir ve asgarî 5 milyon SDR'ye kadar olan kısma ilişkin olanlar sorumlu işleten tarafından, bu miktar ve 175 milyon SDR arasındaki kısma ilişkin olanlar o işletenin ülkesinde bulunduğu akit tarafça ve 175 milyon ve 300 milyon SDR arasındaki kısma ilişkin olanlar tüm akit taraflarca yukarıda zikredilen fonlardan tazminat olarak ödemesi gerektiğine hükmedilen tutar nispetinde karşılanacaktır. (madde 3/f)¹⁸⁴

Bu sözleşmenin amaçları açısından "Özel Çekme Hakkı (SDR)" Uluslararası Para Fonu tarafından tanımlanmış olan Özel Çekme Hakkı (SDR) anlamına gelmektedir. Bu sözleşmede zikredilen tutarlar, akit taraflar arasında akdedilmiş olan anlaşma ile belirli bir hadise için başka bir tarih belirlenmiş olmadıkça; o para biriminin hadise tarihindeki değerine göre bir akit tarafın ulusal para birimine çevirilebilecektir. Bir akit tarafın ulusal para biriminin Özel Çekme Hakkı (SDR) karşılığı, söz konusu tarihte Uluslararası Para Fonu'nun kendi işlemleri için uygulamış olduğu değer biçme yöntemine göre hesaplanacaktır.¹⁸⁵

Yukarıda zikredilen tutarlar için gerekli olan kamu fonlarının mevcut hale getirileceği ödeme sistemi, mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit tarafın olacaktır.¹⁸⁶ Ayrıca, her akit taraf zarar gören kişilerin söz konusu tazminat için

¹⁸² Brüksel Sözleşmesi m. 3/c(i).

¹⁸³ Brüksel Sözleşmesi m. 3/c(ii).

¹⁸⁴ Bu başlık altında diğer başlıkları farklı olarak madde numaralarına metin içinde yer verilmiştir. Bu şekilde konunun anlaşılması adına her seferinde tekrara düşülmesinin önüne geçilmek istenmiştir.

¹⁸⁵ Brüksel Sözleşmesi m. 3/g.

¹⁸⁶ Brüksel Sözleşmesi m. 9/a.

sağlanan fonların kaynağına göre ayrı ayrı adli işlem başlatmak zorunda kalmaksızın tazminat haklarını kullanabilmelerini sağlayacaktır.¹⁸⁷ Ve tazmin sisteminin ilk basamağında yer alan fonlar mevcut olduğu sürece, hiçbir akit tarafın ikinci ve üçüncü basamakta yer alan kamu fonlarını kullanıma sunması gerekmeyecektir.¹⁸⁸

Mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit tarafın nükleer bir hadiseden kaynaklanan zararın 175 milyon SDR'yi aşması ya da aşacağı belli halinde diğer akit taraflara nükleer hadise ve hadisenin detayları hakkında bilgi vermesi gerekmektedir.¹⁸⁹ Yalnızca mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit taraf, diğer akit taraflardan madde 3/b(iii)'de zikredilen 175-300 milyon SDR tutarı ve madde 3/f'de zikredilen faiz ve masraflar için gerekli olan kamu fonlarını sağlamalarını talep etme hakkına ve söz konusu fonların dağıtım noktasında münhasır yetkiye haiz olacaktır.¹⁹⁰ Söz konusu akit taraf, gerektiğinde madde 3/b(iii) ve madde 3/f uyarınca kamu fonlarını sağlayan diğer akit taraflar adına madde 5'te zikredilen rüçü hakkını kullanacaktır.¹⁹¹ Sorumlu işletenin Paris Sözleşmesi madde 6/f¹⁹² uyarınca rüçü hakkına sahip olduğu durumlarda; o işletenin nükleer tesisinin ülkesinde bulunduğu akit taraf, madde 3/b(ii), 3/b(iii) ve 3/f uyarınca kamu fonlarının sağlandığı ölçüde hem o akit tarafın hem de diğer akit tarafların bu rüçü hakkından yararlanmasını sağlamak için gerekli yasal tedbirleri alacaktır.¹⁹³ Söz konusu mevzuat zararın işletenin kendi kusurundan kaynaklanması durumunda madde 3/b(ii), madde 3/b(iii) ve madde 3/f uyarınca sağlanan kamu fonlarının söz konusu işletenden geri alınmasını da sağlayabilecektir.¹⁹⁴

Yukarıda üç kademeli sistemin üçüncü kademesini oluşturan 175-300 milyon SDR arasındaki tutarın madde 12'de zikredilen katkı formülü uyarınca akit

¹⁸⁷ Brüksel Sözleşmesi m. 9/b.

¹⁸⁸ Brüksel Sözleşmesi m. 9/c.

¹⁸⁹ Brüksel Sözleşmesi m. 10/a.

¹⁹⁰ Brüksel Sözleşmesi m. 10/b.

¹⁹¹ Brüksel Sözleşmesi m. 10/c.

¹⁹² Paris Sözleşmesi madde 6/f "*İşleten yalnızca nükleer bir hadiseden kaynaklanan zararın zarar verme kastıyla yapılan icraî ya da ihmali bir eylemden kaynaklanması halinde bu amaçla icraî ya da ihmali harekette bulunan kişiye karşı ve anlaşmada açıkça belirtilmesi koşuluyla belirtilen ölçüde rüçü hakkına haizdir.*" Rüçü hakkı ayrı bir çalışma konusu teşkil ettiğinden bu kadar bilgi verilmekle yetinilmiştir.

¹⁹³ Brüksel Sözleşmesi m. 5/a.

¹⁹⁴ Brüksel Sözleşmesi m. 5/b.

tarafarca sağlanacağı ifade edilmektedir. Söz konusu hüküm uyarınca, %50'ye kadar OECD tarafından yayınlanan resmî istatistiklerde gösterildiği üzere her bir akit tarafın cari fiyatları üzerinden gayrisafi milli hasılları ile tüm akit tarafların cari fiyatları üzerinden gayrisafi milli hasıllarının toplamı arasındaki oran esas alınarak¹⁹⁵; %50'si de her bir akit tarafın ülkesinde bulunan reaktörlerin ısı gücü ile tüm akit tarafların ülkesinde bulunan reaktörlerin ısı güçlerinin toplamı arasındaki oran esas alınarak belirlenecektir. Bu hesaplama madde 2/a uyarınca akit tarafların kendi ülkesinde bulunan ve Paris Sözleşmesi madde 1'de yer alan tanım kapsamına giren barışçıl amaçlarla kullanılan tüm nükleer tesislerinin tutulduğu listede nükleer hadisenin gerçekleştiği tarihteki reaktörlerin ısı gücü esas alınarak yapılacaktır. Ancak, o reaktörün bu hesaplamanın amaçları doğrultusunda yalnızca kritikliğe ilk ulaştığı tarihten itibaren nazara alınması gerekmektedir.¹⁹⁶ Bu sözleşmenin amaçları doğrultusunda ısı güç kavramından ne anlaşılması gerektiği madde 12/b'de hüküm altına alınmıştır. Bu hüküm uyarınca ısı güç, nihaî işletme lisansı verilmeden önceki planlanan ve söz konusu lisansın verilmesinden sonra yetkili ulusal kuruluşlar tarafından yetkili kılınan ısı güç anlamlarına gelmektedir.¹⁹⁷

2. 2004 Protokolü ve Brüksel Ek Sözleşmesi

Bu başlık altında sorumluluğun sınırlandırılması ilkesi 2004 Protokolü ve Brüksel Ek Sözleşmesi açısından ele alınmıştır.

a. 2004 Protokolü

Her akit taraf, her bir nükleer hadiseden kaynaklanan nükleer zararlar ile ilgili olarak işletenin sorumluluğunun 700 milyon Euro'dan aşağı olmamasını iç hukukunda sağlayacaktır.¹⁹⁸

Bir nükleer işletenin gerek bir nükleer tesiste ya da nükleer tesisle bağlantılı olarak gerekse de nükleer maddelerin nakliyesi sırasında meydana gelen her bir nükleer hadiseye ilişkin sorumluluğu, 700 milyon Euro¹⁹⁹dan daha az olma-

¹⁹⁵ Brüksel Sözleşmesi m. 12/a(i).

¹⁹⁶ Brüksel Sözleşmesi m. 12/a(ii).

¹⁹⁷ Brüksel Sözleşmesi m. 12/b.

¹⁹⁸ 2004 Protokolü m. 7/a.

¹⁹⁹ Paris Sözleşmesi'ni değiştiren 12 Şubat 2004 tarihli Protokol, Sözleşme'nin hesap birimini Uluslararası Para Fonu'nun Özel Çekme Hakkı (SDR)'ndan Protokol'ün kabul edildiği sırada Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg,

yacak şekilde belirlenmiştir.²⁰⁰ Sözleşmeye katılmak isteyen ancak, işletmelerinin sözleşmeye katıldıkları andan itibaren sözleşme gereği belirlenmiş olan asgarî 700 milyon Euro sorumluluk tutarına kadar malî güvence sağlayamayacağı devletler olabileceği öngörülmüştür. Ve bu tür devletlerin sözleşmeye taraf olma cesaretlerini kırmamak için kademeli bir hüküm olarak, onların 2004 Protokolü kabul edildiği tarihten itibaren 5 yıldan fazla olmamak üzere, yani 12.02.2004'ten itibaren 5 yıl, her bir nükleer hadise için işletmelerinin sorumluluk tutarını 350 milyon Euro ile sınırlandırmalarına izin verilmiştir. Bu hükmün yalnızca 1 Ocak 1999 tarihinden sonra sözleşmeye katılan devletler için geçerli olacağı ifade edilmiştir.²⁰¹ Henüz sözleşmeyi imzalamamış bir devlet, 01.01.1999 tarihinden sonra katılacağına, işletmelerinin sorumluluk tutarının saptanmasına ilişkin olarak, madde 21/c'de yer alan "kademeli" hükümden yararlanabilecektir. Sonrasında, söz konusu devlet, sözleşme madde 7 uyarınca gerekli tutara kadar işletmelerinin sorumluluk tutarını artırmak zorundadır.²⁰²

Madde 7/a ve madde 21/c hükümleri saklı kalmak kaydıyla her bir akit taraf, ilgili nükleer tesisin niteliğini ve bundan kaynaklanan nükleer bir hadisenin olası sonuçlarını göz önüne alarak belirlemiş olduğu tutarın hiçbir şekilde 70 milyon Euro'dan daha az olmaması şartıyla, söz konusu tesis için daha düşük bir sorumluluk tutarı belirleyebilecektir. Ve her bir akit taraf, ilgili nükleer maddelerin niteliğini ve bundan kaynaklanan nükleer bir hadisenin olası sonuçlarını göz önüne alarak belirlemiş olduğu tutarın hiçbir şekilde 80 milyon Euro'dan daha az olmaması şartıyla, nükleer maddelerin nakliyesi için daha düşük bir sorumluluk tutarı belirleyebilecektir.²⁰³ Yani, bir akit taraf, nükleer tesisteki ya

Hollanda, Portekiz ve İspanya olarak adlandırılan 12 Avrupa Birliği devletinin para birimi olan Euro'ya çevirdi. OECD Konseyi'nin hesap birimine ilişkin 16.11.1982 tarihli ve [C(82)128] tarihli tavsiye kararı, Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren 12.02.2004 (Expose des motifs 2004, dipnot 23'te tarih olarak yanlışlıkla 16.11.1982 yazıldığı tespit edilmiş ve doğrusu ile değiştirilmiştir.) tarihli Protokol'ün tüm akit taraflar için yürürlüğe girmesi ile birlikte hükmünü yitireceği ve iptal edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yine, Nükleer Enerji Yönetim Kurulu'nun 20.04.1990 tarihli ve [NE/M(90)1] sayılı akit tarafların sorumluluk miktarlarında artışa ve uyumlaştırmaya davet ettiği tavsiye kararı, Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren 12.02.2004 tarihli Protokol'ün tüm akit taraflar için yürürlüğe girdiğinde hükmünü yitireceği ve iptal edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bkz. Expose des motifs 2004, paragraf 23. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_24771/expose-des-motifs-of-the-paris-convention-as-amended-by-the-2004-protocol-nea/nlc/doc-2020-1/final (16.05.2023).

²⁰⁰ Expose des motifs 2004 paragraf 65.

²⁰¹ 2004 Protokolü m. 21/c, Expose des motifs 2004 paragraf 66.

²⁰² Expose des motifs 2004 paragraf 109.

²⁰³ 2004 Protokolü m. 7/b.

da nakliye durumundaki nükleer maddelerin sözleşmede belirtilen diğer nükleer tesislere ve nakliyelere nazaran önemli bir zarara neden olma ihtimali bulunmadığı takdirde daha düşük bir sorumluluk tutarı belirleyebilecektir. Bu duruma bazı küçük araştırma reaktörlerini ve laboratuvarlarını örnek olarak göstermek mümkündür. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu takdir hakkının amacı, ilgili nükleer işletenlere gereksiz sigorta ya da malî güvence giderleri yüklemekten kaçınmaktır. Bununla birlikte, bu tür daha düşük tutarların belirlenmesi, indirilmiş tutarın nükleer tesise ilişkin olması halinde 70 milyon Euro'dan ve nükleer maddelerin nakliyesine ilişkin olması halinde 80 milyon Euro'dan az olmaması koşuluna bağlıdır.²⁰⁴

Bir akit taraf madde 7/b kapsamında nükleer bir işleten için daha düşük bir sorumluluk tutarı belirlemişse; bu akit taraf, ancak belirli bir sınıra kadar bu daha düşük tutarı aşan nükleer bir hadiseden kaynaklanan nükleer zararlar için tazminat sağlamakla yükümlü olacaktır. Bu sınır, olayın koşullarına göre hangisi uygulanabilecek ise, madde 7/a ya da madde 21/c'de belirtilenlerden daha az olmayan bir tutar olacaktır. Böylece, bir akit taraf, küçük bir araştırma reaktörü için bir işletenin sorumluluk tutarını 70 milyon Euro olarak belirlerse ve bu tür bir tesisten kaynaklanan nükleer zarar bu miktarı aşarsa; bu akit tarafın maruz kalınan mevcut nükleer zarar için tazminat sağlaması gerekecektir. Ancak, sağlamak zorunda olduğu tutar halin icabına göre²⁰⁵ yalnızca 700 ya da 350 milyon Euro'dan az olmayan bir miktara kadar olacaktır.²⁰⁶

²⁰⁴ Exposé des motifs 2004 paragraf 68.

²⁰⁵ 16.11.1982 tarihli ve [C(82)181] sayılı OECD Konseyi'nin azaltılmış bir sorumluluk tutarı belirlenmesine ilişkin tavsiye kararı, geçerliliğini yitireceği ve 12.02.2004 tarihli Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren Protokol tüm akit taraflar için yürürlüğe girdiğinde iptal edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bkz. Exposé des motifs 2004, dipnot 24. Söz konusu karar uyarınca OECD Konseyi, "mevzu bahis nükleer tesis ya da nükleer maddelerin niteliğini ve bunların karıştığı/dahil olduğu nükleer bir hadisenin olası sonuçlarını göz önüne alarak Paris Sözleşmesi'nin herhangi bir akit tarafının sözleşmede zikredilen madde 7/b(ii)'ye binaen, bazı nükleer işletenlerin sorumluluğunu genel olarak nükleer işletenler için belirlenmiş olandan daha düşük bir miktarda belirleyebileceğini, belirlenmiş olan söz konusu daha düşük miktarı aşan herhangi bir tazminat talebini karşılamak için genel olarak nükleer işletenler için belirlenmiş olan toplam tazminat tutarına kadar mevcut kamu fonlarını kullanılabilir hale getirmek için adımlar atması gerektiğini" tavsiye etmektedir. Madde 7/b(ii), büyük zarara yol açmayacağı düşünülen bazı nükleer tesisler ya da nakliye ile ilgili olarak sözleşmede belirtilmiş olan atfedilen sınırdan daha düşük bir sorumluluk tutarı belirlenmesine olanak tanır. Bu hükmün amacı, ilgili işletenlere haksız sigorta ya da mali güvence maliyeti yüklenmesinden kaçınmaktır. Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_79235/paris-convention-decisions-recommendations-interpretations-1990?details=true&id=pl_79235&preview=true (16.05.2023).

²⁰⁶ Exposé des motifs 2004 paragraf 69.

Bu sözleşmeye göre tazminat davalarında, bir mahkeme tarafından hükmedilen tüm faiz ve yargılama giderleri, bu sözleşmenin amaçları açısından tazminat olarak addedilmez. Bu tutarların işleyen tarafından bu madde uyarınca sorumlu olunan tüm tutara ek olarak ödenmesi gerekmektedir.²⁰⁷ Madde 7 uyarınca belirlenmiş olan sorumluluk tutarına, tazminat davalarında mahkeme tarafından kararlaştırılan faiz ve masraflar dahil değildir. Bu faizler ve masraflar, madde 7'ye göre sorumlu olduğu toplam tutara ek olarak işleyen tarafından ödenecektir.²⁰⁸ Bu madde de zikredilen ödemeler, yuvarlak hesap ile ulusal para birimine çevirilebilecektir.²⁰⁹

Akit tarafların büyük bir bölümü, para birimi olarak Euro'yu kabul ettiği için sözleşmenin hesap birimi olarak artık Euro seçilmiştir. Bu şekilde ABD Doları ya da Japon Yeni gibi Avrupa dışı para birimi unsurlarının değerindeki dalgalanmalardan dolayı Özel Çekme Hakkı/SDR gibi uluslararası hesap birimlerinin değerindeki meydana gelen dalgalanmalar, sözleşme kapsamında mağdurlara sağlanmış olan tazminat tutarı üzerinde hiçbir etkiye sahip olmayacaktır. Aynı zamanda bu tür dalgalanmaların riskini azaltmak ya da bertaraf etmek daha yüksek işleyen sorumluluk tutarları için sigorta teminatının ya da diğer malî güvencelerin daha kolay elde edilebileceği anlamına gelmektedir. Euro'yu ulusal para birimi olarak kabul etmemiş olan akit taraflar, bu tutarların sözleşmede Euro olarak ifade edilmiş olan sorumluluk tutarının altına düşmemesini teminat altına almak için ulusal sorumluluk tutarlarına bir "ihtiyat payı" eklemeyi isteyebilirler. Euro'yu ulusal para birimi olarak kabul etmemiş akit tarafların sözleşme kapsamındaki nükleer işleyen sorumluluk tutarlarını belirtilmiş olan Euro tutarına eşdeğer ulusal para birimi cinsinden ifade etmelerini engelleyebilecek bir neden yoktur.²¹⁰

Son olarak bu başlık altında ifade etmek gerekir ki, madde 7/j uyarınca her bir akit taraf, zarar gören kişilerin bu tür bir tazminat için sağlanan fonların kaynağına göre ayrı yasal işlemler başlatmasına gerek olmaksızın tazminat hak-

²⁰⁷ 2004 Protokolü m. 7/h.

²⁰⁸ Expose des motifs paragraf 46, Expose des motifs 2004 paragraf 73.

²⁰⁹ 2004 Protokolü m. 7/i.

²¹⁰ Expose des motifs 2004 paragraf 71/a, Dussart Desart, "The Reform of the Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy and of the Brussels Supplementary Convention an Overview of the Main Features of the Modernisation of the Two Conventions", s. 18, Eleni, "International Civil Liability Regimes for Nuclear, Oil Transport and Industrial Activities", s. 152-153.

larını icra edebilmelerini sağlayacaktır.²¹¹ Bu hüküm uyarınca, nükleer zarara maruz kalan kişiler, sağlanmış olan fonların kaynağına göre ayrı bir dava açmak zorunda kalmadan tazminat haklarını kullanabileceklerdir. Bu durum, mağdurları (örneğin, nükleer maddelerin nakliyesi sırasında meydana gelen bir nükleer hadiseden zarara uğrayan ve işletenin sorumluluk tutarının azaltılmış olduğu durumlarda) bir yandan işletene ve diğer yandan işletenin sorumluluk tutarını aşan zararlar için ülkesinde işletenin tesisinin bulunduğu akit tarafa karşı²¹² dava açmaya zorlayarak mağdurların karşılaşılabilecekleri engellerin üstesinden gelmelerine olanak tanımaktadır.²¹³

Sözleşme, asgarî olarak işletenin sorumluluk tutarını belirtmektedir. Bazı akit taraflar sorumluluk açısından nükleer işletenlerinin sorumluluğunun miktar bakımından sınırlı olmadığını ve işletenlerin bu sorumluluk ile ilgili olarak sınırlı bir sigorta ya da diğer malî güvence tutarı sağlamasının gerekli olduğunu iç hukuklarında kabul etmişlerdir. Bu nedenle, işletenin sorumluluğu, azamî miktardan ziyade asgarî olarak ifade edilmiştir.²¹⁴ 2004 Protokolü ile madde 7 metni tamamen değiştirilmiştir.

b. Brüksel Ek Sözleşmesi

Akit taraflar Paris Sözleşmesi'nde 2004 Protokolü ile yapılan değişiklikler neticesinde 28.01.1964 tarihli Ek Protokol ve 16.11.1982 tarihli Protokol ile değişikliğe uğrayan 29.07.1960 tarihli Paris Sözleşmesi'ne Ek 31.01.1963 tarihli Sözleşme'de de değişiklik yapılması gerektiğini dikkate almışlardır ve Brüksel Ek Sözleşmesi'nde de değişiklikler yapılmıştır.²¹⁵

Bu başlık altında konu ile ilgisi nispetinde 1982 Protokolü'nde yer vermiş olduğumuz hükümlerde yapılan değişiklikler üzerinde durulmuştur. Bu anlamda

²¹¹ 2004 Protokolü m. 7/j.

²¹² 16.11.1982 tarihli ve [C(82)181 sayılı bir OECD Konseyi tavsiye kararı, bir akit tarafın nakliye ya da düşük riskli tesislerle ilgili olarak atfedilen sorumluluk tutarından daha düşük bir işleten sorumluluk tutarı belirlemesi halinde, bu daha düşük tutarı aşan herhangi bir tazminat talebini karşılamak için atfedilen tutara kadar, mevcut kamu fonlarını kullanması gerektiğini tavsiye etmektedir. 12.02.2004 tarihli Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren Protokol tüm akit taraflar için yürürlüğe girdiğinde, bu tavsiye kararı hükmünü yitireceği ve iptal edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bkz. Expose des motifs 2004, dipnot 25.

²¹³ Expose des motifs 2004 paragraf 71/b.

²¹⁴ Expose des motifs 2004, paragraf 64.

²¹⁵ Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_20467/2004-protocol-to-amend-the-brussels-supplementary-convention (16.05.2023).

değineceğimiz en önemli değişiklik yukarıda zikredilen sözleşmenin kurmuş olduğu madde 3'te yer alan kademeli tazmin sistemi olacaktır. 1982 Protokolü ana başlığı altında zikrettiğimiz madde 3 hükmü tümüyle değişikliğe uğramıştır. Bu sözleşme tarafından belirlenen koşullar uyarınca, akit taraflar bu sözleşmenin akit taraflarından birinin ülkesinde bulunan ve barışçıl amaçlarla kullanılan nükleer bir tesisinin işleteninin sorumlu olduğu nükleer zararlarla ilgili olarak nükleer hadise başına 1.500 milyon Euro²¹⁶ tutarına kadar tazminat sağlanacağını taahhüt etmektedir. (madde 3/a) Bu tazminat yine yukarıda da zikrettiğimiz gibi üç kademeli bir tazmin sistemi ile sağlanacaktır. Birinci kademe, en az 700 milyon Euro tutara kadar, sigorta ya da diğer malî güvence tarafından sağlanan fonlardan veya Paris Sözleşmesi madde 10/c uyarınca sağlanan kamu fonlarından oluşmaktadır. Bu tutarın Paris Sözleşmesi uyarınca 700 milyon Euro'ya kadar sorumlu işletenin nükleer tesisinin ülkesinde bulunduğu akit tarafın mevzuatı tarafından belirleneceği ve paylaştırılacağı hüküm altına alınmıştır. [madde 3/b(i)] İkinci kademe olarak nitelendirilen yukarıda zikredilen tutar ile 1.200 milyon Euro arasındaki tutar, sorumlu işletenin nükleer tesisinin ülkesinde bulunduğu akit tarafça sağlanan kamu fonlarından oluşmaktadır. [madde 3/b(ii)] Üçüncü kademeyi oluşturan 1.200 milyon Euro ile 1.500 milyon Euro arasındaki tutar, madde 12'de zikredilen katkı formülü uyarınca, akit taraflarca sağlanan kamu fonlarından oluşmaktadır. [madde 3/b(iii)] Bu amaçla her bir akit taraf ya işletenin sorumluluğunun bu maddenin a fıkrasında zikredilen tutardan az olmayacağını iç hukukunda tesis edecek ve söz konusu sorumluluğun bu maddenin b fıkrasında zikredilen tüm fonlardan karşılanmasını sağlayacak²¹⁷ ya da en az bu maddenin b(i) fıkrası ya da Paris Sözleşmesi madde 7/b uyarınca belirlenmiş olan tutara eşit bir tutarda işletenin sorumluluğunu iç hukukunda tesis edecek ve bu tutarı aşan ve bu maddenin a fıkrasında zikredilen tutara kadar olan bu maddenin b(i), (ii) ve (iii) fıkralarında zikredilen kamu fonlarının işletenin sorumluluğuna yönelik teminattan başka yollarla mevcut hale getirilmesini sağlayacaktır. Ancak, bu sözleşmede yer alan esas ve usul kuralları bundan etkilenmeyecektir.²¹⁸

²¹⁶ Değiştirilen Paris/Brüksel rejimi; daha önceki 300 milyon SDR'ye (yaklaşık 372 milyon Euro) eşdeğer olan en az 1,5 milyar Euro tazminat sağlayacaktır. Bkz. https://www.oecd-neo.org/jcms/pl_63006/new-treaties-to-strengthen-rights-of-people-affected-by-nuclear-accidents (03.01.2023).

²¹⁷ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 3/c(i).

²¹⁸ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 3/c(ii).

Paris Sözleşmesi madde 7/h'de zikredilen faiz ve giderler yukarıda zikredilen tutarlara ek olarak ödenecektir. Asgarî 700 milyon Euro'ya kadar olan kısma ilişkin olanlar sorumlu işleten tarafından, bu miktar ve 1.200 milyon Euro arasındaki kısma ilişkin olanlar o akit tarafça sağlanan fonlar ölçüsünde sorumlu işletenin tesisinin ülkesinde bulunduğu akit tarafça ve 1.200 milyon Euro ve 1.500 milyon Euro arasındaki kısma ilişkin olanlar akit taraflarca birlikte yukarıda zikredilen fonlardan tazminat olarak ödenmesi gerektiğine hükmedilen tutar nispetinde karşılanacaktır.²¹⁹

Bu sözleşmede zikredilen tutarlar, akit taraflar arasında anlaşma ile belirli bir hadise için başka bir tarih belirlenmedikçe, o para biriminin hadise tarihindeki değerine göre mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit tarafın ulusal para birimine çevirilecektir.²²⁰

Bu sözleşme uyarınca gerekli olan kamu fonlarının mevcut hale getirileceği ödeme sistemi, mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit tarafınki olacaktır.²²¹ Değişiklikten önceki madde metninde madde 3/b(ii), (iii) ve (f) fıkraları uyarınca gerekli olan kamu fonları için ödeme sisteminin mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit tarafınki olacağı hüküm altına alınmıştı. Değişiklikle birlikte "*bu sözleşme uyarınca gerekli olan kamu fonları*" için ödeme sisteminin kime ait olduğu hüküm altına alınmıştır. 2004 değişikliği ile kamu fonlarının madde 3/b(i)'de de yer alması üzerine maddenin tamamını kapsar şekilde böyle bir ifadeye yer verildiği düşünülmektedir.

Her akit taraf nükleer zarara maruz kalan kişilerin söz konusu tazminat için sağlanan fonların kaynağına göre ayrı ayrı adli işlem başlatmak zorunda kalmadan tazminat haklarını kullanabilmelerini sağlayacaktır.²²² Bu fıkrada yapılan tek değişiklik "*nükleer zarar*" kavramının sözleşmeye eklenmesinden kaynaklanmaktadır. Önceki düzenleme de yalnızca "*zarar gören*" ifadesi yer alırken, değişiklikle birlikte "*nükleer zarara maruz kalan kişiler*" şeklinde bu ifade madde metninde yerini almıştır.

Bir akit tarafın bu sözleşme kapsamındaki ödemesi gereken tazminat tutarı, madde 3/b(i) ve (ii)'de zikredilen tutarların toplamına ulaştığında işleten

²¹⁹ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 3/g.

²²⁰ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 3/h.

²²¹ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 9/a.

²²² Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 9/b.

tarafından sağlanacak fonların mevcut olup olmadığına ya da işletenin sorumluluğunun miktar bakımından sınırlandırılıp sınırlandırılmadığına bakılmaksızın madde 3/b(iii)'de zikredilen fonları kullanıma sunması gerekecektir.²²³ Daha önce de ifade edildiği üzere değişiklikten önce bu fıkrada tazmin sisteminin ilk basamağında yer alan fonlar mevcut olduğu sürece hiçbir akit tarafın ikinci ve üçüncü basamakta yer alan kamu fonlarını kullanıma sunması gerekmeyeceği hükmü yer almakta idi. Değişiklikle birlikte tazminat tutarının madde 3/b(i) ve (ii)'de zikredilen tutara ulaşması halinde; ister işleten tarafından aşan tutar sağlanacak olsun ister o akit tarafta işletenin sorumluluğu sınırsız sorumluluk olarak belirlenmiş olsun akit taraf madde 3/b(iii)'deki fonları kullanıma sunmakla yükümlü kılınmıştır. Bu düzenleme ile birlikte nükleer zarar mağdurlarına zararlarının tazmin edilebilmesi için daha etkili bir koruma sağlandığını söylemek mümkün görünmektedir.

Yukarıda mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit tarafın nükleer bir hadiseden kaynaklanan zararın "175 milyon SDR"yi aşması ya da aşacağı belli olması halinde diğer akit taraflara nükleer hadise ve hadisenin detayları hakkında bilgi vermesi gerektiğini ifade etmiştik. Bu hüküm de yapılmış olan değişiklik yalnızca kademeli tazmin sisteminde yer alan tutarların değişmesinden kaynaklanmıştır. Yani, yeni düzenleme ile birlikte mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit tarafa "madde 3/b(i) ve (ii) uyarınca sağlanacak tutarların" aşılması ya da aşılacağı muhtemel olması halinde diğer akit taraflara bilgilendirmede bulunma yükümlülüğü yüklenmiştir.²²⁴ Yine önceki düzenleme de yalnızca mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit tarafın diğer akit taraflardan madde 3/b(iii)'de zikredilen 175-300 milyon Özel Çekme Hakkı tutar ve madde 3/f'de zikredilen faiz ve masraflar için gerekli olan kamu fonlarını sağlamalarını talep etme hakkına sahip olduğu ve söz konusu fonların dağıtılması noktasında münhasır yetkiye haiz olacağı hüküm altına alınmıştı. Bu hükümde yapılan değişiklik faiz ve masraflara dair hükmün değişiklikte birlikte artık sözleşmenin 3. maddesinin g fıkrasında yer almasından kaynaklanmaktadır. Mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit tarafın kamu fonlarını dağıtma noktasında "münhasır" yetkiye sahip olduğu ifadesi değişiklik metninde yer almaktadır.²²⁵ "Münhasır" kelimesinin madde metninden çıkarılmasını, kural olarak dağıtma yetkisinin mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit taraf olduğu

²²³ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 9/c.

²²⁴ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 10/a.

²²⁵ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 10/b.

ancak, taraflara da bu hususta aksine düzenleme yapabilme olanağı tanındığı şeklinde yorumlamak mümkün görünmektedir. Söz konusu akit tarafın gerektiğinde madde 3/b(iii) ve madde 3/f uyarınca kamu fonlarını sağlayan diğer akit taraflar adına madde 5'te zikredilen rüçû hakkını kullanacağı hüküm altına alınmıştır. Bu hükümde yapılan değişiklik faiz ve masraflara dair hükmün değişikliğinde birlikte artık sözleşmenin 3. maddesinin g fıkrasında yer almasından kaynaklanmaktadır.²²⁶ Madde 5'te yapılan değişiklikle birlikte diğer akit tarafların bu madde de hüküm altına alınan rüçû hakkı daha yalın bir ifadeye kavuşmuştur. Söz konusu hüküm uyarınca sorumlu işletenin Paris Sözleşmesi madde 6/f uyarınca rüçû hakkına sahip olduğu durumlarda; bu sözleşmenin akit tarafları madde 3/b ve 3/g uyarınca kamu fonlarının kullanıma sunulduğu ölçüde aynı rüçû hakkına haiz olacaktır.²²⁷ Madde 5'te hüküm altına alınan zararların işletenin kendi kusurundan kaynaklanması durumunda sorumlu işletenin nükleer tesisinin ülkesinde bulunduğu akit tarafça yapılacak yasal düzenleme ile madde 3/b(ii), madde 3/b(iii) ve madde 3/f uyarınca sağlanan kamu fonlarının söz konusu işletenden geri alınmasının sağlanabileceğine dair hüküm madde metninde yer almamaktadır.

Yukarıda üç kademeli sistemin üçüncü kademesini oluşturan 1.200-1.500 milyon Euro arasındaki tutarın madde 12'de zikredilen katkı formülü uyarınca akit taraflarca sağlanacağı ifade edilmiştir. Söz konusu hüküm uyarınca %35'e kadar OECD tarafından yayınlanan resmî istatistiklerde gösterildiği üzere her bir akit tarafın cari fiyatları üzerinden gayrisafi milli hasılları ile tüm akit tarafların cari fiyatları üzerinden gayrisafi milli hasıllarının toplamı arasındaki oran esas alınarak²²⁸; %65'si de her bir akit tarafın ülkesinde bulunan reaktörlerin ısı gücü ile tüm akit tarafların ülkesinde bulunan reaktörlerin ısı güçlerinin toplamı arasındaki oran esas alınarak belirlenecektir. Bu hesaplama madde 13/a²²⁹ uyarınca akit tarafların kendi ülkesinde bulunan ve Paris Sözleşmesi madde 1'de yer alan tanım kapsamına giren barışçıl amaçlarla kullanılan tüm nükleer tesislerinin bulunduğu listede nükleer hadisenin gerçekleştiği tarihteki reaktörlerin ısı gücü esas alınarak yapılacaktır. Ancak, bu hesaplamanın amaçları doğrultusunda bir

²²⁶ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 10/c.

²²⁷ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 5.

²²⁸ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 12/a(i).

²²⁹ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 13/a, "Her akit taraf, kendi ülkesinde bulunan ve Paris Sözleşmesi madde 1'deki tanım kapsamına giren barışçıl amaçlarla kullanılan tüm nükleer tesislerin bir listede görünmesini sağlayacaktır".

reaktör yalnızca kritikliğe ilk ulaştığı tarihten itibaren nazara alınacak ve bir reaktör nükleer yakıtın tamamı reaktör çekirdeğinden kalıcı olarak çıkarıldığında ve onay prosedürlerine uygun olarak güvenli bir şekilde depolandığında hesaplama- dan çıkarılacaktır.²³⁰ Bu hükümde yapılan en önemli değişiklik, akit tarafların katkı oranları olmuştur. Önceki düzenleme de %50-%50 olarak belirlenen oran değişik-likle birlikte %35-%65 olmuştur. Bu şekilde bir değişiklik yapılmasının herhangi bir nükleer tesise sahip olmayan devletleri de sözleşmenin kurmuş olduğu sisteme dahil etme amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Akit taraflara nükleer tesisler için liste tutma yükümlülüğü yükleyen hüküm aynı şekilde madde 13/a'da hüküm altına alınmıştır. Ve madde 12/a(ii) fıkrasında önceki düzenlemede olduğu gibi bu katkı payının hesaplanmasında akit tarafta bulunan nükleer reaktörlerin ısı güç-lerinin ne zamandan itibaren dikkate alınacağı hüküm altına alınmıştır. Diğer düzenlemeden farklı olarak ne zaman bu dikkate alınmanın sona ereceğine ilişkin bir hüküm eklenmiştir. Bu şekilde bir hükmün sözleşmede açıkça yer alması ye- rinde olmuştur. Madde 12/b'de tanımlanan ısı güç kavramı önceki düzenleme ile aynı şekilde hüküm altına alınmıştır, bu nedenle bu başlık altında bu kavrama ayrıca yer verilmemiştir.

3. 7381 Sayılı Kanun

İşletenin sorumluluğu miktar bakımından sınırlandırılmıştır. Bu hususa ilişkin hüküm NDK madde 13'te düzenlenmektedir. NDK madde 13/1 uyarınca, "*Bu Bölüm kapsamında her bir nükleer hadise için işletenin sorumluluk miktarları;*

a) Termal gücü on megavatın üzerinde olan nükleer reaktörler ile Kurum tarafından nükleer tesis işletmek için verilecek lisans öncesi yapılacak değerlen- dirme ile belirlenecek diğer nükleer tesisler için yedi yüz milyon avro,

b) (a) bendi kapsamına girmeyen nükleer tesisler için yetmiş milyon avro,

c) Nükleer maddelerin taşınması için seksen milyon avro,

ç) Nükleer maddelerin Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilinde yapılacak tran- sit geçişleri için yedi yüz milyon avro, ile sınırlıdır." Ancak, bu belirlenmiş olan sorumluluk miktarları diğer ülkelerde meydana gelen zararlar ile ilgili olarak kar- şılıklılık ilkesi çerçevesinde o ülkede nükleer hadiseden kaynaklanan nükleer za- rarlar için uygulanan sorumluluk miktarı ile sınırlı olarak uygulanacaktır.²³¹

²³⁰ Brüksel Sözleşmesi 2004 Protokolü m. 12/a(ii).

²³¹ NDK m. 13/2.

Bu başlık altında sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılmasına ve müteakabiliyet ilkesine ilişkin yapılan düzenlemeler Paris Sözleşmesi ilke ve hükümlerine uygundur. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti, 29 Temmuz 1960 tarihli Paris Sözleşmesi'nin 18. maddesi uyarınca, 2. maddenin a paragrafının (ii) bendinde yer alan hükümlere hâlel getirmeksizin, Türkiye Cumhuriyeti'nden başka bir devletin ülkesinde ya da uluslararası hukuka göre belirlenmiş deniz yetki alanlarında ya da iş bu devlet adına kayıtlı olan bir gemide veya hava aracında meydana gelen nükleer zararlar için, iş bu devletin eşdeğer miktarda karşılıklı fayda sağlamadığı ölçüde, 7. maddenin a paragrafında belirtilen asgarî miktardan daha düşük bir sorumluluk tutarı belirleme hakkını saklı tutmuştur.²³² Bu şekilde bir saklı tutma yerindedir. Türkiye halihazırda Paris Sözleşmesi'nde zikredilen asgarî tutar nispetinde bir sorumluluk tutarı sınırı belirlemiştir. Paris Sözleşmesi açısından durumu değerlendirdiğimizde bu şekilde bir saklı tutma, sorumluluk miktarını asgarî tutarın üzerinde belirleyen ülkeler için daha anlamlı görünmektedir. Türkiye'nin sorumluluk tutarı sınırını artırma durumu söz konusu olmasına karşılık bu şekilde bir çekince koyduğu ve o takdirde Paris Sözleşmesi'ne taraf devletler için bu durumun bir anlam ifade edeceği düşünülmektedir. Diğer yandan Türkiye Paris Sözleşmesi/Ortak Protokol tarafı bir devlettir. Ortak Protokol madde 3 uyarınca²³³ Paris Sözleşmesi'nin uygulama alanı bulacağı bir nükleer hadise neticesinde Viyana Sözleşmesi/Ortak Protokol tarafı olan bir devlette uğranılan zararlar açısından durumu değerlendirdiğimizde ise, gerek Viyana Sözleşmesi'nde gerekse 1997 Protokolü'nde çok daha düşük asgarî sorumluluk tutarları²³⁴ belirlenmiş olduğundan bu çekincenin bu durumlar bakımından Türkiye'nin lehine olacağı düşünülmektedir.

²³² Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/12/20211210-10.pdf> (30.03.2023).

²³³ Ortak Protokol m. 3 “Bir nükleer hadiseye diğerini hariç tutacak şekilde ya Viyana Sözleşmesi ya da Paris Sözleşmesi uygulanacaktır. Nükleer bir tesiste nükleer bir hadise meydana geldiğinde uygulanacak sözleşme, bu nükleer tesisin ülkesinde bulunduğu devletin taraf olduğu sözleşme olacaktır. Bir nükleer tesisin dışında ve nükleer maddelerin nakliyesi sırasında nükleer bir hadise meydana geldiğinde uygulanacak sözleşme ise, bu nükleer tesisin ülkesinde bulunduğu ve işletenin Viyana Sözleşmesi [Bkz. m. 2/1(b) ve(c)] ya da Paris Sözleşmesi (Bkz. m. 4/a ve b) uyarınca sorumlu olduğu devletin taraf olduğu sözleşme olacaktır.” Bkz. <https://www.iaea.org/sites/default/files/infirc402.pdf> (14.05.2023).

²³⁴ Viyana Sözleşmesi m. 5/1 uyarınca işletenin sorumluluğu her bir nükleer hadise için en az 5 milyon USD olarak belirlenmişti, bu tutar 1997 Protokolü ile en az 300 milyon SDR olarak belirlenmiştir. Bkz. Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, s. 113, Schwartz, 2022, s. 427.

D. Zorunlu Malî Güvence

İhtiyaç olduğunda mağdurların tazminat taleplerini ödemek için fonların fiili olarak kullanıma hazır olmasını sağlaması adına, nükleer işletenlerin sorumluluklarını malî olarak güvence altına almaları gerekmektedir.²³⁵ Bu ilke, bir yandan mağdurlara alacaklarının ödenebileceğine bir yandan da işletenlerin yıkıcı tazminat talepleriyle karşı karşıya kalmalarına karşı bir güvence oluşturmaktadır.²³⁶ Bu nedenle zorunlu malî güvence de nükleer sorumluluk hukukunun temel ilkelerinden birini teşkil etmektedir.²³⁷ Malî güvence, genel olarak özel sigorta piyasası tarafından sağlanmaktadır.²³⁸ Bunun yanı sıra malî güvence banka teminatı, işleten havuzlama sistemleri, kendi kendini sigorta etme²³⁹ ve hatta özel sigortanın bulunmadığı durumlarda işletenin tesisinin bulunduğu devlet tarafından sağlanan bir güvence gibi başka şekillerde de olabilmektedir.²⁴⁰

Bu başlık altında da önceki başlıkta olduğu gibi Paris Sözleşmesi ele alınırken 1982 ve 2004 Protokolü başlıklandırılması yapılması uygun görülmüştür. Zorunlu malî güvenceye ilişkin değişiklikler esas itibarıyla sorumluluk tutarının miktar bakımından sınırlandırılmasından kaynaklansa da zorunlu malî güvencenin ele alındığı madde 10 hükmünde yapılan değişikliklerin tam olarak görülebilmesi adına bu şekilde bir usul takip edilmiştir.

1. 1982 Protokolü

Nükleer enerji alanında sigortalanması gereken iki tür sorumluluk karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, santralde meydana gelebilecek maddi hasarların, ikincisi de nükleer hadise neticesinde üçüncü şahısların vücut bütünlüğüne ya da malvarlığına yönelik zararların karşılanmasına ilişkindir. Üçüncü şahıs

²³⁵ Norbert Pelzer, "International Pooling of Operators' Funds: An Option to Increase the Amount of Financial Security to Cover Nuclear Liability?", *Nuclear Law Bulletin*, 2007/1, S. 79, s. 38, Reyners, "The International Nuclear Energy Law Framework: An Outlook", s. 270.

²³⁶ Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 114.

²³⁷ Pelzer, "Focus on the Future of Liability Law", s. 339.

²³⁸ Carroll, "Perspective on the Pros and Cons of a Pooling-type Approach to Nuclear Third Party Liability", s. 84.

²³⁹ Kendi kendini sigortaya genellikle sadece bir devletin sahip olduğu ya da bir devlet tarafından işletilen nükleer tesisler ile ilgili olarak izin verilmektedir. Bkz. Schwartz, 2022, s. 413.

²⁴⁰ Schwartz, 2022, s. 413, Quéré, "Challenges Facing the Insurance Industry since the Modernisation of the International Nuclear Third Party Liability Regime", s. 81.

sorumluluğunun malî güvence altına alınması hukuki açıdan zorunludur.²⁴¹ Bu hususa ilişkin düzenleme sözleşmenin 10. maddesinde²⁴² yer almaktadır. Bu sözleşme kapsamındaki sorumluluğun teminat altına alınması için işletenin madde 7 uyarınca belirlenmiş olan miktarda ve yetkili kamu kurumunun belirleyeceği tür de ve şartlar da sigorta ya da diğer malî güvenceye sahip olması ve bunu muhafaza etmesi gerekmektedir.²⁴³

Mağdurlara yönelik sorumluluğun karşılanması için işletenin sözleşme madde 7 çerçevesinde belirlenmiş olan azamî tutara kadar malî güvenceye sahip olması ve bunu muhafaza etmesi gerekmektedir. Malî güvence, genellikle sigorta teminatı olsa da klasik malî teminatlar ya da alışılabilir likit mal varlıkları (kolayca paraya dönüştürülebilen varlıklar) gibi çeşitli şekillerde de olabilmektedir. Sigorta birleşmesi, diğer malî güvence ve devlet güvencesi olarak kabul edilmektedir. Bir işleten, azamî miktarı muhafaza etmek şartıyla, sigorta ya da diğer malî güvencede değişiklik yapabilecektir.²⁴⁴

İşletenin her bir nükleer hadise için kullanıma hazır malî güvenceye sahip olması gerekmesine rağmen, uygulamada sigorta teminatının tek bir olaya ilişkin olmaktan ziyade yalnızca her bir tesis başına belirli bir zaman dilimi için mevcut olması öngörülmektedir. Sözleşmede daha sonraki nükleer hadiseler için gerekli miktarın mevcut olmasını sağlamak için uygun önlemler alınarak ilk nükleer hadise neticesinde gerekli malî güvence tutarının azalmamasını ya da tükenmemesini sağlamak koşuluyla, bunu engelleyen bir hüküm yer almamaktadır.²⁴⁵

İşletenin muhafaza etmesi gereken sigortanın ya da diğer malî güvencenin türünü ve şartlarını belirlemek yetkili kamu kurumunun görevidir. Bu öngörülen tür ve şartlar, sigorta faaliyetlerinin üzerinde bu tür bir kurum tarafından kontrolün mevcut olmadığı ülkelerde sigorta alanında denetleyici bir kurumun kurulması anlamına gelmemektedir. Buradaki denetim yalnızca sözleşmeye uygunluğun sağlanması için gerekli olan denetimi ifade etmektedir. Bu nedenle

²⁴¹ Evelyne Ameye - Iñigo Igartua Arregui, "National Nuclear Third Party Insurance Pools Revisited from a European Union Competition Law Perspective", *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 2012, C. 30, S. 3, s. 265-266, Hekim, s. 384.

²⁴² Bu hüküm 1960 tarihli Paris Sözleşmesi'nden bu yana hiçbir değişikliğe uğramamıştır.

²⁴³ Paris Sözleşmesi m. 10/a.

²⁴⁴ Expose des motifs paragraf 49, Quéré, "Challenges Facing the Insurance Industry since the Modernisation of the International Nuclear Third Party Liability Regime", s. 84-87.

²⁴⁵ Expose des motifs 2004 paragraf 82, Expose des motifs paragraf 49.

yetkili kamu kurumu, sigorta poliçelerinin (örneğin, sigortacı ya da diğer malî garantörlerin primlerin ödenmemesi nedeniyle malî güvenceyi hükümsüz kılmalarına izin verecek hükümler gibi) kendilerini hükümsüz hale getirebilecek hükümler ihtiva etmemeleri açısından yeterli olmalarını sağlamalıdır. Yani, sigortacının ya da diğer malî garantörün tazminat talebinde bulunan kişilere karşı primlerin ödenmemesi gibi herhangi bir defa öne sürememesi gibi.²⁴⁶

Yetkili kamu kurumu tarafından belirlenmiş şartlar ne olursa olsun, malî garantörün iflas etmesi ya da sigortanın her tesis için belirli bir süre için olduğu ve ilk olan hadise sonrasında işletenin azamî sorumluluğa ulaşmak için malî güvenceyi eski haline getirmesinin imkânsız olduğu durumlar gibi istenmeyen bazı durumlar yaşanabilecektir. Bunların işletenin madde 10 kapsamındaki yükümlülüğünü ya da işletenin azamî sorumluluğa kadar malî güvenceyi daima muhafaza etmesini sağlaması gereken devletin yükümlülüğünü ortadan kaldırmayacağı kabul edilmiştir. Bu nedenle, akit taraflar, uluslararası sorumluluklarının söz konusu olmasını önlemek için böyle bir duruma müdahale edebileceklerdir. Aynı şekilde, bir işletenin aynı sahada iki ya da daha fazla reaktör veya diğer nükleer tesisleri işlettiği ve ilgili akit tarafın madde 1(a)(ii)'ye göre, bunların tek bir nükleer tesis olarak muamele görmesi gerektiğini kararlaştırmadığı durumlarda; akit tarafın yine de işletenin nükleer tesislerin her biri ya da bir bütün olarak sahanın tamamı için sigorta ya da diğer malî güvenceye sahip olup olmaması ve bunu muhafaza edip etmemesi gerektiğine karar vermesi gerektir.²⁴⁷

Nükleer tesislerin lisanslanması ve sigortalanmasına ilişkin olarak yetkili kamu kuruluşu tarafından hangi sistem kabul edilmiş olursa olsun malî güvence için temel ilke, her bir nükleer hadise için madde 7'ye göre belirlenmiş olan miktarın mevcut olması gerektiğidir. İşleten, sigortacı ya da diğer malî garantörler arasındaki ilişkiler, örneğin; bu kişiler tarafından işletene karşı rücu haklarına ilişkin olanlar, her bir devlet tarafından çözüme kavuşturulacaktır.²⁴⁸

2. 2004 Protokolü

Bu sözleşme kapsamındaki sorumluluğun teminat altına alınması için işletenin, madde 7/a, 7/b ya da 21/c uyarınca belirlenmiş olan miktarda ve yetkili

²⁴⁶ Expose des motifs 2004 paragraf 83, Expose des motifs paragraf 49.

²⁴⁷ Expose des motifs 49.

²⁴⁸ Expose des motifs 49.

kamu kurumunun ayrıntıları ile belirleyeceği tür ve şartlar da sigorta ya da diğer malî güvenceye sahip olması ve bunu muhafaza etmesi gerekmektedir.²⁴⁹ Yani, mağdurlara karşı sorumluluk yükümlülüğünü yerine getirmek için aşağıdakilerden hangisinin uygulanması söz konusu olacak ise; işletenin,

- (i) madde 7/a ya da 7/b uyarınca belirlenmiş olan sorumluluk tutarına,
- (ii) sınırlı miktarda sorumlu olmayan işletenler için madde 10/b kapsamında belirlenmiş olan malî güvence sınırına ya da
- (iii) madde 21/c uyarınca izin verilen kademeli sorumluluk tutarına denk malî güvenceye sahip olması ve bunları muhafaza etmesi gerekmektedir.²⁵⁰

Görüldüğü üzere, 1982 Protokolü madde 10/a'da "*madde 7*" şeklinde zikredilen ifade, 2004 Protokolü madde 10/a'da "*madde 7/a, 7/b ya da 21/c*" şeklinde düzenlenmiştir. Buradaki farklılık tazminat miktarlarının artırılmasından kaynaklanmaktadır. 2004 Protokolü ile sözleşme metnine eklenen madde 21/c'de de 01.01.1999 tarihinden sonra sözleşmeyi imzalayan devletlere tanınmış olan kademeli sorumluluk tutarından bahsedilmektedir. Bu nedenle madde 10/a'da, bu maddeye de yer verilmesi yerinde olmuştur. Bu hususlar hakkında sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılması başlığı altında ayrıntılı bilgilendirme yapıldığından burada yalnızca bu kadar bilgilendirme yapmakla yetinilmiştir.

İşletenin sorumluluğunun miktar açısından sınırlanmadığı durumlarda sorumlu işletenin nükleer tesisinin ülkesinde bulunduğu akit taraf, sorumlu işletenin malî güvencesi açısından bir sınır koyacaktır. Ancak; bu şekilde koyulmuş olan sınırın madde 7/a ya da 7/b'de zikredilen miktardan daha az olmaması şarttır.²⁵¹ Yani, işletenin sorumluluğunun miktar bakımından sınırlı olmadığı durumlarda işletenin tesisinin ülkesinde bulunduğu akit taraf, işletenin malî güvencesini ya madde 7/a'da belirtildiği üzere 700 milyon Euro'dan daha az olmayacak şekilde ya da madde 7/b'de belirtildiği üzere hangi tutar uygulanacaksa, 70 milyon Euro ya da 80 milyon Euro'dan daha az olmayacak şekilde belirlemelidir.²⁵² Bu hüküm yukarıda da ifade edildiği üzere 2004 Protokolü ile madde 10/b'de yerini almıştır. Bu hüküm ile sınırsız sorumluluğu benimseyen

²⁴⁹ 2004 Protokolü m. 10/a.

²⁵⁰ Expose des motifs 2004 paragraf 81.

²⁵¹ 2004 Protokolü m. 10/b.

²⁵² Expose des motifs 2004 paragraf 81.

akit taraflardan malî güvence için bir sınır belirlemeleri istenmiştir. Bu şekilde sigortacıların bu miktarları sigorta edebilmelerine olanak tanınmıştır. Nitekim sınırsız sorumluluğu benimsemiş ülkelerin 2004 Protokol'ü yürürlüğe girmeden önce de bu şekilde hareket ettiği görülecektir. Yani, sorumluluk sınırsız, malî güvence ise sınırlı miktardadır.

Sorumlu işletenin nükleer tesisinin ülkesinde bulunduğu akit taraf, bu tür talepleri karşılamak için sigorta ya da diğer malî güvencenin bulunmadığı ya da yetersiz kaldığı durumlarda, madde 7/a ya da 21/c'de zikredilen tutardan daha az olmayan bir tutara kadar gerekli fonları sağlayarak işletene karşı nükleer zararlardan kaynaklanan mevcut tazminat taleplerinin ödenmesini sağlayacaktır.²⁵³

Yetkili kamu kurumu tarafından belirlenmiş şartlar ne olursa olsun, işleten tarafından muhafaza edilmesi gereken malî güvencenin nükleer bir hadiseden kaynaklanan nükleer zarar tazminat taleplerini karşılamak için mevcut olmadığı ya da yetersiz kaldığı durumlar yaşanabilmektedir. Örneğin, malî garantörün iflas ettiği, düşük riskli bir tesis için azaltılmış sorumluluk tutarına karşılık gelen malî güvencenin bu tesisteki bir hadiseden kaynaklanan tüm nükleer zarar tazminat taleplerini karşılamak için yetersiz kaldığı ya da sigortanın her bir tesis için belirli süreliğine yapılmış olduğu ve ilk nükleer hadiseden sonra malî güvenceyi gereken tutara kadar eski hale getirmenin imkansız olduğu durumlar meydana gelebilmektedir. Bu koşullar altında, ülkesinde sorumlu işletenin tesisi bulunan akit tarafın nükleer zararlar için tazminat ödenmesini sağlamak için hangisi uygulanacaksa, yalnızca madde 7/a kapsamında zikredilen sorumluluk tutarına kadar ya da madde 21/c kapsamında belirlenmiş olan kademeli tutara kadar gerekli fonları sağlaması gerekmektedir. Nükleer tesislere lisans verilmesine ve nükleer tesislerin sigortalanmasına ilişkin yetkili kamu kurumu tarafından hangi sistem kabul edilmiş olursa olsun, malî güvence açısından her bir nükleer hadise için sözleşme uyarınca belirlenmiş olan tutarın mevcut olması temel bir ilkedir.²⁵⁴ 1982 Protokolü madde 10 metninde yer almayan ancak, 1982 Protokolü Expose des motifs'inde yer verilmiş olan bu kurala, hem 2004 Protokolü madde metninde hem de 2004 Protokolü Expose des motifs'inde açıkça yer verilmiştir. Madde 10 metnine bu hükmün açıkça eklenmesi bağlayıcılık açısından yerinde olmuştur. Diğer hükümler ile birlikte değerlendirme

²⁵³ 2004 Protokolü m. 10/c.

²⁵⁴ Expose des motifs 2004 paragraf 84, Expose des motifs paragraf 49.

yapıldığında bu sonuca ulaşmak mümkün gibi görünse de açıkça bu hükmün sözleşmede düzenlenmiş olması yerindedir. Böylece hem olası mağdurlara hem de nükleer tesis işletenlerine güvence sağlanmıştır.

Bir işletenin aynı sahada bulunan birden fazla nükleer tesis işletmesi halinde, bu tesislerin tek bir nükleer tesis olarak muamele görmesine ilişkin bir karar alınabilecektir. Bu şekilde bir karar alınmış olması durumunda, sigorta ya da malî güvencenin her bir hadise için muhafaza edilmesi gerektiği konusunda bir şüphe bulunmamaktadır. Ancak, bir işletenin aynı sahada iki ya da daha fazla nükleer tesisi işlettiği ve akit tarafın madde 1/a(ii) uyarınca bunların tek bir nükleer tesis olarak muamele görmesi gerektiğine ilişkin karar vermemiş olduğu durumlarda; işleten, işletmiş olduğu nükleer tesislerden her biri için sigorta ya da diğer malî güvenceyi muhafaza etmelidir.²⁵⁵

İşleten ve sigortacısı ya da diğer malî garantörü arasındaki ilişkiler, öncekinin sonrakine karşı rüçû haklarına ilişkin olanlar da dahil olmak üzere, her devletin iç hukuku uyarınca karara bağlanacaktır.²⁵⁶

3. 7381 Sayılı Kanun

İşletenler, her bir nükleer tesis veya taşıma faaliyeti için madde 13'te belirlenen üst sınır tutarında ve Nükleer Düzenleme Kurumu tarafından belirlenen zamanda ve şartlara uygun sigorta yaptırmak veya başkaca bir teminat göstermek zorundadırlar.²⁵⁷ Nükleer maddelerin Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik alanında yapılacak transit geçişlerinde işleten, 80 milyon avro tutarında sigorta yaptırmak veya teminat göstermek zorundadır.²⁵⁸ İşleten sigorta sözleşmeleri ya da teminata ilişkin ibraz ettiği belgeler Kurum tarafından uygun bulunmadan ilgili faaliyetlere başlayamaz.²⁵⁹ Yaptırılan sigorta ya da gösterilen teminat sadece bir nükleer hadise durumunda nükleer zararların tazmini için kullanılacaktır.²⁶⁰

İşleten, süresi sona erecek sigorta veya teminat yerine, bu sigorta veya teminatın sona erme tarihinden önce yeni bir sigorta yaptıracak veya teminatı-

²⁵⁵ Expose des motifs 2004 paragraf 85.

²⁵⁶ Expose des motifs 2004 paragraf 86, Expose des motifs paragraf 49.

²⁵⁷ NDK, m. 14/1.

²⁵⁸ NDK, m. 14/2.

²⁵⁹ NDK, m. 14/3.

²⁶⁰ NDK, m. 14/6.

nı yenileyecektir. Yenilenen sigorta veya teminat kuruma (Nükleer Düzenleme Kurumu) bildirilecektir. İşletenin bu kapsamdaki yükümlülüklerinin sona ermesine ilişkin koşullar kurum tarafından belirlenecektir.²⁶¹ Birinci ve ikinci fıkralarda belirtilen bu sigorta ya da teminat, kuruma yazılı olarak en az iki ay önce sigorta şirketi veya nükleer sigorta havuzu ya da teminat veren tarafından bildirimde bulunulmadan askıya alınamaz veya iptal edilemez. Söz konusu sigorta ya da teminatın nükleer maddelerin taşınmasına ilişkin olması hâlinde sigorta ya da teminat taşıma sırasında askıya alınamaz veya iptal edilemez.²⁶² İşletenin 10.12.2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu uyarınca merkezî yönetim kapsamındaki kamu idaresi olması ya da sermayesinin tamamının kamuya ait olması hâlinde, işleten sigorta yaptırma veya teminat gösterme yükümlülüğünden muaf tutulabilecektir. Bu durumda nükleer hadise sonucu meydana gelen nükleer zararın devlet tarafından ne şekilde taahhüt edileceğine ilişkin usul ve esaslar Cumhurbaşkanlığı kararı ile belirlenecektir.²⁶³ Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Nükleer Düzenleme Kurumu ile Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından müştereken hazırlanacak yönetmelikle belirlenecektir.²⁶⁴

Bu başlık altında sorumluluğun malî güvence altına alınması yükümlülüğüne ilişkin yapılan düzenlemeler Paris Sözleşmesi ilke ve hükümlerine uygundur.

İşletenin bu bölümde belirlenen yükümlülüklerine sigorta sağlanabilmesi amacıyla bir nükleer sigorta havuzu kurulacaktır. Nükleer sigorta havuzunun işleyişine ilişkin usul ve esaslar Bakanlık²⁶⁵ ve Nükleer Düzenleme Kurumu görüşü alınarak Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yönetmelikle belirlenecektir.²⁶⁶ İşleten bu bölümde belirlenen sigorta ya da teminat yükümlülüklerini yurt içinden veya uluslararası piyasalardan kısmen veya tamamen sağlayabileceği gibi nükleer sigorta havuzundan da sigorta yapılmasını talep edebilecektir.²⁶⁷

²⁶¹ NDK, m. 14/4.

²⁶² NDK, m. 14/5.

²⁶³ NDK, m. 14/7.

²⁶⁴ NDK, m. 14/8.

²⁶⁵ NDK m. 2/a "Bakanlık: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığını" ifade etmektedir.

²⁶⁶ NDK, m. 15/1.

²⁶⁷ NDK, m. 15/2.

İşletenin sigorta ya da teminat bulamaması veya işleten tarafından sunulan sigorta ya da teminatın madde 13'te belirlenen miktarlardan az olması durumunda eksik kalan miktar Cumhurbaşkanı tarafından belirlenecek usul ve esaslara göre karşılanacaktır.²⁶⁸ Bir nükleer hadise sonrasında mevcut sigorta ya da teminatın madde 13'te belirlenen miktarları karşılamaması durumunda eksik kalan miktar Cumhurbaşkanı tarafından belirlenecek usul ve esaslar uyarınca karşılanacak ve işletene rüçü edilecektir.²⁶⁹

Bu başlık altında nükleer sigorta havuzu ve bu kapsamda karşılanamayan miktarın devlet güvencesi altına alınmasına ilişkin yapılan düzenlemeler Paris Sözleşmesi ilke ve hükümlerine uygundur.

E. Sorumluluğun Zaman Bakımından Sınırlandırılması

Alacakların zamanaşımına uğraması tüm hukuk sistemlerinde bilinen bir araçtır. Bu durum bir kişiye karşı dava hakkının sonsuza kadar devam ettirilmemesi ve hukuki barışın yeniden tesis edilebilmesi için belirli bir süre sonra sona ermesi gerektiği fikrine dayanmaktadır. Ve bu sebepten ötürü zaman sınırlamaları adaletin bir unsuru olarak addedilmektedir.²⁷⁰

Özel sigorta şirketleri, teminatlarını genellikle nükleer hadise tarihinden itibaren on yıldan fazla olmayacak şekilde sınırlandırmışlardır. Zira, sigorta şirketleri (ve bu husustaki diğer malî garantörler) kural olarak uzun süreler boyunca potansiyel olarak büyük miktarda sorumluluklar için süresi dolmuş ya da ödenmemiş poliçelere karşı rezervler muhafaza etmek istememektedir. Ayrıca, sigorta şirketleri örneğin, bir nükleer kaza meydana geldikten 20, 25 ya da 30 sene sonra başlayan radyasyonun neden olduğu kanserler ile ilgili talepleri savunmada karşılaşacakları zorlukların farkındadırlar. Çünkü; nükleer hadisenin mi yoksa başka diğer faktör ya da faktörlerin mi gerçekten kansere neden olduğunu ispat etmek oldukça zor olacaktır. Bu ilke, aynı zamanda mağdurlara işletenin kusursuz ve münhasır sorumluluğundan dolayı sağlanan faydalar için bir karşılık olarak gösterilebilmektedir. Bu nedenlerle, çoğu ülke tarihsel olarak taleplerin sunulması için olan sürenin nükleer bir kazadan itibaren azamî 10

²⁶⁸ NDK, m. 15/3.

²⁶⁹ NDK, m. 15/4.

²⁷⁰ Pelzer, "Focus on the Future of Liability Law", s. 336. Uluslararası sorumluluk ve adalet alanında ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Dost, *Temel Kavramlar, Metinler ve Kararlar Bağlamında Uluslararası Hukukta Adalet*, 2. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2019.

yıllık bir zaman dilimi ile sınırlı olduğu nükleer sorumluluk yasalarını kabul etmişlerdi.²⁷¹ Ancak, nükleer endüstri geliştikçe ve özel sigorta piyasası sürekli olarak daha yüksek sorumluluk tutarını desteklemek için kapasitesini artırdıkça hem hükümetler hem de halk tarafından yaralanma ya da ölüm ile ilgili taleplerde bulunmak için azamî süre sınırını nükleer hadise tarihinden itibaren 30 yıla uzatma konusu gündeme gelmiştir. Mala verilen zararlar ya da diğer kabul edilen herhangi bir zarar açısından talepte bulunmak için zaman sınırı ise, 10 yıl olarak kalacaktır. Asgarî süre açısından ise, uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmelerinde ve çoğu hukuk düzeninde genel olarak zararın ve sorumlu nükleer işletenin kim olduğunun öğrenilmesinden itibaren 2 ya da 3 yıl içerisinde tazminat talebinde bulunulması gerektiğine ilişkin bir kural bulunmaktadır.²⁷²

Sözleşme sorumluluğun zaman bakımından sınırlandırılmasına ilişkin asgarî ve azamî süreler belirlemektedir. 2004 Protokolü ile Paris Sözleşmesi'nde yapılan en önemli değişikliklerden bir diğeri de sorumluluğun zaman bakımından sınırlandırılmasına ilişkindir. Bu değişikliklerin tam olarak görülebilmesi adına bu başlık altında da Paris Sözleşmesi ele alınırken 1982 Protokolü ve 2004 Protokolü şeklinde ikili bir başlıklandırma yapılmasının uygun olduğu düşünülmüştür.

1. 1982 Protokolü

Sözleşmenin zaman bakımından uygulama alanı ile ilgili olarak bize yol gösterecek hüküm madde 8'de yer almaktadır. Bu sözleşme uyarınca tazminat hakkı nükleer hadise tarihinden itibaren 10 yıl içinde bir dava açılmazsa sona erecektir.²⁷³ Bununla birlikte, sorumlu işletenin nükleer tesisinin ülkesinde bulunduğu akit tarafça 10 yıllık sürenin sona ermesinden sonra ve söz konusu daha uzun süre zarfında açılan tüm tazminat davaları ile ilgili olarak o işletenin sorumluluğunu karşılamak için önlemler alınmışsa; iç hukukta 10 yıldan daha uzun bir süre belirlenebilecektir.²⁷⁴ Ancak sona erme süresinin uzatılmasının 10 yıllık sürenin sona ermesinden önce ölüme ya da kişiye verilen zararlara ilişkin

²⁷¹ Schwartz, 2022, s. 416, Reyners, "The International Nuclear Energy Law Framework: An Outlook", s. 270.

²⁷² Schwartz, 2022, s. 416.

²⁷³ Paris Sözleşmesi m. 8/a.

²⁷⁴ Bu düzenleme 1960 tarihli ilk sözleşmede c fıkrasında düzenlenmiş, 1964 değişikliği ile a fıkrasında yerini almıştır.

olarak işletene karşı dava açmış olan herhangi bir kişinin bu sözleşme uyarınca sahip olduğu tazminat hakkını hiçbir şekilde etkilememesi şarttır.²⁷⁵

Öncelikli olarak, burada zikredilen 10 yıllık sürenin hak düşürücü süre mi yoksa zamanaşımı süresi mi olduğu cevaplanması gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek madde 8/a'da gerekse de sözleşmenin Expose des motifs'inde²⁷⁶ nükleer hadise tarihinden itibaren 10 yıllık bir sürenin tesis edilmiş olduğu ve bu süre geçtikten sonra daha önce yetkili bir mahkemede dava açılmamışsa tazminat hakkının sona ereceği belirtilmiştir. Bu ifadeden 10 yıllık süreden murad edilenin hak düşürücü süre olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, aynı fıkarda hüküm altına alındığı üzere 10 yıllık süre sona erdikten sonra da yargısal işlemler yapılabilmektedir. Bunun yapılabilmesi için iç hukukta sorumluluk için daha uzun bir süre belirlenmiş olması ve akit tarafın iç hukuku tarafından belirlenen süreyi kapsayacak şekilde tazminatların karşılanması için gerekli önlemlerin alınmış olması gerekmektedir. Bu takdirde zarar görenler, 10 yıllık sürenin geçmesinden sonra da belirlenen süre içerisinde yargısal işlemler yapabilecektir. Ancak sürenin bu şekilde uzatılması, 10 yıllık süre içerisinde işletene karşı ölüm ya da kişiye verilen zararlar ile ilgili dava açan kişilerin sözleşme kapsamındaki tazminat haklarını etkilemeyecektir.²⁷⁷

Nükleer hadiselerin gecikmiş zararlarının söz konusu olabilme ihtimali dikkate alındığında yukarıda zikredilen 10 yıllık sürenin kısa olduğu ve daha uzun sürelerin belirlenmesinin zarar görenler açısından fayda sağlayacağını söylemek mümkündür. Zira 10 yıllık sürenin sigorta ya da diğer malî güvenceler göz önünde bulundurularak belirlendiği ifade edilse de, uluslararası sigorta havuzu ya da topluluklarının ilerleyen zamanlar için ne kadar uzun süreleri malî güvence altına alabileceklerini değerlendirmeleri gerekmektedir.²⁷⁸ Nitekim birçok ülkede de bu hususta farklı süreler belirlenmiştir. Bunları üç ana grupta toplamak mümkündür. İlk grupta, 10 yılı aşan süreler için sadece kişiye verilen zararların tazmini açısından devletin sorumluluğunun kabul edildiği ülkeler yer al-

²⁷⁵ Bu şart, 1960 tarihli ilk sözleşmede yer almamaktadır, 1964 değişikliği ile 8. maddenin a fıkrasına eklenmiştir.

²⁷⁶ Expose des motifs paragraf 47.

²⁷⁷ Expose des motifs paragraf 47.

²⁷⁸ Norbert Pelzer, "On Modernising the Paris Convention", *Nuclear Law Bulletin*, 1973, S. 12, s. 57, İnal, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukuki Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesi ve Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren 2004 Protokolü'nün Türk Hukukuna Uygulanması, s. 103.

maktadır. Bu ülkelere örnek olarak Danimarka, İsveç ve İspanya verilebilir. İkinci grupta, nükleer sigortacıların 30 yıl gibi süreleri karşılama noktasındaki olumsuz tutumları sebebiyle 10 yıllık süreler aynen kabul edilmiştir. Fakat, 10-30 yıl arasındaki süreler için hem kişiye hem de mala verilen zararların tazmini açısından devletin sorumluluğu kabul edilmiştir. Bu ülkelere İngiltere ve Avusturya örnek olarak gösterilebilir. Ve son grupta ise, 10 yıllık süreleri aşan zararların tazmini açısından özel bir fon ya da devlet fonu oluşturularak zararların tazmin edilmesi öngörülen ülkeler yer almaktadır. Bu ülkelere ise, İtalya'yı ve İsviçre'yi örnek olarak göstermek mümkündür.²⁷⁹

Nükleer zararların öngörülen ya da öngörülemeyen etkilerinin uzun zaman sonra ortaya çıkabilme ihtimali ve uzun vadede çıkan etkilerin nükleer hadise sonucu gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespitinin zorluğu göz önüne alındığında gerek Paris Sözleşmesi'ndeki gerekse de Paris Sözleşmesi'nde yapılan değişiklik olmasa dahi yukarıda zikredilen uygulanmakta olan 10 yıllık süreler açısından devletlerin azamî ve asgarî sürelerin uzatılması yönünde adım atmaları oldukça yerinde olacaktır.²⁸⁰ Nitekim, Almanya, İsviçre ve Avusturya'da üst süre 30 yıl olarak belirlenmiştir.²⁸¹ Devletler tarafından işleten tarafından karşılanmayan ya da karşılanamayacak zararların tazmini açısından sorumluluğun üstlenilmesi ve bu alanda kamu-özel sektör eliyle zarar gerçekleşmeden önce sözleşme dışında da fonlar oluşturulması oldukça isabetli olacaktır. Aksi bir durum zarar görenlerin çoğu zaman mağduriyetlerinin daha da artmasına neden olabilecektir.

Sözleşme uyarınca, akit taraflarca iç hukukta madde 8/a uyarınca belirlenen sürenin aşılmamış olması şartıyla; zarar görenin zararı ve sorumlu işleteni öğrendiği ya da makul olarak öğrenmesi gerektiği tarihten itibaren 2 yıldan az

²⁷⁹ William E. Belser, "Untersuchung der in den nationalen Gesetzen und in internationalen Konventionen über die Haftung auf dem Gebiet der Atomenergie gegebenen Lösungen für die den Versicherern zur Deckung dieser Haftpflicht gestellten Probleme", *Colloque Europeen de Droit Nucleaire*, 1966, Bericht No. 4, s. 33-34 aktaran Aydoğdu, s. 272, İnal, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukuki Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesi ve Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren 2004 Protokolü'nün Türk Hukukuna Uygulanması, s. 104.

²⁸⁰ İnal, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukuki Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesi ve Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren 2004 Protokolü'nün Türk Hukukuna Uygulanması, s. 104.

²⁸¹ Belser, "Untersuchung der in den nationalen Gesetzen und in internationalen Konventionen über die Haftung auf dem Gebiet der Atomenergie gegebenen Lösungen für die den Versicherern zur Deckung dieser Haftpflicht gestellten Probleme", s. 31, dipnot. 35-37 aktaran, Aydoğdu, s. 272.

olmayacak bir hak düşürücü süre ya da zamanaşımı süresi belirlenebilecektir.²⁸²

Akit taraflar, 10 yıllık süreyi aşmamak şartıyla, zarar gören tarafından zararın ve sorumlu işletenin öğrenildiği ya da makul olarak öğrenilmesi gerektiği tarihten itibaren 2 yıldan az olmayan daha kısa bir süre belirleyebileceklerdir. Burada sözleşme süre açısından akit taraflara, 2 yıl ila 10 yıl arasında belirleyebilecekleri bir süre ve ayrıca belirleyecekleri bu sürenin hak düşürücü süre mi yoksa zamanaşımı süresi mi olacağına ilişkin bir takdir yetkisi tanıdığıdır. Akit taraflar isterlerse salt yargı dışı bir taleple dahi (bu kabul edilmişse) durdurulabilen ya da kesintiye uğratılabilen klasik bir zamanaşımı süresi belirleyebilirler. Ancak, belirlenen sürenin m. 8/a'da zikredilen 10 yılı aşan süreleri uzatma etkisinin olmaması şarttır. İsterlerse de tazminat hakkının sona ereceği mutlak bir süre belirleyebilirler.²⁸³

2. 2004 Protokolü

1982 Protokolü madde 8/a'da yer alan hükümler, uygun bir sıralama ile ifade edilecek olan çeşitli değişikliklerle birlikte; 2004 Protokolü'nün madde 8/a, b ve c bendlerinde yerini almıştır. Bu sözleşmeye göre tazminat hakkı, ölüm ve kişiye verilen zararlar açısından, nükleer hadisenin meydana geldiği tarihten itibaren 30 yıl içinde ve diğer nükleer zararlar açısından, nükleer hadisenin meydana geldiği tarihten itibaren 10 yıl içinde herhangi dava açılmazsa zamanaşımına uğrayacak ya da sona erecektir.²⁸⁴

Sözleşme, kişiye verilen zararlara ya da ölüme ilişkin davalar için nükleer hadise tarihinden itibaren 30 yıllık bir süre ve maruz kalınan diğer tüm nükleer zarar davaları için nükleer hadise tarihinden itibaren 10 yıllık bir süre belirlemektedir. Bu süreler geçtikten sonra, öncesinde yetkili bir mahkemede dava açılmamışsa tazminat hakkı zamanaşımına uğramakta ya da sona ermektedir.²⁸⁵

1982 Protokolü'nde zararlar arasında bir ayırım yapılmaksızın 10 yıl olarak belirlenmiş olan azamî süre; 2004 Protokolü'nde ölüm ve kişiye verilen zararlar

²⁸² Paris Sözleşmesi m. 8/c. Bu düzenleme 1960 tarihli ilk Sözleşme'nin a fıkrasında yer almaktadır, 1964 değişikliği ile fıkraların yer değiştirmesi nedeniyle, 1964 değişikliği neticesinde c fıkrası olarak madde metninde yer almış ve metin son halini almıştır.

²⁸³ Expose des motifs paragraf 47.

²⁸⁴ 2004 Protokolü m. 8/a.

²⁸⁵ Expose des motifs 2004 paragraf 75.

ile diğer zararlar şeklinde ayırım yapılarak, ölüm ve kişiye verilen zararlar açısından 30; diğer zararlar açısından ise, 10 yıl olarak belirlenmiştir. Mağdurlar açısından bedeni zararların çok sonraya kadar kendini göstermeyeceği göz önüne alınarak kişiye verilen zararlar için tazminat taleplerinin mala verilen zararlardan daha uzun bir zamanaşımı süresine sahip olması makul görülmektedir.²⁸⁶ Ayrıca, 1982 Protokolü'nde 10 yıllık sürenin hak düşürücü süre şeklinde kaleme alındığı ifade edilirken; buradaki sürenin zamanaşımı ya da hak düşürücü süre şeklinde belirlenebilmesi noktasında akit taraflara takdir hakkı tanınmıştır. Aşağıda da tekrar ifade edileceği üzere, 1982 Protokolü'nde bu takdir hakkının sadece asgarî süre için tanındığı görülmektedir. 2004 Protokolü ile hem asgarî hem de azamî süreler açısından akit tarafların sürelerin niteliğini zamanaşımı ya da hak düşürücü süre şeklinde belirmelerine olanak tanınmasının yerinde olduğu söylenebilmektedir.

Taraf devletlere gerekli şartları sağlamaları koşuluyla, sözleşmede belirlenmiş olan azamî süreden daha uzun bir süre belirleyebileceklerine ilişkin 1982 Protokolü madde 8/a'da yer alan hüküm, 2004 Protokolü'nde aynı maddenin b fıkrasında yerini almıştır. Sorumlu işletenin nükleer tesisinin bulunduğu akit tarafça bu maddenin a fıkrasının (i) ya da (ii) bendlerinde belirtilen sürelerin sona ermesinden sonra ve bu fıkrada zikredilen daha uzun süre zarfında açılan tüm tazminat davalarına ilişkin olarak işletenin sorumluluğunu karşılamak için önlemler alındığı takdirde; iç hukukta bu maddenin a fıkrasının (i) ve (ii) bendlerinde belirlenmiş olandan daha uzun bir süre belirlenebilecektir.²⁸⁷ Söz konusu hükümdede yapılmış olan değişikliğin 2004 Protokolü'nün a fıkrasında zikredilen 10 ve 30 yıllık sürelerden kaynaklandığı görülmektedir. Taraf devletler 1982 Protokolü'nde olduğu gibi belirlenecek daha uzun bir süre için gerekli teminatları sağlayarak bu sürelerden daha uzun bir süre belirlemek hususunda takdir hakkına sahiptir. Yukarıda 1982 Protokolü madde 8/a'da ve 2004 Protokolü madde 8/b'de zikredildiği üzere, akit taraflar bu hükümlere istinaden daha uzun bir süre ihdas etmişlerse; bu süre zarfında açılmış olan bir tazminat davası, kişiye verilen zararlar veya ölümle ilgili olarak 30 yıl içerisinde ve diğer tüm nükleer zararlarla ilgili olarak 10 yıl içerisinde işletene karşı dava açmış olan herhangi bir kişinin bu sözleşme kapsamındaki tazminat hakkını hiçbir şekilde etkilemeyecektir.²⁸⁸

²⁸⁶ Expose des motifs 2004 paragraf 74. Bu cümle haricinde Expose des Motifs 47'de yer alan ifadeler aynı şekilde bu paragrafta da yer almaktadır.

²⁸⁷ 2004 Protokolü m. 8/b.

²⁸⁸ 2004 Protokolü m. 8/c.

Yukarıda zikredildiği üzere 1982 Protokolü'nde akit tarafça gerekli şartları sağlayarak daha uzun bir azamî süre yani, 10 yıldan fazla bir süre belirlenmiş olması durumunda; bu süre içerisinde açılmış olan tazminat davasının 10 yıllık süre zarfında kişiye verilen zararlar ya da ölüme ilişkin olarak dava açmış olan herhangi bir kişinin bu sözleşmeye istinaden sahip olduğu tazminat hakkını etkilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Yani, bu hüküm ile 10 yıllık süre içerisinde kişiye verilen zararlara istinaden dava açmış olan kişilerin tazminat hakları, iç hukukta belirlenmiş olan daha uzun süre zarfında hem kişiye hem de mala verilen zararlara istinaden dava açmış olan kişilerin tazminat haklarından öncelikli hale getirilmiştir. 2004 Protokolü'nde ise, sözleşmede belirlenmiş olan 10 ve 30 yıllık süreler zarfında hem kişiye hem de mala verilen zararlara istinaden dava açmış olan kişilerin tazminat hakları, iç hukukta söz konusu zararlar için belirlenmiş olan daha uzun süre zarfında gerek kişiye gerekse de mala verilen zararlara istinaden dava açmış olan kişilerin tazminat haklarından öncelikli hale getirilmiştir. Sözleşme bu düzenleme ile bir yandan burada belirlenmiş olan süreler zarfında hak aranmasını teşvik ederken bir yandan da akit taraflara daha uzun bir süre tesis etmelerini salık vererek mümkün merteye tüm mağdurların zararlarının karşılanmasını arzu ettiğini dile getirmektedir. Buradaki öncelik mevzusunun, meydana gelecek zararın büyüklüğü nispetinde eldeki mevcut teminatın sınırlı olabileceği ihtimaline karşı mağdurları koruma isteğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Nitekim, sözleşmede zikredilen süre zarfında açılan davalar açısından nükleer hadise ile nükleer zarar arasında nedensellik bağının kurulmasının da nispeten daha kolay olacağı düşünülmektedir.

Sözleşme uyarınca, akit taraflarca iç hukukta bu maddenin a ve b fıkraları uyarınca belirlenen sürelerin aşılması şartıyla; zarar gören kişinin hem nükleer zararı ve hem de sorumlu işleteni öğrendiği ya da makul olarak öğrenmesi gerektiği tarihten itibaren sözleşmedeki tazminat hakları için 3 yıldan az olmayacak bir hak düşürücü süre ya da zamanaşımı süresi belirlenebilecektir.²⁸⁹

Devletler, zarar ve sorumlu işletenin mağdur tarafından öğrenildiği ya da makul olarak öğrenilmesi gerektiği tarihten itibaren 3 yıldan daha az olmaması kaydıyla ve madde 8/a'ya göre belirlenmiş olan 10 ve 30 yıllık sürelerin de aşılması şartıyla; tazminat haklarının zamanaşımına uğraması ya da sona ermesi açısından 3 yıldan az olmayan daha kısa bir süre belirleyebilecektir. Bu

²⁸⁹ 2004 Protokolü m. 8/d.

daha kısa süre, durumun gereklerine göre, salt yargı dışı bir taleple (bu kabul edilmiş ise), durdurulabilen ya da kesintiye uğratılabilen klasik bir zamanaşımı süresi olarak belirlenebilecektir. Ancak, söz konusu durdurma ya da kesintinin süreyi 10 ya da 30 yıldan daha fazla uzatma etkisine sahip olmaması şarttır. Diğer yandan bu daha kısa süre, sonrasında tazminat hakkının sona erdiği mutlak bir süre de olabilecektir.²⁹⁰

Yukarıda da zikredildiği üzere bu hüküm 1982 Protokolü'nde madde 8/c'de yer almaktaydı. 1982 Protokolü'nde asgarî süre kural olarak en az 2, en fazla 10 yıl olarak belirlenebilecekken; 2004 Protokolü'nde ise, kural olarak en az 3, nükleer zararın türüne göre de en fazla 10 ya da 30 yıl olarak belirlenebilecektir. Bu konuda devletler takdir hakkına sahiptir. Tabiki b fıkrası uyarınca daha uzun süreler için gerekli teminatı sağlayarak daha uzun sona erme ya da zamanaşımı süreleri belirleyen devletler açısından asgarî süreler en fazla belirlenmiş olan bu süreler kadar olabilecektir.

3. 7381 Sayılı Kanun

İşletenin sorumluluğu zaman bakımından sınırlandırılmıştır. Nükleer zararların karşılandığı hâller hariç, bu bölümde belirlenen sorumluluğa ilişkin tazminat talepleri nükleer zarar gören kişinin zararı ve sorumlu kişiyi öğrendiği tarihten itibaren azamî zamanaşımı süresi henüz tamamlanmamışsa, 3 yıl geçmekle zamanaşımına uğrayacaktır.²⁹¹ Can kaybı ile kişilerin sağlığına verilen zararlarla ilgili tazminat talepleri her hâlde nükleer hadisenin gerçekleştiği tarihten itibaren 30 yılın, diğer nükleer zararlarla ilgili tazminat talepleri nükleer hadisenin gerçekleştiği tarihten itibaren 10 yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrayacaktır.²⁹²

Bu başlık altında sorumluluğun zaman bakımından sınırlandırılmasına ilişkin yapılan düzenlemeler Paris Sözleşmesi ilke ve hükümlerine uygundur.

F. Yargılama Yetkisi, Uygulanacak Hukuk ve Kararların İcrası

Nükleer sorumluluk hukukunda genellikle davacıya davasını açmak için yargı yeri seçimine imkân veren geleneksel hukuk kurallarından farklı olarak tek bir yetkili mahkemenin belirlenmesinin tercih edildiği görülmektedir.²⁹³ Ulusla-

²⁹⁰ Expose des motifs 2004 paragraf 76.

²⁹¹ NDK, m. 19/3.

²⁹² NDK, m. 19/4.

²⁹³ Reyners, "The International Nuclear Energy Law Framework: An Outlook", s. 271.

rarası nükleer sorumluluk hukuku düzenlemeleri kabul edilirken cevaplanması gereken ilk soru, “Sınıraşan zararlar sonuçlanan bir kaza halinde nükleer zarar tazminat taleplerini yargılamak ve karara bağlamak için yargılama yetkisi hangi ülkenin mahkemelerine ait olacaktır?” sorusu olmuştur. Bu soruyu hem Paris Sözleşmesi hem de Viyana Sözleşmesi yalnızca kazanın meydana geldiği ülkenin mahkemelerinin nükleer zarar tazminat taleplerini yargılama yetkisine sahip olduğu; kazanın taraf olmayan bir devlette meydana gelmesi halinde de yargılama yetkisinin sorumlu işletenin nükleer tesisinin bulunduğu devletin mahkemelerine ait olduğu şeklinde cevaplamaktadır.²⁹⁴ Yetkili mahkemeler, tazminat taleplerinin karara bağlanmasında ilgili sözleşmeleri ve kendi ulusal hukukunu uygulayacaktır. Ve bu mahkemeler tarafından verilen kararlar aynı sözleşmeye taraf olan tüm diğer akit taraflarda icra edilebilir olacaktır.²⁹⁵

İlkenin yargılama yetkisi, uygulanacak hukuk ve kararların icrası olmak üzere üç ayrı alt başlık altında ele alınması uygun görülmüştür. 7381 Sayılı Kanun'da yalnızca yargılama yetkisi hüküm altına alınmıştır. Bu düzenlemeye ilgili alt başlık altında yer verilmiştir. Kanunda uygulanacak hukuk ve kararların icrasına karşılık gelecek bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durum bir eksiklik teşkil etmemektedir. Kaldı ki madde 12/1'de de hüküm altına alındığı üzere nükleer hadiselerden kaynaklanan nükleer zararlar hakkında bu Kanunda hüküm bulunmayan hâllerde Paris Sözleşmesi hükümleri uygulanacaktır.

1. Yargılama Yetkisi

Madde 13'te aksi belirtilmedikçe, madde 3, 4 ve 6/a kapsamındaki davalar için yargı yetkisi, sadece ülkesinde nükleer hadisenin meydana geldiği akit taraf mahkemelerine aittir.²⁹⁶ Bu sözleşmeye göre mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit taraf, her bir nükleer hadiseden kaynaklanan nükleer zararların tazmininde mahkemelerinden sadece birinin yetkili olmasını sağlayacaktır ve bu mahkemenin seçimi açısından kriterler söz konusu akit tarafın iç hukuku tarafından belirlenecektir.²⁹⁷ Brüksel Ek Sözleşmesi madde 9/b'ye göre akit taraflar,

²⁹⁴ A. Cherf, “The NLI Curriculum: A Comprehensive Programme on Nuclear Law”, içinde **Nuclear Law Institute a Collective View on a Decade of Capacity Building and Development in Nuclear Law**, International Atomic Energy Agency, 2022, s. 19.

²⁹⁵ Schwartz, 2022, s. 417-418, Reyners, “The International Nuclear Energy Law Framework: An Outlook”, s. 271.

²⁹⁶ Paris Sözleşmesi m. 13/a.

²⁹⁷ Paris Sözleşmesi m. 13/h.

madde 3'te yer alan fonlar açısından zarar görenlerin tazminat talepleri için ayrı yargısal usuller belirleyememektedir. Yani, akit taraflar birinci kademe sorumluluk miktarına kadar olan talepler için adli yargı yoluna, ikinci ve üçüncü kademelerdeki sorumluluk miktarlarına kadar olan talepler için idari yargı yoluna başvurulması şeklinde düzenlemeler yapamayacaklardır.²⁹⁸ Yani burada ilk kademe için adli yargının yetkili olacağı düşünüldüğünden devlete yönelik talepler için de yine adli yargı yetkili olacaktır denilebilmektedir.

Yetkili mahkeme, hem doğrudan zarar gören kişiler tarafından işletene karşı açılacak davaları hem de nakliye alanındaki uluslararası sözleşmelere ya da taraf olmayan bir devletin iç hukukuna göre nükleer zarar için tazminat ödemiş ve bu şekilde tazmin etmiş olduğu kişinin haklarını halefiyet yoluyla elde etmiş olan sorumlu olabilecek kişiler tarafından işletene karşı açılacak davaları ele alacaktır. Yetkili mahkemenin yargı yetkisine sahip mahkemenin iç hukukunun böyle bir durum için doğrudan bir dava hakkı tanımış olduğu durumlarda ya işletene alternatif ya da ona ek olarak sigortacıya veya malî güvence sağlayan diğer kişilere karşı açılacak olan tüm davaları ele alması amaçlanmıştır. Ancak, sözleşmede madde 6/f'ye göre bir işletenin rücu hakkına ya da müşterek ve müteselsil sorumluluk halinde bir işleten tarafından diğer işletenlere karşı açılan katkı payına ilişkin davalar için sözleşmede mahkeme tayin edilmemiştir. Bu durumlar ulusal hukuk tarafından karara bağlanacaktır.²⁹⁹

Genel kural, yukarıda da zikredildiği üzere nükleer zarar tazminat taleplerini yargılamak için yalnızca ülkesinde nükleer hadisenin meydana geldiği akit taraf mahkemelerinin yargı yetkisine sahip olmasıdır. Ayrıca, mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan akit taraf, her bir nükleer hadiseden kaynaklanan nükleer zarar tazminat talepleri hakkında mahkemelerinden yalnızca birinin yargı yetkisine sahip olmasını ve söz konusu akit tarafın ulusal hukuku tarafından hangi kriterlere göre o tek mahkemenin seçileceğinin³⁰⁰ belirlenmesini sağlama-

²⁹⁸ Necip Kağan Kocaoğlu, "Nükleer Tesis İşletenin Hukuki Sorumluluğu: Karşılaştırmalı ve Uluslararası Özel Hukuk Analizi", *Ankara Barosu Dergisi*, 2010, s. 103, dipnot 360.

²⁹⁹ Expose des motifs paragraf 57, Expose des motifs 2004 paragraf 97.

³⁰⁰ 03.10.1990 tarihinde Nükleer Enerji Yönetim Kurulu "Akit taraflar, ulusal mevzuatlarını revize ederken, her nükleer hadiseden kaynaklanan nükleer zarar için Paris Sözleşmesi'ne göre tazminat konusunda karar vermek için tek bir yetkili mahkeme sağlanmasını, bu tespit için kriterlerin ulusal mevzuat tarafından kararlaştırılması gerektiğini" tavsiye eden [NE/M(90)2] sayılı tavsiye kararını kabul etti. Bu tavsiye kararı, 12.02.2004 tarihli Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren Protokol tüm akit taraflar için yürürlüğe girdiği zaman hükümsüz kalacağı ve iptal edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bkz. Expose des motifs 2004 dipnot 26.

lıdır.³⁰¹ 2004 Protokolü ile madde 13'e eklenen yeni bir h fıkrası ile ülkesinde nükleer hadise meydana gelen akit tarafın mahkemelerinden birinin yargı yetkisine sahip olmasının sağlanması ve bu mahkemenin nasıl seçileceğinin ulusal hukukça hüküm altına alınması gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu düzenleme, 1982 Protokolü'nde yer almamaktadır. Yalnızca, kararların yeknesaklığının ve tazminatın adil dağılımının sağlanmasına istinaden NEA Yönetim Kurulu'nun almış olduğu 03.10.1990 tarihli ve NE/M(90)2 sayılı tavsiye kararı³⁰² bulunmaktadır. Bu kararda da Yönetim Kurulu, akit taraflara ülke içinde tek bir yetkili mahkemenin tespitini önermiştir.³⁰³ 2004 Protokolü ile bu hüküm, sözleşme metninde de yerini almış ve artık akit taraflar açısından bağlayıcılık kazanmıştır.

7381 Sayılı Kanun'da yetkili mahkeme madde 20'de hüküm altına alınmıştır. Bu hüküm uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti egemenlik alanında gerçekleşen bir nükleer hadise ile ilgili olarak veya Paris Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tarafı olduğu 21.09.1988 tarihli Viyana ve Paris Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin Ortak Protokol uyarınca Türk mahkemelerinin yargılama yetkisinin söz konusu olduğu hâllerde, sadece Türkiye Cumhuriyeti mahkemeleri yetkilidir.³⁰⁴ Bu hüküm uyarınca Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerinin yetkili olması hâlinde Ankara mahkemeleri kesin yetkilidir.³⁰⁵ 7381 Sayılı Kanun'da yetkili mahkemenin tespitine ilişkin yapılan düzenlemeler Paris Sözleşmesi ilke ve hükümlerine uygundur.

³⁰¹ Expose des motifs 2004 paragraf 93.

³⁰² "Yönetim Kurulu, Paris Sözleşmesi akit taraflarına, ulusal mevzuatlarını gözden geçirirken, her bir nükleer hadiseden kaynaklanan nükleer zarar için Paris Sözleşmesi kapsamında tazminata karar vermeye yetkili olacak tek mahkeme belirlenmesini tavsiye eder, bu belirleme için kriterler, ulusal mevzuat tarafından kararlaştırılmalıdır. Paris Sözleşmesi m. 13/a her bir nükleer hadiseyle ilişkin tazminat davaları ile ilgili yargı yetkisinin bir akit tarafın mahkemelerine ait olmasını öngörmesine rağmen, o akit tarafın mahkemelerinden yalnızca birisinin yargı yetkisine sahip olmasını ayrıca zorunlu kılmaz. Expose des motifs, bu hükmün tazminat fonlarının adil taksimini kolaylaştırmak için kabul edilmiş olduğunu ifade eder. Bu tavsiye kararı, bu meselenin ulusal düzeyde ortaya çıktığını kabul ederek, bu amacı gerçekleştirmeyi amaçlar" Bkz. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_79235/paris-convention-decisions-recommendations-interpretations-1990?details=true&id=pl_79235&preview=true (16.05.2022).

³⁰³ Schwartz, 2010, s. 321, Hekim, "Nükleer Enerji Alanında Hukuki Sorumluluk", s. 391.

³⁰⁴ NDK, m. 20/1.

³⁰⁵ NDK, m. 20/2.

2. Uygulanacak Hukuk

Bu Sözleşme; uyuşma, ikamete ya da mutad meskene dayalı hiçbir ayırım yapılmaksızın uygulanacaktır.³⁰⁶ “Ulusal/iç hukuk” ve “ulusal mevzuat”, bu sözleşme uyarınca nükleer bir hadiseden kaynaklanan talepler ile ilgili kanunlar ihtilafı kuralları hariç olmak üzere³⁰⁷, yargı yetkisine sahip olan mahkemenin hukuku ya da ulusal mevzuatı anlamına gelmektedir. Bu hukuk ya da mevzuat, bu sözleşme tarafından özel olarak düzenlenmeyen hem esasa ve hem de usule ilişkin bütün meselelere tatbik edilecektir.³⁰⁸ Bu hukuk ve mevzuat; uyuşma, ikamete ya da mutad meskene dayalı hiçbir ayırım yapılmaksızın uygulanacaktır.³⁰⁹

Ulusal/iç hukuk ve ulusal mevzuat, bu tür taleplere ilişkin kanunlar ihtilafı kuralları hariç olmak üzere, sırasıyla nükleer zarar tazminat talepleri hakkında yargı yetkisine sahip mahkemenin hukuku ve mevzuatı anlamında sözleşmede tanımlanmış olan kavramlardır. Kanunlar ihtilafı kurallarının hariç tutulması, yetkili mahkemeyi uluslararası özel hukuk meselelerini tespit etme hakkından mahrum etmez. Ancak, bu hariç tutma mahkemenin yalnızca sözleşmede hüküm altına alınmamış meselelere uluslararası özel hukuk kurallarını uygulama yetkisine sahip olduğunu açıkça teyit etmekte ve önemle belirtmektedir.³¹⁰

3. Kararların İcrası

Mahkeme kararlarının tenfizi m. 13/i’de hüküm altına alınmaktadır. Bu hüküm uyarınca yetkili mahkeme tarafından vicahen ya da gıyaben alınan kararlar, bu mahkeme tarafından uygulanan hukuk kurallarına göre icra edilebilir

³⁰⁶ Paris Sözleşmesi m. 14/a.

³⁰⁷ 1982 Protokolü’nde bu fıkra şu şekilde yer almaktaydı; “Ulusal/iç hukuk” ve “ulusal mevzuat”, nükleer bir hadiseden kaynaklanan talepler ile ilgili, bu sözleşme uyarınca yargılama yetkisine haiz mahkemenin ulusal/iç hukuku ya da ulusal mevzuatı anlamına gelmektedir. Ve söz konusu hukuk ya da mevzuat, iş bu sözleşme ile özel olarak hüküm altına alınmamış hem esasa hem de usule ilişkin bütün meselelere tatbik edilecektir.” 1982 Protokolü’nde madde metninde sözleşmede yapılmış olan ulusal hukuk ve ulusal mevzuat tanımında herhangi bir istisani duruma yer verilmezken; 2004 Protokolü’nde bu kavramlar tanımlanırken kanunlar ihtilafı kurallarının bu tanımlar dahilinde olmadığı hüküm altına alınmıştır. 1982 tarihli Exposé des motifs’de “sözleşmeye aykırı olmayan milletlerarası özel hukuk kuralları da dahil olmak üzere” ifadesine yer verilmişti, 2004 Protokolü’nde madde metninde kanunlar ihtilafı kuralları ulusal/iç hukuk ve ulusal mevzuatı tanımından hariç tutulmuştur.

³⁰⁸ Paris Sözleşmesi m. 14/b.

³⁰⁹ Paris Sözleşmesi m. 14/c. Bu hüküm, hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Ayrıca bkz. Exposé des motifs paragraf 60, Exposé des motifs 2004 paragraf 102.

³¹⁰ Exposé des motifs 2004 paragraf 103.

hale geldiğinde ve ilgili akit taraf tarafından gerekli görülen işlemler tamamlanır tamamlanmaz tüm diğer akit taraf ülkelerinde icra edilebilir olacaktır. Davanın esasları, yeniden yargılamanın konusu yapılamaz. Yukarıdaki zikredilen hükümler ara kararlara uygulanmaz.³¹¹

Tek bir mahkeme kavramı, bu mahkemede verilen nihaî kararların esasa ilişkin yeniden incelenmesine gerek olmaksızın tanınması ve diğer ülkelerde icra edilebilmesinin sağlanması ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Bundan dolayı, söz konusu nihaî kararlar, gerekli formaliteler yerine getirilir getirilmez diğer akit tarafların tümünde icra edilebilecektir.³¹²

G. Ayrımcılık Yapmama

Mağdurların nükleer zarar taleplerinin karara bağlanması için mahkemeleri yargı yetkisine sahip olan devletin, taraf olduğu uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmelerini ve kendi ulusal hukukunu mağdurların uyuşuna, ikametgahına ya da mutad meskenine dayalı bir ayırım yapmaksızın uygulaması gerektiği kabul edilmiştir.³¹³ Bu şekilde bir hükmün herhangi bir ülkenin iç hukukunda bulunmasına ihtiyaç bulunmamaktadır.³¹⁴ Bu ilke, kazanın meydana geldiği devlet dışındaki devletlerde bulunan mağdurlar ile kazanın meydana geldiği devlette bulunan mağdurlara aynı şekilde muamele edilmesini sağlamaktadır.³¹⁵

Bu ilke yukarıda uygulanacak hukuk başlığında da ifade edildiği üzere m. 14/c'de hüküm altına alınmaktadır. "Ulusal hukuk/iç hukuk ya da ulusal mevzuat uyuşuğa, ikamete ya da mutad meskene dayalı hiçbir ayırım yapılmaksızın uygulanacaktır.³¹⁶ Yetkili mahkeme; uyruk, ikamet ya da mutad meskene dayalı herhangi bir ayırım yapmaksızın sözleşme hükümlerini uygulamalıdır. Aynı şekilde, sözleşmede özel olarak düzenlenmeyen tüm esasa ve usule ilişkin meselelere uygulanan ulusal/iç hukuk ya da mevzuat da uyruk, ikamet ya da mutad meskene dayalı herhangi bir ayırım yapılmaksızın uygulanmalıdır.³¹⁷

³¹¹ Bu hüküm bu haliyle 1960 tarihli Sözleşme'de madde 13/e'de yer almaktadır. 1964 Ek Protokolü ile aynı maddenin d fıkrası şeklinde sözleşme metninde yerini almıştır.

³¹² Expose des motifs paragraf 58, Expose des motifs 2004 paragraf 99.

³¹³ Cherf, 2022, s. 19.

³¹⁴ Schwartz, 2022, s. 418.

³¹⁵ Stoiber - Baer - Pelzer - Tonhauser, 2003, s. 115.

³¹⁶ Paris Sözleşmesi m. 14/c. Bu hüküm, hiçbir değişikliğe uğramamıştır.

³¹⁷ Expose des motifs paragraf 60, Expose des motifs 2004 paragraf 102.

7381 Sayılı Kanun'da bu ilkeye karşılık gelecek bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durum bir eksiklik teşkil etmemektedir. Kaldı ki m. 12/1'de de hüküm altına alındığı üzere nükleer hadiselerden kaynaklanan nükleer zararlar hakkında bu Kanunda hüküm bulunmayan hâllerde Paris Sözleşmesi hükümleri uygulanacaktır.

SONUÇ

Nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımı kendine özgü riskler ihtiva etmektedir. Nükleer bir hadise yaşandığında büyük çapta zararlar meydana gelebilmekte ve bu hadiselerin sınıraşan etkileri söz konusu olmaktadır. Nükleer endüstrinin gelişmesinin ve sınırın her iki tarafında yer alan mağdurların etkili ve eşit bir şekilde korunmasının sağlanması için bir çözüm bulunmasına ihtiyaç duyulmuştur. Çözüm bulunması gereken bir başka durum maruz kalınan nükleer zararlardan dolayı tazminat taleplerini ele almak için hangi ülke mahkemelerinin yetkili olacağı, bunlara hangi ülke hukukunun uygulanacağıdır. Malî güvence sağlanması için uluslararası sigorta şirketleri arasında iş birliğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenlerle uluslararası nükleer sorumluluk rejimi oluşturulmuştur.

Uluslararası nükleer sorumluluğun temelini, esasen Paris Sözleşmesi, Viyana Sözleşmesi ve Nükleer Zararların Ek Tazmini Sözleşmesi oluşturmaktadır. Sözleşmeler yapılan protokollerle değişikliklere uğramıştır. Brüksel Ek Sözleşmesi'de Paris Sözleşmesi kapsamında sağlanması gereken tazminat tutarına ek fonlar sağlamak üzere ihdas edilmiştir.

Uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmeleri 7 temel ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler, münhasır sorumluluk, kusursuz sorumluluk, zorunlu malî güvence, sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılması, sorumluluğun zaman bakımından sınırlandırılması, yargılama yetkisi, uygulanacak hukuk ve kararların icrası ile ayrımcılık yapmama şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ilkeler Paris Sözleşmesi'nin kabul edilmesinden bu yana tüm uluslararası nükleer sorumluluk sözleşmelerinde yer almıştır. Sözleşmenin amacı, taraf ülkelerde bulunan nükleer tesislerin işletilmesi ve nükleer maddelerin nakliyesi sırasında zararların ortaya çıkmasının önlenmesi ve mevcut ülkedeki ve diğer ülkelerdeki üçüncü şahısların zarar görmesi halinde bu zararların tazmin edilmesini sağlayan uluslararası bir rejim kurmaktır. "Üçüncü şahıs" kavramı, nükleer tesiste ya da nakliye sırasında kazanın meydana geldiği nükleer tesisin işleteni ya da bu nükleer tesis ile bağlantılı olarak kullanılacak mal, hizmet ve teknoloji tedarikçisi

dışındaki herhangi bir kişiyi nitelemektedir. Üçüncü şahıs, nükleer tesisin içinde ya da dışında olabilir ve bu itibarla bu kavram, kazanın meydana geldiği nükleer tesisin işleteninin çalışanlarını da kapsamaktadır.

Paris Sözleşmesi uyarınca nükleer tesisin işleteni, tesisinde ya da nükleer maddelerin nakliyesi sırasında meydana gelen hadiselerden kaynaklanan nükleer zararlardan münhasıran sorumludur.

İşleten, yetkili resmî makam tarafından nükleer bir tesisin işleteni olarak atanmış ya da tanınmış kişidir. İşletenin atanma ya da tanınması usulü iç hukuka tabidir. Paris Sözleşmesi uyarınca, nükleer bir tesis işleteni kusurlu olup olmadığının bakılmaksızın meydana gelen nükleer zararlardan sorumludur.

Paris Sözleşmesi uyarınca, nükleer tesis işleteninin sorumluluğu miktar bakımından sınırlandırılmıştır. İşletenin asgarî sorumluluk tutarı 700 milyon Euro'dur. Akit taraflar, düşük riskli nükleer tesisler ve nakliye faaliyetleri için daha düşük bir sorumluluk tutarı belirleyebilecektir. Bu tutar, düşük riskli tesisler için asgarî 70 milyon Euro ve düşük riskli nakliye faaliyetleri için ise, asgarî 80 milyon Euro'dur. İşletenin bu tutarlara eşdeğer bir malî güvence sağlaması ve bunu muhafaza etmesi gerekmektedir. Bazı akit taraflar sorumluluğu miktar bakımından sınırlandırmamışlardır. Sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılmadığı akit taraflar için de sınırlı malî güvence sağlanması gerekmektedir. Bu devletler açısından malî güvence tutarı asgarî 700 milyon Euro ya da düşük riskli tesis ve faaliyetler için belirlenen asgarî tutarlar kadar olmaktadır. Paris Sözleşmesi akit taraflarının işletenin malî güvencesinin bulunmadığı ya da yetersiz kaldığı durumlarda belirlenmiş olan sorumluluk tutarına kadar nükleer zarar taleplerini karşılaması gerekmektedir. Bu taleplerin karşılanması için ek fonlar sağlanması ve sözleşme kapsamına girmeyen zarar taleplerinin de sözleşme kapsamına alınarak bu zararların da ek fonlardan karşılanması noktasında devletlerin takdir hakkı bulunmaktadır. Devletler tarafından bu yönde adımlar atılması mağdurların zararlarının zamanında ve etkili bir şekilde karşılanması adına yerinde olacaktır.

Nükleer bir hadiseden kaynaklanan nükleer zararlardan işleten her bir nükleer hadise için asgarî 700 milyon Euro tutarına kadar kusuruna bakılmaksızın sorumludur ve bu sorumluluğu teminat altına almak için malî güvence sağlamalı ve bu güvenceyi muhafaza etmelidir.

Paris Sözleşmesi uyarınca yargı yetkisi, nükleer hadisenin meydana geldiği akit taraf mahkemelerine aittir. Söz konusu akit taraf, nükleer hadiseden kay-

naklanan nükleer zararların tazmini için mahkemelerinden yalnızca birinin yetkili olmasını sağlayacaktır. Bu mahkemenin seçiminin nasıl yapılacağı bu akit tarafın iç hukuku tarafından belirlenecektir. 1982 Protokolü'nde tek bir yetkili mahkemenin belirlenmesine ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktaydı. Kararların yeknesaklığının ve tazminatın adil dağılımının sağlanması için Yönetim Kurulu'nun bu yönde bir tavsiye kararı bulunmaktaydı. Bu açıdan bu hükmün açıkça sözleşme metninde yer alması yerinde olmuştur. Sözleşme, uyruğa, ikametgaha ya da mutad meskene dayalı hiçbir ayırım yapılmaksızın uygulanacaktır. Yetkili mahkemenin hukuku, bu sözleşmede hüküm altına alınmamış esasa ve usule ilişkin tüm meselelere tatbik edilecektir. Yetkili mahkeme tarafından alınan kararlar kesinleştikten sonra diğer tüm akit taraflarda icra edilebilir olacaktır.

Sözleşmenin dayandığı temel ilkeler çerçevesinde Türkiye açısından değerlendirmelerde bulunacak olur isek, 08.03.2022 tarihine kadar Türkiye'nin nükleer zararlardan hukuki sorumluluğu ele alan müstakil bir kanunu bulunmamaktaydı. Bu durum haklı olarak Türkiye'ye yöneltilmiş en büyük eleştirilerden birini teşkil etmekteydi. 5710 sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun m. 5/5'te "*Nükleer yakıt, radyoaktif madde veya radyoaktif atık taşınırken veya santralde bir kaza olması durumunda 29.07.1960 tarihli Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Kanuni Sorumluluk Hakkındaki Paris Sözleşmesi ve ek değişiklikleri ile diğer ulusal ve uluslararası mevzuat hükümleri uygulanır.*" hükmü yer almaktaydı. Anayasa madde 90/V uyarınca "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir...*" hükmü gereğince söz konusu anlaşma Türk Hukuku açısından kanun hükmünde olsa ve Paris Sözleşmesi doğrudan uygulanabilir hükümlere haiz olsa da madde 5/5'te yer alan hüküm bu meseleye ilişkin bir çözüm sağlamamaktaydı. Zira, Paris Sözleşmesi'nin bazı hükümleri doğrudan uygulanabilir olsa da bazı hükümleri taraf devletlere takdir hakkı tanımaktadır ve bu alanda yapılmış iç hukuk düzenlemelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bu konuda müstakil bir kanunî düzenleme yapılması elzemdi. Nitekim, 05.03.2022 kabul tarihli 7381 Sayılı Nükleer Düzenleme Kanunu, 08.03.2022 tarihinde 31772 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun beşinci bölümünde nükleer zararlara ilişkin hukuki sorumluluk düzenlenmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte nitekim bu alandaki eksiklik giderilmiştir.

7381 sayılı Kanun uyarınca, işleten nükleer zararlardan ve tazminatların ödenmesinden, nükleer hadisenin meydana gelmesinde kendisinin, personelinin ve tesisle ilgili teknoloji, mal ve hizmet sağlayanların kusuru bulunup bulunmadığına bakılmaksızın sorumludur. Sözleşmeye paralel olarak ve söz konu-

su kanun uyarınca sorumluluk yalnızca işletene yöneltilmiş ve kusursuz sorumluluk şeklinde düzenlenmiştir. Sözleşme uyarınca işletenin atanma ya da tanınması usulü iç hukuka tabidir. Bu hüküm uyarınca, nükleer hadiselerden kaynaklanan nükleer zararlar hakkında; Nükleer Düzenleme Kurumu tarafından veya ülkesindeki makamlar tarafından bir nükleer tesisi işletmek üzere yetkilendirilmiş tüzel kişi, nükleer tesis işletmek için verilecek lisans alınmadan önceki dönemde nükleer tesisi kuran tüzel kişi, nükleer tesisi işletmek için verilen lisans iptalinden sonra yeni bir işleten belirlenene kadar olan dönemde lisansı iptal edilen tüzel kişinin işleten olarak kabul edileceği hüküm altına alınmıştır.

Sözleşmeye paralel şekilde nükleer zararın tazmininin şeklinin ve tutarının kusursuz ve münhasır sorumluluk ilkesi esas alınarak, 11.01.2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri uyarınca tayin edileceği hüküm altına alınmıştır.

Sözleşme ile paralel bir şekilde 7183 sayılı Kanun uyarınca işletenin sorumluluk tutarı, her bir nükleer hadise için 700 milyon Euro olarak belirlenmiştir. Düşük riskli nükleer tesisler için 70 milyon Euro, nakliye faaliyetleri için 80 milyon Euro olarak belirlenmiştir. Türkiye, sözleşmeye taraf birçok ülkenin yaptığı gibi bu sorumluluk tutarlarının müteakibiyle ilkesi uyarınca diğer devletlerde uğranılan zararlar için belirlenmiş olan tutarlarla sınırlı olarak uygulama hakkını saklı tutmaktadır. İşleten her bir nükleer tesis ya da nakliye faaliyeti için bu tutarlarda Nükleer Düzenleme Kurumu tarafından belirlenen zamanda sigorta ya da başka bir teminat göstermek zorundadır. İşletenin sorumlu olduğu tutar için sigorta sağlanabilmesi adına nükleer sigorta havuzu kurulacağı hüküm altına alınmıştır. Sözleşmeye paralel şekilde işletenin sigorta ya da teminat bulamaması veya işleten tarafından sunulan sigorta ya da teminatın belirlenen miktarlardan az olması durumunda eksik kalan miktarın Cumhurbaşkanınca belirlenecek usul ve esaslara göre karşılanacağı hüküm altına alınmıştır. Aynı şekilde nükleer bir hadise sonrasında mevcut sigorta ya da belirlenen miktarların nükleer zararı karşılamaması durumunda eksik kalan miktar, Cumhurbaşkanınca belirlenecek usul ve esaslar uyarınca karşılanacak ve işletene rücu edilecektir. Nükleer zararın belirlenen sorumluluk tutarlarını aşmasının beklendiği durumlarda nükleer hadisenin meydana geldiği tarihten itibaren en geç iki ay içinde Cumhurbaşkanı tarafından nükleer hadise sonucu meydana gelen nükleer zararların tazmini için yapılacak başvuruları değerlendirmek ve karara bağlamak üzere Nükleer Zarar Tespit Komisyonu kurulacağı hüküm altına alınmıştır. Sözleşme bu şekilde bir komisyon kurulmasına izin vermektedir.

Sorumluluğun miktar bakımından sınırlandırılmasına ilişkin kanunda yer alan hükümler sözleşmede yer alan hükümlere uygundur. Nükleer zararların karşılanması için işletenin sorumluluk tutarı yanında devlet desteği sunulması da yine sözleşme hükümleri ile paraleldir ve bu destek hem işletenler hem de nükleer zarar mağdurları için elzemdendir. Ancak, sorumluluk tutarı sözleşmede belirlenmiş olan asgarî tutar kadar belirlenmiştir. Bu tutar nükleer bir zarar meydana geldiği takdirde oldukça az olacaktır. Birçok devlet bu miktarın üzerinde sorumluluk tutarı belirlemiştir. Her ne kadar bu tutarın nükleer zararı karşılamaya yetmemesi halinde devlet desteği sağlanacağı hüküm altına alınmışsa da işletene yüklenen sorumluluk tutarının artırılması gerekmektedir. Ayrıca, devlet tarafından belirlenecek katkı payları ile işletenler tarafından sorumluluk tutarına ek bir fon oluşturulması yerinde olacaktır. Türkiye Brüksel Ek Sözleşmesi'ne halihazırda taraf değildir. Olası bir nükleer hadise durumunda bu sözleşme kapsamındaki fonlardan yararlanabilmek nükleer zarar mağduru devlet açısından önemli olacaktır. 7381 sayılı Kanun ile belirlemiş olduğu sorumluluk tutarı da dikkate alınarak (700 milyon Euro) Türkiye'nin Brüksel Ek Sözleşmesi'ne taraf olmasının yerinde olacağı kanaati hasıl olmuştur.

İşletenin sorumluluğuna ilişkin tazminat talepleri için asgarî zaman aşımı süresi, nükleer zarara uğrayan kişinin zararı ve sorumlu kişiyi öğrendiği tarihten itibaren 3 yıl; azamî süre ise, ölüm ve kişiye verilen zararlar açısından nükleer hadise tarihinden itibaren 30 yıl, diğer zararlar için 10 yıl olarak belirlenmiştir. Buradaki süreler de sözleşmede yer alan sorumluluğun zaman bakımından sınırlandırılması hükümlerine uygun şekilde hüküm altına alınmıştır. Devletler daha uzun tazmin süreleri belirlemek hususunda takdir hakkına sahiptir. Ancak, kanunda buna ilişkin bir hüküm yer almamaktadır. Kanunda belirlenmiş olan süreleri aşan zarar taleplerinin bir süre belirtilerek devlet tarafından karşılanacağına dair bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır.

Yetkili mahkeme, sözleşmede yer alan hükümlere paralel şekilde hüküm altına alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti egemenlik alanında gerçekleşen bir nükleer hadise ile ilgili olarak veya Paris Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tarafı olduğu 21.09.1988 tarihli Viyana ve Paris Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin Ortak Protokol uyarınca Türk mahkemelerinin yargılama yetkisinin söz konusu olduğu hâllerde sadece Türkiye Cumhuriyeti mahkemeleri yetkilidir. Tek bir yetkili mahkemenin belirlenmesi uyarınca; Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerinin yetkili olması hâlinde Ankara mahkemelerinin kesin yetkili olduğu hüküm altına alınmıştır.

KAYNAKÇA

- AKSAR, Yusuf, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-I**, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 6. bs., Cilt: 1, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021.
- AMEYE, Evelyne, ARREGUÍ - Iñigo Igartua, "National Nuclear Third Party Insurance Pools Revisited from a European Union Competition Law Perspective", **Journal of Energy & Natural Resources Law**, C. 30, S. 3, 2012, ss. 265-300.
- AMPOVSKA, Marija, "Nuclear Insurance Pools Worldwide: The Role in Nuclear Law", **Balkan Social Science Review**, S. 9, 2017, ss. 7-21.
- AYDOĞDU, Murat, **Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin ve Nükleer Madde Taşıyanın Hukuki Sorumluluğu**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009.
- BELSER, William E., "Untersuchung der in den nationalen Gesetzen und in internationalen Konventionen über die Haftung auf dem Gebiet der Atomenergie gegebenen Lösungen für die den Versicherern zur Deckung dieser Haftpflicht gestellten Probleme", **Colloque Europeen de Droit Nucleaire**, Bericht No. 4, 1966.
- CARROLL, Simon, "Perspective on the Pros and Cons of a Pooling-type Approach to Nuclear Third Party Liability", **Nuclear Law Bulletin**, S. 81, 2018/1, ss. 75-97.
- CHERF, A., "The NLI Curriculum: A Comprehensive Programme on Nuclear Law", içinde **Nuclear Law Institute a Collective View on a Decade of Capacity Building and Development in Nuclear Law**, Vienna, International Atomic Energy Agency, 2022.
- COOK, Helen, **The Law of Nuclear Energy**, Second Edition, London, Thomson Reuters/Sweet&Maxwell, 2018.
- DEMİRCİ, Serdar, "Nuclear Energy and Insurance Problematic of Turkey", **Yıldırım Beyazıt Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2019, ss. 260-302.
- DOST, Süleyman, **Temel Kavramlar, Metinler ve Kararlar Bağlamında Uluslararası Hukukta Adalet**, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2019.
- DUSSART DESART, Roland, "The Reform of the Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy and of the Brussels Supplementary Convention an Overview of the Main Features of the Modernisation of the Two Conventions", **Nuclear Law Bulletin**, S. 75, 2005/1, ss. 7-33.
- EL BARADEİ, Mohamed - NWOUGUGU, Edwin - RAMES, John, "International Law and Nuclear Energy: Overview of the Legal Framework", **IAEA Bulletin**, S. 3, 1995, ss. 16-25.
- ERBAŞI ÇUHADAR, Ayşe Aslıhan, "Uluslararası Nükleer Sorumluluk Rejimi Çerçevesinde Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin Hukuki Sorumluluğu", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 3, 2015, ss. 341-378.
- ERKİNER, Hakkı Hakan, **Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu**, 1. Baskı, İstanbul, Oniki Levha Yayıncılık, 2010.

- GIÖİA, Andrea, "Maritime Zones and the New Provisions on Jurisdiction in the 1997 Vienna Protocol and in the 1997 Convention on Supplementary Compensation", *Nuclear Law Bulletin*, S. 63, 1999/1, ss. 25-38.
- GIÖİA, Andrea, "Damage Giving Rise to Compensation Under the International Nuclear Liability Regime", içinde *Nuclear Law Institute a Collective View on a Decade of Capacity Building and Development in Nuclear Law*, Vienna, International Atomic Energy Agency, 2022, ss. 140-155.
- GÜNEYSU, Gülin, "Nükleer Reaktörlerin Yol Açtığı Zararlardan Doğan Hukuki Sorumluluk", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 41, S. 1, 1990, ss. 207-223.
- HANDRLİCA, Jakob, "European Nuclear Liability Law: Reflecting the Most Recent Developments", *Common Law Review*, S. 12, 2012, ss. 37-46.
- HEFFRON, Raphael J. - ASHLEY, Stephen F. - NUTTALL, William J., "The Global Nuclear Liability Regime Post Fukushima Daiichi", *Progress in Nuclear Energy*, S. 90, 2016, ss. 1-10.
- HEKİM, Burak, "Nükleer Enerji Alanında Hukuki Sorumluluk", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 67, S. 2, 2018, ss. 355-414.
- INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY AGENCY, *The 1988 Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention - Explanatory Text*, IAEA International Law Series No. 5, Vienna, IAEA Publications, 2013.
- INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY AGENCY, *The 1997 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage and the 1997 Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage Explanatory Texts*, IAEA Publications, 2017.
- INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY AGENCY, *The 1997 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage and the 1997 Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage - Explanatory Texts* IAEA International Law Series No. 3 (Revised), Vienna, IAEA Publications, 2017.
- İNAL, Arda, "An Analysis and Discussion on the Concepts of State Responsibility and State Liability in the Context of a Nuclear Accident or Radiological Emergency with Transboundary Effects", *International School of Nuclear Law*, Montpellier, 2016.
- İNAL, Arda, "Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukuki Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesi ve Paris Sözleşmesi'ni Değiştiren 2004 Protokolü'nün Türk Hukukuna Uygulanması", *Türkiye Atom Enerjisi Kurumu*, (Uzmanlık Tezi), Ankara, 2017.
- KAPLAN, Stephen G., "Compensating Damage Arising from Global Nuclear Accidents: The Chernobyl Situation", *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, S. 10, 1988, ss. 241-269.
- KARAUZ, Agah Kürşat, "Nükleer Santral İşletenin Hukuki Sorumluluğu", *Nevşehir Barosu Dergisi*, C. 1, S. 1, 2014, ss. 1-42.
- LAMM, Vanda, "The Protocol Amending the 1963 Vienna Convention", *Nuclear Law Bulletin*, S. 61, 1998, ss. 7-24.

- MCINTOSH, Steven, "Nuclear Liability and Post-Fukushima Developments", içinde ***Nuclear Law: The Global Debate***, Vienna, Asser Press, 2022, ss. 311-335.
- MCRAE, Ben, "Entry into force of the Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage: Opening the Umbrella", ***Nuclear Law Bulletin***, S. 95, 2015/1, ss. 7-25.
- MİHAİ, Elena, "International Civil Liability Regimes for Nuclear, Oil Transport and Industrial Activities", ***University of Calgary Faculty of Law***, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Calgary, 2010.
- MOHAN, M.P. Ram, ***Nuclear Energy and Liability in South Asia Institutions, Legal Frameworks and Risk Assessment Within SAARC***, India, Springer, 2015.
- NOVOTNA, Marianna - VARGA, Peter, "International and Supranational Aspects of Nuclear Liability", ***Faculty of Law of Trnava University in Trnava Law Review***, C. 1, S. 15, 2017, ss. 38-60.
- OĞUZMAN, M. Kemal - ÖZ, M. Turgut, ***Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II***, 17. bs., İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2022.
- ÖZKAHRAMAN, Demet - GÜRBÜZ, Nazlı, "Türk Hukukunda Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğu", ***GSI ARTICLETER***, 2018, ss. 21-40.
- PAZARCI, Hüseyin, ***Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap***, 15. bs., Ankara, Turhan Kitabevi, 2021.
- PELZER, Norbert, "On Modernising the Paris Convention", ***Nuclear Law Bulletin***, S. 12, 1973, ss. 46-59.
- PELZER, Norbert, "Focus on the Future Nuclear Liability Law", ***Journal of Energy&Natural Resources Law***, C. 17, S. 4, 1999, ss. 332-353.
- PELZER, Norbert, "International Pooling of Operators' Funds: An Option to Increase the Amount of Financial Security to Cover Nuclear Liability?", ***Nuclear Law Bulletin***, S. 79, 2007/1, ss. 37-55.
- PELZER, Norbert, "Nuclear New Build - New Nuclear Law?", ***Nuclear Law Bulletin***, S. 84, 2009/2, ss. 5-21.
- PELZER, Norbert, "Main Features of the Revised International Regime Governing Nuclear Liability - Progress and Standstill" içinde ***International Nuclear Law: History, Evolution and Outlook***, OECD NEA, 2010, ss. 355-386.
- PELZER, Norbert, "Safer Nuclear Energy through a Higher Degree of Internationalisation? International Involvement Versus National Sovereignty", ***Nuclear Law Bulletin***, S. 91, 2013/1, ss. 43-88.
- POPOV, Andrey, "Russian Vision of the Problems and Prospects of the International Legal Framework in the Context of Small Modular Reactors and Transportable Nuclear Power Units" içinde ***Nuclear Law the Global Debate***, Vienna, Asser Press, 2022, ss. 57-68.

- QUÉRÉ, Alain, “Challenges Facing the Insurance Industry since the Modernisation of the International Nuclear Third Party Liability Regime”, *Nuclear Law Bulletin*, S. 94, 2014, ss. 77-104.
- RADEZKÍ, Marcus, “Limitation of Third Party Liability: Causes, Implications and Future Possibilities”, *Nuclear Law Bulletin*, S. 63, 1999/1, ss. 7-24.
- REYNERS, Patrick, “The International Nuclear Energy Law Framework: An Outlook”, *German Yearbook of International Law*, S. 56, 2013, ss. 227-280.
- SCHWARTZ, Julia, “Liability and Compensation for Third Party Damage Resulting from a Nuclear Incident” içerisinde *International Law: History, Evolution and Outlook*, OECD Publications, 2010, ss. 307-355.
- SCHWARTZ, Julia A., “Liability and Compensation for Third Party Damage Resulting From a Nuclear Incident”, içerisinde *Principles and Practice of International Nuclear Law*, Nuclear Energy Agency, 2022, ss. 409-444.
- STOİBER, Carlton - BAER, Alec - PELZER, Norbert - TONHAUSER, Wolfram, *Handbook on Nuclear Law*, Vienna, International Atomic Energy Agency, 2003.
- THOMAS, Anthony - HEFFRON, Raphael J., “Third Party Nuclear Liability: The Case of a Supplier in the United Kingdom”, *University of Cambridge Electricity Policy Research Group*: EPGR No: 1205, 2012, ss. 1-41.
- ULUSAN, İlhan, “Türk Hukukunda Nükleer Zararlardan Doğan Hukukî Mesuliyet”, *Prof. Dr. Halit Kemal Elbir’e Armağan*, 1996, ss. 55.

Elektronik Kaynaklar

- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31319/nuclear-liability.
- https://www.iaea.org/sites/default/files/22/06/liability_status.pdf.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_29284/joint-protocol-relating-to-the-application-of-the-vienna-convention-and-the-paris-convention-joint-protocol.
- https://www.iaea.org/sites/default/files/22/06/supcomp_status.pdf.
- <https://pris.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/OperationalReactorsByCountry.aspx>.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31798.
- https://www.iaea.org/sites/default/files/22/06/liability_status.pdf.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_20196/paris-convention-on-third-party-liability-in-the-field-of-nuclear-energy-paris-convention-or-pc.
- <http://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-ratification.html>.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31798/paris-convention-latest-status-of-ratifications-or-accession.
- <https://www.tenmak.gov.tr/uluslararasi/anlasmalar.html>.

- <https://www.ndk.gov.tr/uluslararasi-sozlesme-ve-anlasmalar>.
- <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10806.pdf>.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12620.pdf>.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12763.pdf>.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18563.pdf>.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19115.pdf>.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211017-6.htm>.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31798/paris-convention-latest-status-of-ratifications-or-accession.
- <https://www.oecd-nea.org/law/multilateral-agreements/paris-convention-third-party-liability.html>.
- <https://www.oecd-nea.org/law/multilateral-agreements/paris-convention-third-party-liability.html>.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/tro_5705/about-us.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_24771/expose-des-motifs-of-the-paris-convention-as-amended-by-the-2004-protocol-nea/nlc/doc-2020-1/final.
- <https://www.oecd-nea.org/law/multilateral-agreements/brussels-supp-convention-third-party-liability.html>.
- <https://www.taek.gov.tr/tr/uluslararasi-cok-tarafli-anlasmalar-sozlesmeler/1099-nukleer-enerji-alaninda-ucuncu-sahislara-karsi-hukuki-sorumluluga-iliskin-paris-sozlesmesi.html>.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_20318/brussels-supplementary-convention-to-the-paris-convention-brussels-supplementary-convention-or-bsc.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31514/brussels-supplementary-convention-latest-status-of-ratifications-or-accessions.
- <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201519/volume-1519-I-13706-English.pdf>.
- https://www.oecd-nea.org/law/nlparis_motif.html.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31798/paris-convention-latest-status-of-ratifications-or-accession.
- <https://www.tbmm.gov.tr/denetim/GecmisDonemYaziliSoruOnergesi/193476>.
- https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=YAZILI%20SORU%20%20NERGELER%20%20VE%20CEVAPLARI&v_altbaslik=ENERJ%20&v_mv=&v_sb=&v_ozet=n%20kleeer&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=15&v_kullanici_id=19167228&v_gelecek_sayfa=1.

- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_24246/nuclear-legislation-in-oecd-and-nea-countries-turkey-2008-update.
- <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem20/yil3/bas/b085m.htm>.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/03/20220308-1.htm>.
- <https://www.nedir.com/para-sepeti>.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_79235/paris-convention-decisions-recommendations-interpretations-1990?details=true&id=pl_79235&preview=true.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_24771/expose-des-motifs-of-the-paris-convention-as-amended-by-the-2004-protocol-nea/nlc/doc-2020-1/final.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_20467/2004-protocol-to-amend-the-brussels-supplementary-convention.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_63006/new-treaties-to-strengthen-rights-of-people-affected-by-nuclear-accidents.
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/12/20211210-10.pdf>.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5710.pdf>.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/tro_5705/about-us.
- https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31813/joint-protocol-relating-to-the-application-of-the-vienna-convention-and-the-paris-convention-full-text?histstate=1.
- <https://www.iaea.org/sites/default/files/infirc402.pdf>.